Den danske og norske Sømagt – side 125–287

Af J. C. Tuxen (1875)

Arbejdsudgave til chr4.dk. J. C. Tuxen, 1875. Bogens trykte side 125–287. Teksten er samlet fra scanningens OCR med oprindelig stavning, sidetal i teksten og fodnoter ved henvisningen. Typografiske linjeskift og orddelinger er samlet. Billedsiderne er indsat på deres pladser og vendt til læseretning. Udgaven er stikprøvekontrolleret; OCR-læsefejl forekommer fortsat, og fuld korrekturlæsning mod originalen mangler. Ikke klar til offentliggørelse. Side 287 begynder et nyt kapitel, der fortsætter uden for uddraget.

Flaadens Omdannelse.

[s. 125] I det Foregaaende er der givet en Fremstilling af Oldtidens og Middelalderens Krigsskibe, Flaader, Vaaben og Krigsførelse paa Søen, forsaavidt vi af de opbevarede Kilder ere istand til at danne os en Forestilling derom. Man kan sige, at den gjennemgaaende Karakter var, at Skibene og Flaaderne dannede Underlagene for Krigerne og Hærene paa Søen, at det mere var disse selv end Krigsskibene, der udgjorde Krigsmidlerne, at de i Hjelm og Pallask udrustede, med Bue og Sværd væbnede Krigere meget [s. 126] mere vare den angribende og forsvarende Styrke end Skibene selv, og at det ofte beroede paa en Tilfældighed, om Slaget kom til at staa paa Søen eller Hærene gik i Land og kæmpede. Der fandtes vel Blider og Kastevaaben ombord paa Fartøjerne, Bjælker, Tjæretønder og andet Lignende, hvormed Skibene kunde ødelægge, sænke eller opbrænde hinanden, ligesom disse vare forsynede med Jernstævne, Braad og en Art Pandserklædning, for at det ene kunde støde eller oversejle det andet; men Krigsmaskiner i den Forstand, som de senere bleve, vare de dog ikke. De bevægedes ved Haandkraft, naar de gik i Kamp; mangfoldige Aarer satte dem i Bevægelse, frem eller tilbage, som Forholdene fordrede, og i deres Rejsninger og Sejl havde Skibene kun en Hjælpekraft, hvormed de flyttedes fra Sted til Sted eller foretoge længere Rejser; i Kamp greb man til Aarerne. Flaaderne opstilledes i tæt sluttede Grupper i Form af Trekanter eller Halvmaaner, paa hvilke enten Buen eller Hornene vendtes imod Fjenden, og man søgte at holde Skibene saa tæt samlede, at Slaget paa Soen fik stor Lighed med en Kamp i Land. Kongerne holdt ikke nogen egentlig, om vi saa kunne kalde det, staaende Flaade, idetmindste ikke paa den Maade, som den senere fremstod. Der var ikke nogen bestemt Orlogsplads, nogen egentlig beskyttet Krigshavn med Værfter, Byggepladser, Magasiner og Arsenaler; thi disse indrettedes først i en langt senere Tid. Flaadens store Masse dannedes af Skibe, som Befolkningen enten var forpligtet til at stille i paakommende Tilfælde, eller som man tog, hvor man kunde faae dem, naar Krig kom paa. Men der var dog som oftest, og til sine Tider i ikke ringe Antal, visse til Krigsbrug alene byggede og indrettede Skibe, som stedse stode til Kongens Raadighed og havde faste Besætninger. Der rar j<> desuden bestandig Brug for Krigsskibe, der ikke alene deltoge i de hyppige og langvarige Krige imod Naboraagter eller imod oprørske Dele af selve Riget, men ogsaa anvendtes til Sikkring imod Rovernes Overfald og lil Handelens Beskyttelse. Saadanne Samlinger af Skibe havde sædvanlig deres Tilhold i (Jronsund, ved Vordingborg, paa Issefjorden, ved Kjobenhavn og flere andre Steder. Ogsaa højere staaende Mænd holdt jævnlig deres egne Skibe, længe efter Søkongernes og de egentlige gamle Vikingers Tid, og tumlede sig om med dem paa Søen, og ligeledes [s. 127] have vi seet, at private Købmandsforeninger eller Gilder kunde udruste Skibe paa egen Haand for at beskytte deres Handel. I det femtende og det sextende Aarhundrede foregik efterhaanden, sandsynligvis temmelig langsomt, de Forandringer, som fuldkommen omdannede Krigsskibene og Flaaderne, og som en Følge deraf ogsaa Krigsmaaden, den egentlige Søtaktik. Flaaden gik over til at blive et Værn for sig, adskilt fra Hæren, og herved forberededes den egentlige staaende Flaade, der i de nyere Tider har opnaaet en saa stor Fuldkommenhed. En Opdagelse, som fik en overordentlig stor Indflydelse paa Sejladsen i det Hele taget, var Skibskompasset; det havde vel mindre direkte Betydning for Krigsvæsenet, men det kom dog derved, at det muliggjorde længere Rejser med Skibene, til at indvirke paa Handelsskibenes Bygningsform, der igjen yttrede sin Indflydelse paa Krigsskibene. Kompasset er fra Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede og benyttedes først i Middelhavet, hvorfra det senere fandt Vej til Norden; men det varede længe, inden man lærte at bruge det paa en fornuftig Maade. En for Krigsvæsenet langt betydningsfuldere Opfindelse var at anvende Krudtet til Skydevaaben. Krudtet selv har været kjendt meget langt tilbage i Tiden, ja det foregives endogsaa, at de ostasiatiske Folkeslag have kjendt det i den fjerne Oldtid, og at det ligeledes tidlig har været anvendt i Vesten have vi et Bevis for i Beskrivelserne af de Fyrværkerier, som gaves, navnlig af den saakaldte græske Ild. Men Anvendelsen af Krudt til Skydevaaben, Opdagelsen af, at dets ved Forbrændingen udviklede umaadelige Spændkraft kunde benyttes til at udkaste Projektiler gjennem cylindriske Ror,

falder i en langt senere Tid, omtrent ved Midten af det fjortende Aarhundrede; da nu ovenikjøbet de første Skydevaaben vare i høj Grad ufuldkomne, Krudtfabrikationen meget mangelfuld og Krudtet som Følge deraf svagt, saa varede det endnu efter den første Opfindelse længe, inden det med Nytte kunde anvendes til Krigsbrug. Saavidt det kan sees, ere de første Kanoner fremkomne i Italien og Spanien, hvorfra de ere vandrede til Frankrig, England, Tyskland, og have endelig naaet Norden, vistnok i Slutningen af Valdemar Atterdags Regering. Man begyndte med at forfærdige korte Rør, hvoraf der udkastedes raat tilhugne Sten, og senere blev hertil føjet et i begge Ender aabent, cylindrisk Jernrør, der var samlet med

[s. 128]

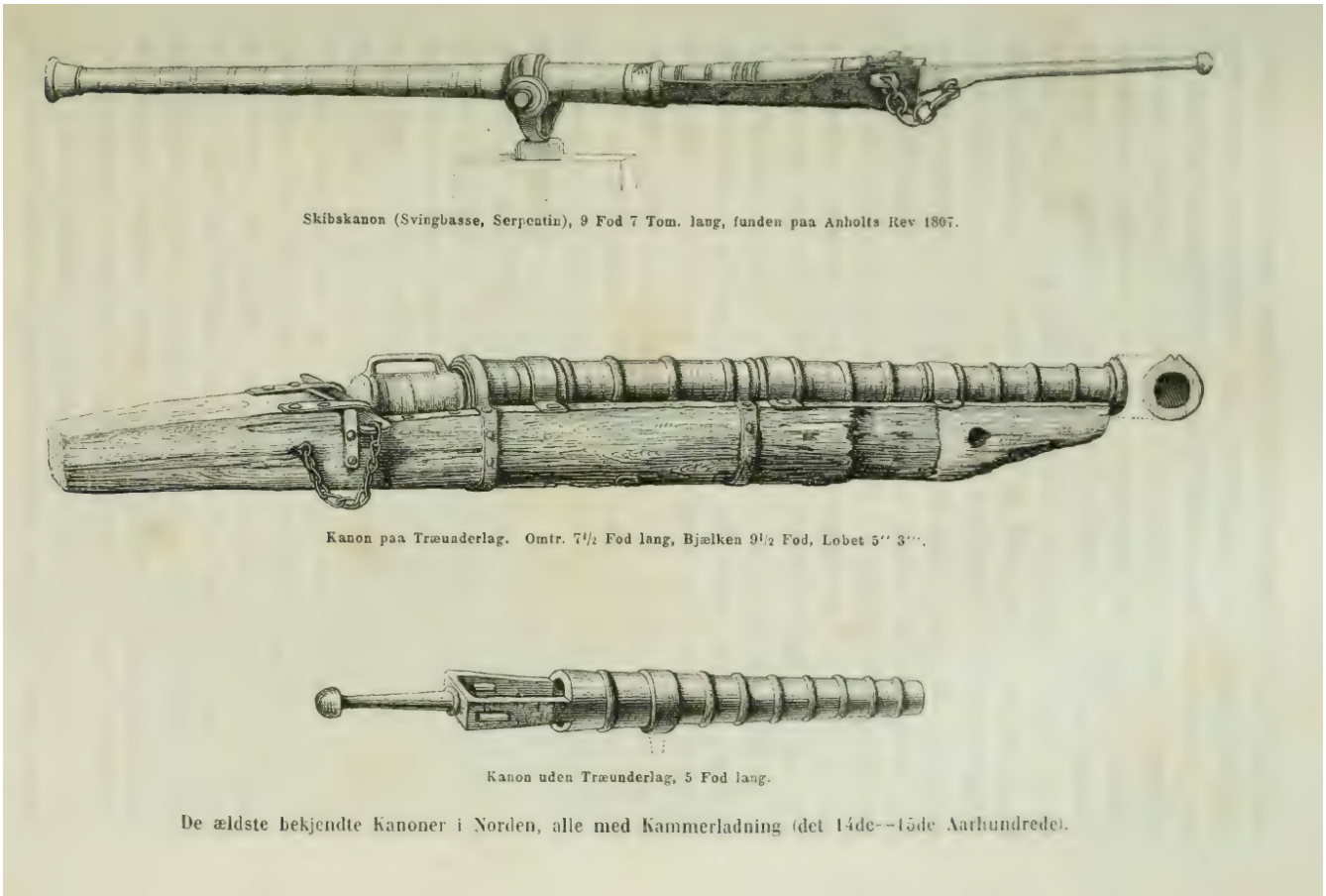

Billedside: De ældste bekjendte Kanoner i Norden, alle med Kammerladning (det 14de–15de Aarhundrede).

[s. 129] smedede Ringe og smogedes over det første, som kom til at danne Kammerstykket, medens det sidste Rør blev Kanonens egentlige Lab, som styrede Projektilet under Afskydningen; Kanonen blev med stærke Jernringe fæstet til en Bjælke; Kammerstykket bagved var løst og sammenklemmedes til Løbet med Jernkiler. To interessante Exemplarer af denne Slags Kanoner, der høre til de ældste, man kjender, og hvoraf foranstaaende Tegning er en Afbildning, ere i den nyere Tid fundne, tilligemed 8 andre, ved Anholt i et gammelt Egetræs Krigsskib, tilligemed nogle tilhørende Stenkugler og Jerntapper. Senere, i det femtende Aarhundrede, gik man over til at smede Kanonerne i eet Stykke, dog saaledes, at den inderste lukkede Ende, hvor Krudtet lagdes, havde mindre Dimensioner end Løbet, en Form, som for enkelte Slags Kanoners Vedkommende er bibeholdt lige til den nyeste Tid; dog holdt den gamle Fabrikationsmaade sig i lang Tid ved Siden af den nye, og paa Arsenalerne vil man i Almindelighed kunne træffe opbevarede Exernplarer af dette gamle korte Skyts, som benyttedes til at udkaste store Sten. Kanonfabrikationen gik nu gradvis fremad, ligesom ogsaa Krudtet forbedredes, og forskjellige Former fremstode under mangehaande Navne, saasom Bøsser eller Bombarder, Brølere, Trompeter, Basser, Slanger, Kartover, Skjærbrækkere o. s. v., og de forfærdigedes enten af Jern eller af Kanonmetal, en

Blanding af 9 Dele Kobber med 1 Del Tin. I Slutningen af det femtende Aarhundrede foretoges ved Kanonerne væsentlige Forbedringer; for det Første anbragtes der Tapper paa Siderne, saa at de kunde lægges paa et Underlag, en Lavet eller Rapert, og at der kunde sigtes med dem; for det Andet lærte man at støbe Kugler af Jern, der indførtes i Stedet for Stene, Blykugler eller smedede Jernkugler. Fra denne Tid af, eller omtrent Aar 1500, kan det regnes, at de Kanoner, som anvendtes lige indtil den allernyeste Tid, begyndte at komme i Brug; vel forbedredes Fabrikationen i Tidens Lob, ligesom man gik over til at støbe selve Kanonen af Jern; men Hovedtrækket i Konstruktionen var dog givet. Kanonernes Størrelse, ligesom Løbets Længde i Forhold til Kaliberet, var meget forskjellig, og det var egentlig først i det syttende Aarhundrede, i Niels Juels Tid, at der indførtes et ordnet Kalibersystem, delt i 7 Klasser, fra den saakaldte hele Kartove eller 48 Pundiger ned til den mindste, som var en 4 Pundiger. [s. 130] Det er vanskeligt at angive det Tidspunkt bestemt, paa hvilket Kanonerne ere blevne indførte her i Norden; men der findes dog Beretninger om Kampe, hvor de have været anvendte, og ikke lang Tid forinden andre Fægtninger, i hvilke der ikke har været Kanoner tilstede. I Aaret 1416, hedder det, da Erik af Pommern indtog Femern og belejrede Slottet Glambek, anvendtes Kanoner til Fæstningens Beskydning, hvilket formodentlig har været det omtalte korte Kasteskyts. 142G, da Kong Erik i Slesvig uventet blev angreben af Tyskerne, hedder det, at han maatte lade sin eneste Kanon i Stikken. Da Hanseaterne angreb Kjøbenhavn i 1428, skal der have været Kanoner (Karrebøsser) paa begge Sider, saaledes som vi have fortalt i forrige Afsnit; men om dette er fuldstændig paalideligt, kan der ikke indestaaes for. Derimod vides det med Sikkerhed, at da den svenske Konge Karl Knudsen i Aaret 1452 gik imod Skaane med en stor Hær, førte han 20 Karrebøsser eller Feltkanoner med sig paa Slæder, samt Krudt og Stene; men da disse ikke vare anbragte paa Tapper, kunde der ikke sigtes med dem. Det var ikke nødvendigt, at der foretoges gjennemgribende Forandringer ved Krigsskibene, for at man kunde anbringe Kanoner paa dem. Skibene vare Langskibe eller, som de senere kaldtes, Galejer, hvis Længde var G til 8 Gange saa stor som Breden, og som bevægedes med Aarer; mere end een Rad Aarer har neppe nogensinde været anvendt her i Norden, og selv i andre Lande gik man efterhaanden, som Krigsskibene forandredes, over til ligeledes kun at anvende een Rad. Langs med Siderne kunde Kanonerne ikke anbringes paa Grund af Aarerne, hvorimod Forstævnen maatte være det rette Sted; her, hvor Stavnboerne havde deres Plads, hvor tidligere de kraftigste Krigere og Bersærker i derea massive Rustning, væbnede med Sværd og Bue, havde staaet oprejst, rede (il at optage Kampen med Fjenden, anbragtes nu en Kanon, stillet saaledes, at den ikkun kunde skyde ret forud; Sigtet til Siderne maatte lages ved at dreje Skibet med Aarerne. Senere opsattes tre eller lire Kanoner i Stævnen, den kraftigste i Midten, og alle pegende forefter, og langs med Skibets Heling, ligesom agter paa Skandsen (Lyftingen), opstilledes Bmaa Kanoner, Falkonetter eller Haubitser, i Jerngafler, der kunde drejes om en Tap. [s. 131] Galejerne holdt sig i lang Tid i Flaaderne, længe efter at Sejlkrigsskibene vare komne til at udgjøre Hovedvaabenet paa Søen, ja lige Galej fra det 17de Aarhundrede. indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede, og mange af dem vare meget store og pragtfulde. Saaledes havde i forrige AarGalej fra det 17de Aarhundrede. hundrede de maltesiske Galejer af 1ste Klasse 30 Aarer paa hver Side med 5 Mand ved hver Aare og en Besætning af i Alt 500 Mand; deres [s. 132] Længde i Vandlinien var 168 Fod, Brede 24 Fod og Dybgaaende 7 Fod, hvilket svarer omtrent til vore større Postdampskibe. Hos os holdt Galejerne sig ligeledes længe og omtales jævnlig i Sokrigshistorien i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, men vare dog mindre end de her nævnte; de sidste byggedes omtrent 1770 og vare paa 32 Aarer (16 paa hver Side), med 3 Mand ved hver Aare og en Besætning af i Alt 130 Mand; de forte en 18pundig Kanon i Stævnen foruden noget mindre Skyts paa Siderne. Efter dem fulgte de saakaldte Rokanonbaade, der spillede saa vigtig en Rolle i Krigen med England i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og som vi senere ville komme til at omtale. Galejerne vare altsaa stævnbevæbnede; de førte deres Angrebsvaaben i Forstævnen og maatte rettes med denne imod Fjenden, naar de skulde gjøre Virkning; deres væsentligste Formaal var at anvendes til Forsvar af Kyster, Fjorde og Havne, og de udgjorde ikke noget Led af den egentlige, saakaldte søgaaende Flaade. De vare

forsynede med en, to eller undertiden tre lave Master, hver med et enkelt bredt Sejl — sædvanligvis et firkantet, saakaldet Latinsejl paa en bred Raa —; men Sejlene benyttedes ikke,, naar Galejen gik i Slag. Haand i Haand med Overgangen fra de gamle Vaaben til lldvaabnene, Kanoner og Geværer, gik en anden, der var ligesaa betydningsfuld for Søkrigen, nemlig Indforeisen af Sejlkrigsskibe. Sejlenes overordentlige Nytte paa Skibene, den Besparelse af Menneskekraft, de bevirkede, var saa indlysende, at man naturligen lededes til at henvende sin Opmærksomhed paa dette Fremdrivningsmiddel, og det var da navnlig til saadanne Skibe, som i fredeligt Anliggende, f. Ex. til Varers Transport, maatte tilbagelægge lange Rejser, at det blev anvendt. Til Krigsbrug havde de, saaledes som Materiellet dengang var indrettet, flere Mangler, idel man under en Kamp med dem maatte være afhængig af Vindens Retning og Styrke, medens Galejerne lettere lode sig manøvrere; men i andre Henseender havde Sejlskibet saa væsentlige Fordele, at det. nødvendigvis, ved en forbedret Konstruktion, maatte komme til at fortrænge Roskibet. Forbedringer ved Skibenes Sejlevne, ikke alene i Takkeladsen, men ugsaa i selve Skroget, maa efterhaanden være blevne indførte, navnlig i det femtende Aarhundrede, da de lange Opdagelsesrejser [s. 133] begyndte i Atlanterhavet, ferst, ned langs med Afrikas Kyst og derefter, 1492 ved Kristoffer Kolumbus, tværs over Atlanterhavet til Amerika; men de Sejlskibe, hvormed disse Kejser udførtes, vare dog endnu saa smaa og ufuldkomne, at man i vore Dage vilde ansee det for et dristigt Vovestykke at sejle over Verdenshavet med saadanne Skibe. Forskjellen imellem et Roskib og et Sejlskib er indlysende. Ved det fors te anbringes Kraften, der driver Skibet frem, paa selve Skroget, ikke højt over Vandet, der, hvor Aarerne hvile i deres Lejer; ved det sidste ligger Kraften hojt over Skroget, i Sejlene, der spændes ud over Ræerne. Sejlskibet maa kunne modstaa dette Tryk uden at kastes for meget om paa Siden, det maa altsaa være forholdsvis kort, dets Længde gjøres ikke mere end 4 til 5 Gange Breden, medens, som anført, Langskibenes Længde er 6 til 8 Gange Breden. De mindre Sejlkrigsskibe have dog til alle Tider været forsynede med Aarer, som kunde benyttes i stille Vejr, naar Omstændighederne fordrede det, til at give Skibet en meget ringe Fart; Aarerne betragtedes derfor her kun som en Hjælpekraft, eller det samme, som Sejlene vare for Galejerne. Paa Sejlskibene kunde Kanonerne anbringes paa Siden, som var det naturligste Sted, og det varede heller ikke længe, for der langs Skibssiden udhuggedes Kanonporte, i hvilke Kanonerne stilledes op. Sejlkrigsskibene vare altsaa sidebe væbne de, og kun naar de forfulgte en Fjende eller bleve forfulgte, flyttedes et Par af Kanonerne hen i Forenden eller Agterenden. Man vil heraf let indsee den overordentlig store Forskjel, der var imellem de ældre og de nyere, med Kanoner væbnede Skibe; thi medens hine absolut maatte angribe med Stævnen og gaa Fjenden lige paa Livet for at entre ham, kæmpede disse med Bredsiden og kunde sejre over Fjenden, uden at komme ham paa nært Hold, ved at ødelægge ham med deres Kanoner. Som allerede nævnet var Overgangen fra de ældre til de nyere Krigsskibe ingenlunde brat, men foregik temmelig langsomt, og det er ofte vanskeligt af Beskrivelserne om de paa Soen forefaldne Kampe fra hin Tid at see, hvorledes de i Slagene deltagende Skibe have været beskafne. Kolumbus kaldte de Skibe, hvormed han opdagede Amerika, Karaveller, og her i Norden finde vi ogsaa fra Begyndelsen af det sextende Aarhundrede en Art Krigsskibe, som kaldtes Krafueler eller [s. 134] Kraveller, og hvoraf ncdenstaaende Tegning er en Afbildning. De havde en Kække Kanonporte lige over Relingen, Opbygninger baade for og agter, tre Master med Latinsejl og en fjerde, den forreste, med to Raasejl, samt et Bougspryd uden Sejl. En anden Art Skibe vare de saakaldte Galeaser, der dannede en Slags Overgang imellem Langskibene og Sejlskibene, og kunde bevæges baade med Sejl og Aarer; de vare sidebevæbnede og undertiden meget store med indtil 700 Mands Besætning. Karavelle fra det iGcle Aarhundrede. Kn Særegenhed ved de gamle Sejlkrigsskibe, navnlig i det sextende Aarhundrede, var de store Opbygninger i For- og Agterenden, rimeligvis en Levning af Langskibenes Stavn og Lyfting. Skrogets Storrelse forøgedes; over det Dæk, som dannede Underlaget for den nederste Kække Kanoner, det underste Batteri, lagdes over Forenden og Agterenden el andel Dæk, ligeledes med Kanoner; det agterste kaldtes S.kandsen, det forreste Bakken. Ovenover Skandsen kom Hytterne til Chefens og Officerernes Kahytter og Messer. Skandse og Bak smeltede sammen [s. 135] til et nyt Batte ri dæk, det overs te Batteri, og over

dette igjen kom da en ny Skandse og Bak samt Hytter. Man gik videre og forenede Skandsen med Bakken ved brede Gange paa Siderne, de saakaldte Kobrygger, saaledes at der imellem dem, i Dækket, dannedes en stor Aabning, Kulen. Ja senere byggedes der endnu linjere Skibe, de saakaldte Tredækkere, hvor det underste Batteri laa tæt over Vandet, derefter kom det mellemste Batteri, over det det overste Batteri og endelig Skandsen og Bakken. Med Skrogenes Forøgelse voxede ogsaa Hejsningernes Hojde, det ene Sejl anbragtes ovenover det andet, hvert med sin Raa, saaledes Undersejl, Mærssejl, Bramsejl, Bovenbramsejl og Skyskraber, samt Stagsejl og Gaffelsejl imellem Masterne og Læsejl udenfor Kaasejlene. Paa det underste Batteri anbragtes de sværeste Kanoner, hojere oppe de lettere, og vare disse end ikke af noget stort Kaliber, saa var deres Antal til Gjengjæld saa meget større, undertiden over hundrede. Exempelvis skulle vi nævne fra det syttende Aarhundrede det svenske Skib Stora Kro)ia?i, som kuldsejlede i Slaget under Øland d. 1ste Juni 1676, og som var paa 126 Kanoner, nemlig paa underste Batteri 34 Stk. 36, 30, 24 og 12pundige, paa mellemste Batteri 36 Stk. 24 pundige, paa øverste Batteri 36 Stkr. 12 pundige og paa Skandse & Bak 20 Stk. 6 pundige. Niels Juels Admiralskib i Slaget paa Kjoge Bugt den 1ste Juli 1677, Christianits Qcintus, forte paa underste Batteri 26 Stkr. 24 og 18 pundige Kanoner, paa mellemste Batteri 23 Stk. 18 og ^pundige, paa øverste Batteri 20 Stk. 8 pundige og paa Skandse og Bak 16 Stk. 4, 3 og 1 pundige Kanoner. Paafaldende ved Sejlkrigsskibene i det 16de og 17de Aarhundrede ere deres smaa Dimensioner i Forhold til deres Hojde og det Antal Kanoner, de førte. Saaledes var Stora Kronan ikke mere end 169 Fod lang og 41 Fod bred, Christianits Qvintus 160 Fod lang og 40 Fod bred, hvad der svarer omtrent til de mindre Sejl- Fregatter i den nyere Tid; og dog havde den første en Besætning af 840, den sidste af 660 Mand. De vare derfor i det Hele taget vel meget overlæssede med Kanoner og Bovenvægt, hvorved de bleve ranke, saa at det ofte hændtes, at Kanonerne paa underste Batteri ikke kunde bruges, da Fortene maatte lukkes, naar Skibet krængede over for Vindens Tryk i [s. 136] Sejlene. Dette var ogsaa Grunden til, at Stora Kronan kuldsejlede. Besynderlig var den stærke Sammenblanding af Kanoner af forskjellig Kaliber, der maa have været meget byrdefuld for Betjeningen, da hver Kaliber havde sin særskilte Krudtladning og Skarp. Da Kanonerne vare smaa, kom det ved Betjeningen i Særdeleshed an paa at skyde hurtigt og sikkert. Imellem Handelsskibene og Sejlskrigsskibene var der ikke nogen væsentlig Forskjel, kun at man bestræbte sig for at gjøre de sidste stærkere, for at de bedre kunde modstaa Fjendens Ild; men mærkelig var den Lethed, hvormed Handelsskibe forandredes til Krigsskibe. Mange af de Sejlskibe, som anvendtes i Krigen, vare slet ikke andet end bevæbnede Handelsskibe, og naar en Krig brod ud, stilledes det fornødne Antal Handelsskibe til Raadighed og væbnedes med Kanoner. Der udkom endogsaa i det 17de Aarhundrede visse Bestemmelser for de Handelsskibe, som i Krigstid skulde omdannes til Krigsskibe og bar Navn afDefensionsskibe. Dog byggedes der ogsaa Skibe udelukkende til Krigsbrug, baade i Indlandet og Udlandet, navnlig i Holland og England, og efterhaanden kom man til de egentlige staaende Flaader med deres Orlogsværft, som vi senere skulle see; men Skibsbygningskunsten stod ikke paa noget meget højt Trin, der byggedes efter -Øjemaal eller efter Modeller, og først henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede indførtes et ordentligt, paa et mathematisk-videnskabeligt Grundlag hvilende System for Skibsbygningen, man begyndte, som det hedder, at konstruere Skibene, og fra den Tid af forsvandt ogsaa Handelsskibene som egentlige Krigsskibe og benyttedes i Flaaderne kun til Transport af Mandskab, Proviant og Materiel. De største Krigsskibe kaldtes Orlogsskibe, men fik senere, i det 17de Aarhundrede, Navnet Linieskibe, fordi de anvendtes i den saakaldte Slaglinie. De mindre Skibe, der vare taklede paa samme Maade som Orlogsskibene, kaldtes Fregatter, hvormed man ingenlunde maa tænke sig saadanne Skibe, som i den nyere Tid kaldes Fregatter og kunne være meget større end vore Forfædres Orlogsskibe. Nu forstaaea ved en Fregat et Krigsskib med to fuldstændige Batterier, det ene over del andet, og taklet som et Linieskib, hvorimod el skib med samme Taklin- men kun eet (aabentj Batteri, kaldes en Korvet; et Skib med [s. 137] to Master, fuldt taklede med Raasejl, kaldes en Brig, og en saadan er i Reglen lige saa stor som en af de gamle Fregatter. At Sejlkrigsskibene i den første Tid led af væsentlige Mangler, vil man let forstaa, ligesom at de ikke kunde opnaa nogen egentlig Fuldkommenhed,

for der i deres Bygningsform og Tiltakling indfortes et ordnet System, der hvilede paa et videnskabeligt Grundlag. De Sonationer, som efterhaanden drev det videst i Skibsbygningskunsten, vare Hollænderne og Englænderne, og hos os finde vi ogsaa, at der navnlig i det 17de Aarhundrede ansattes mange hollandske og engelske Skibsbyggere ved Værfterne. Men den hollandske og den engelske Bygningsform vare ikke ganske ens; de hollandske Skibe vare temmelig smaa, lidet dybtgaaende, temmelig brede, og som Folge deraf stive, hvilken Form kan have havt sin Grund i de hollandske Farvandes Beskaffenhed, idet Skibene ofte maatte sejle paa Steder, hvor Vandet havde ringe Dybde. De engelske Skibe vare storre, mere dybtgaaende, men ogsaa ofte ranke, saa at de i blæsende Vejr maatte lukke Portene paa det underste Batteri. Her i Norden fandtes der Former af begge Slags eller Sammensætninger af dem, skjøndt Skibsbygningen ogsaa tildels, fra Christian den Fjordes Tid, udviklede sig selvstændig. Med alt dette var Orlogsskibet, der voxede til store Dimensioner, med sit kunstigt udarbejdede Skrog, sine Batterier og Hytter, det kunstfærdige Agterspejl med Vinduer og Gallerier, de hoje Master og brede Sejl, som bugnede for Vinden, en stolt Gjenstand at see til; og betragtede man et saadant Skib ved Siden af Fortidens Levninger, Galejerne, da blev det først rigtig klart, hvilken overordentlig Forandring der var foregaaet i Søkrigen. En hel ny Maade at kæmpe paa, en hel ny Taktik for Flaadernes Bevægelse før og under et Slag maatte indføres, og det var kun lidt efter lidt, at et ordnet System heri kunde tilvejebringes, som nærmere skal blive vist i det Følgende.

Grevens Fejde.

1534–1536.

[s. 138] Det første Søslag, i hvilket, saavidt vi vide, Sejlskibe væbnede med Kanoner kæmpede mod hinanden her i Norden, forefaldt under den saakaldte Grevens Fejde, og med denne Krig begynder altsaa for Søkrigshistoriens Vedkommende en ny Æra. Vel havde man alt forinden lagt sig efter at bygge Sejlskibe til Krigsbrug, og de to bekjendte Skibe, Engelen og Maria, paa 400 Læster, som Kong Hans lod bygge, og som vi alt have omtalt, hørte til denne Klasse og antages at have været taklede med tre Master; men der har dog neppe været anbragt Kanoner paa dem. Saavel over Agterskibet som over Forskibet var der opført høje Kasteller, hvorfra der kunde kastes med Sten og Pile. »Grevens Fejde« var den Krig, Christian don Tredie efter sin Faders, Frederik den Førstes, Død maatte føre navnlig med Lybekkerne, der sloge sig sammen med de danske Borgere og Bønder, for at erhverve sig Herredømmet over Danmark og raade over, hvem der skulde bære Kongekronen. Men forend vi fremstille denne Krig, eller rettere Flaadens Deltagelse deri, skulle vi med faa Ord omtale de Begivenheder. Bom ligge imellem denne og det Tidspunkt, ved hvilket vi i forrige Afsnit slap Traaden i Danmarks Historie. [s. 139] Ved Kong Hanses Dod var hans Son, den begavede og viljefaste, men baarde Christjem den Anden bleven udnævnt til Konge i Danmark og ligeledes hyldet i Norge; men Sverig, som efter Ditmarskerkrigen havde løsrevet sig fra Foreningen, og hvis Rigsforstander var Sten Sture den Yngre, vilde ikke anerkjende ham. Kong Chrisfjern havde talrige Fjender baade i Landet selv og udenfor, og imod disse var han haard og grusom, saasnart Lejligheden var ham gunstig. I Indlandet var det de privilegerede Stænder, Gejstligheden og Adelen, hvis anmassende Magt han søgte at knække, og paa hvis Bekostning han vilde hæve Borger- og Bondestanden til en berettiget Plads i Samfundet; udenfor Higet var det, foruden Sverig navnlig Hansestæderne, med hvilke han stredes, og som han havde forbittret ved sin Plan til Oprettelsen af et nordisk Handelsforbund som Værn imod deres tiltagende Indtrængen i hele den nordiske Handel. Christjem kunde have været en fortrinlig Konge, hans Blik var klart, hans Indsigt stor; men han var for langt forud for sin Tid, havde ingen Taalmodighed til at bie, og hans Midler vare for haarde. 1517 udbrød Borgerkrig i Sverig imellem Sten Sture og den fra Kom nylig hjemvendte Ærkebiskop Gustav Trolle i Upsala, en trofast Tilhænger af Christjern den Anden, som benyttede disse Stridigheder til at sende en Flaade og Hær til Stockholm. Flaaden kommanderedes af Søhelten Søren Nor by og havde en Besætning af 4000 Jyder, Landgang blev foretagen ved Dufvenæs i den svenske Skjærgaard, tæt ved Stockholm; men Sten Sture gik imod de Danske, slog dem og drev dem tilbage til deres Skibe. Efterat have plyndret paa Kysten vendte de atter hjem. Aaret efter, 1518, drog Kongen selv til Stockholm med en Flaade og Hær, og angreb Staden; men Sture gik imod ham med en Bondehær og sejrede over ham ved Brænnkyrka, hvorefter de Danske maatte trække sig tilbage til deres Skibe og snart efter, da Vinden blev gunstig, sejle hjem til Danmark med Flaaden. Gustav Vasa, der havde deltaget i Slaget under Sten Stirres Kommando, men paa en troløs Maade var falden i Kong Christjerns Hænder, fortes med som Fange. Disse Nederlag gjorde kun Christjern den Anden endnu mere begj ærlig efter at undertvinge det gjenstridige Rige, og hele Aaret 1519 [s. 140] benyttede han til at forberede sig paa et stort Tog, hvervede Tropper baade i Skotland og i Tyskland, fik Hjælp baade af Hertug Frederik af Gottorp og Frants den Forste af Frankrig, og i Januar 1520 trængte HsfereD under Anførsel af Otto Krumpen fra Halland ind i det egentlige Sverig, Sten Sture gik imod den, men han faldt i Kampen, og hans Hær opløste sig i vild Flugt. De Danske droge nu til Stockholm; men da de ikke vare stærke nok til at indtage Staden, lejrede de sig ved Upsala. Her bleve de angrebne den 6te April af en stor Bondehær; men de samlede sig i Hast og gik imod Fjenden, som de efter en haardnakket og blodig Kamp fuldstændig besejrede ved Fyrisaa. Otto Krumpen lagde sig nu atter for Stockholm, og i Maj Maanecl ankom Kong Christjern selv med en Flaade i Skjærgaarden og indespærrede Byen fra Søsiden. Efter en lang og trættende Belejring, der varede hele Sommeren igjennem, lykkedes det endelig Kongen at formaa Stockholmerne til at overgive sig, og den 7de September holdt han sit

højtidelige Indtog i Staden i Spidsen for 1000 Ryttere og 2000 Fodfolk. Den 4de November blev han kronet; men denne Kroning efterfulgtes af en af de sørgeligste og blodigste Begivenheder, som Nordens Historie har at tale om: det stockholmske Blodbad. Under dette laa den danske Flaade i Skjærgaarden, kommanderet af Søren Norby, hos hvem mange af de flygtende Svenske, der frygtede for at blive rammede af Kongens blodige Sværd, søgte Tilflugt. Christjern den Andens grusomme Adfærd imod Svenskerne forte til, at Sverig snart efter fuldstændig løsrev sig fra Forbindelsen med Danmark og Norge. Gustav Vasa, som holdtes fangen i Jylland, saae i September Maaned 1519 Lejlighed til at flygte bort til Lybek, hvorfra han Aaret efter begav sig til Sverig, hvor de Danske vare i Begreb med at belejre Stockholm, og hvor han under de stedfindende Begivenheder, Kroningen og det paafolgende Blodbad, flakkede om, og skjult.- sig paa forakjellige Steder, indtil han efter mange eventyrlige Hændelser naaede op til Dalarne. Her rejste han Folket, der snart flokkedr aig om ham, drog imod Syd med sin Bondehær og naaede om Sommeren 1521 Stockholm, der efter to Aars Belejring faldt i hans Hænder, den 21de Juni 152:1 I August 1521 havde Stænderne i Vadstena valgt Landets kjække Befrier til Rigsforstander; den 7de Juni valgtes han til [s. 141] Sverigs Konge, og Kalmarunionen var for bestandig brudt. Kong Christjern havde ikke engang gjort noget Forsøg paa at standse Begivenhedernes Gang i Sverig, dertil var han for optagen i Danmark, hvor han optraadte som den store Reformator, arbejdede baade for Borgerne, hvis Handel han ophjalp ved at beskytte dem mod Hansestædernes Overgreb, og for Bønderne, ved at ordne Fæstevæsenet, indskrænke Hoveriet og saa godt som ophæve Vornedskabet; han udgav saavel en gejstlig som en verdslig Lov og indskrænkede Gejstlighedens Magt, ligesom han kun lidet bekymrede sig om Pavens Anordninger og Banlysning. Ved hele dette sit Forhold havde Christjern den Anden ægget Rigets Mægtige, Adelen og Gejstligheden, saaledes imod sig, at de besluttede at gjore Alt, hvad der stod i deres Magt, for at blive ham kvit. Heri understøttedes de af Kongens egen Farbroder, Hertug Frederik, der havde arvet Hertugdømmerne efter sin Broder og tillige mente at have Krav paa Norge eller en Del af Danmark. Han forenede sig med Lybekkerne, som laa i Kamp med Danmark og havde sendt en Flaade derop, herjet Kysterne og afbrændt Helsingør, og det var kun med Møje, at det lykkedes Kongen, efter flere frugtesløse Forsøg, at faae et Forlig istand, der sluttedes i Bordesholm, Syd for Kiel, den 13de August 1522. Da Hertugen imidlertid vedblev at holde Forbindelser med den danske Adel, sammenkaldte Kongen en Herredag i Kallundborg; men de jydske Adelsmænd udebleve og gave Vind og Vejr Skyld herfor. En ny Rigsdag blev derfor indkaldt til at møde i Aarhus; men Rigsraaderne samlede sig i det Sted den 20de Januar 1523 i Viborg og forfattede et Brev, hvori de opsagde Kongen Huldskab og Troskab, samtidig med, at de tilbod Hertug Frederik Thronen. Endskjondt Christjern den Anden endnu havde ikke alene hele Norge, men ogsaa Sjælland, Skaane, Halland og Bleking med deres befæstede Stæder paa sin Side, lod han sig dog skrække af Opsigelsen og forlod den 13de April Kjobenhavn med Hustru, Born og flere af sine troe Venner; med det prægtige Krigsskib Løven sejlede han direkte til Holland for at søge Hjælp hos sin kejserlige Svoger Karl den Femte. Han havde kun lidet Held med sig, Hjælp fik han ikke, som en Landflygtig vankede han om [s. 142] i flere Aar og havde den Sorg at miste ikke alene sin ædle Hustru, in en ogsaa sin eneste Søn. Det blev dog ikke uden Sværdslag, at Frederik den Første kom i Besiddelse af Danmarks Throne, og navnlig forsvarede Kjøbenhavn sig under den bortflygtede Konges trofaste Ven Henrik Gjøe længe ved sine Borgeres Mod og Udholdenhed. Efter otte Maaneders Belejring maatte Staden, dreven af Hungersnød, endelig overgive sig til Feltherren Johan Kantzau den Gte Januar 1524, hvorved Frederik blev Herre i hele Danmark, og i August Maaned samme Aar underkastede Norge sig omsider ogsaa. Men endnu havde den landflygtige Konge en hengiven Ven, som med ærligt Sind og næsten rørende Trofasthed hang ved sin faldne Herre og haabede paa at kunne skaffe ham hans tabte Rige tilbage; det var Søhelten Søren Norby. Vi have alt et Par Gange omtalt denne gjæve Sømand, der stedse havde tjent sin Konge, først Hans og efter ham Christjern den Anden, med Troskab og Hengivenhed, og kun en eneste Gang, under det stockholmske Blodbad, ladet sin undersaatlige Pligt vige for Menneskeligheden ved at give de bortflygtende Svenskere et Fristed ombord paa sine Skibe. Nu da

Kong Christjern var fordreven sad han som Lehnsmand paa Gulland og negtede at hylde den nye Konge; han udstedte Kaperbreve og gik selv tilsøes med sine Skibe imod Svenskerne og Hansestæderne, «det var hans Lyst og nødvendigt for hans Helbred at rode om i deres Kramkister og lugte til deres Krydderposer«. Overalt var han paafærde, og Skibene i Østersøen følte sig ingensteds sikkre for ham. Efter indtrængende Opfordringer formaaede endelig Lybekkerne Kong Gustav til at angribe ham paa hans O, der blev indtagen paa Visby og Visborg nær i Aaret 1524, og da disse Stedei vaic blevne belejrede i to Maaneder og Norby indsaae, at længere Modstand vilde være unyttig, overgav han for et Syns Skyld Fæstningen og anerkjendte Frederik som Konge, hvorved han opnaaede at beholde sit Lehn; men det var ikke hans Hensigt at give sig saaledes tabt. Om Vinteren forberedte han sig til at udføre et Felttog, og om Foraarct 1526 faldt han uventet ind i Skaane, hvor Mange af Almuen, sum endnu vare Kong Christjern bengivne, sluttede sig til ham. De Misfornojede i 1. sindet, ja selv i Kjebenhavn, begyndte at rejse Hovederne, Opstanden voxede, og Saren Norbya Haab tiltog i samme Grad; men da gik Johan [s. 143] Rantzau imod Bondehæren, som han overvandt forst ved Lund, den 29de April, og senere ved Brunktoftelund, en Mil fra Landskrona. I denne By indesluttede Norby sig, og skjondt hans Stilling var i hej Grad farlig, svigtede Modet og Haabet ham dog ikke; han lovede sin landflygtige Konge, at hvis han blot vilde sende ham tusinde Landseknegte og saa mange Skibe, som behovedes til at overføre dem, skulde han med Guds Hjælp tilbagevinde alle Hans Majestæts Kiger og Lande. Men Overmagten var for stor. I Juli Maaned maatte han overgive Byen og være glad ved, at, skjondt han mistede Gulland, blev der i dets Sted givet ham Solvitsborg og Rønneby i Bleking til Forlehning. Men Norby kunde heller ikke her holde sig rolig og begyndte paany sine Kaperier, ja forenede sig endog med Fribytteren Skipper Element imod den fælles Fjende. Da Søren Norby gik i Søen med 4 Skibe og G00 Mand, stødte Klement til ham med 6 Skibe; men de bleve slagne af en forenet svensk og lybsk Flaade i August 1526 og maatte med Resterne af deres Styrke ty ind til Narva i Rusland. Her henvendte Norby sig til Czaren med Opfordring om at foretage et Indfald i Finland; men Czaren lod ham kaste i Fængsel, hvor han hensmægtede i tre Aar, indtil Kejser Karl fik udvirket, at hans Svogers tro Tjener atter blev løsladt og kom i hans Tjeneste. 1530 deltog han i Belejringen af Florents, og her gjorde en Falkonetkugle Ende paa en af de kjækkeste danske Søheltes Liv. Endskjøndt deres Tal ikke var stort, der saaledes som Søren Norby dristede sig til at træde i Skranken for den faldne Konge, havde denne dog endnu mange Tilhængere, navnlig blandt Almuen, blandt Borgere og Bonder, saavel i Danmark som i Norge, og disse følte en stor Længsel efter at see ham vende tilbage. Frederik den Første følte sig heller ikke rigtig rolig overfor denne Stemning og søgte at sikkre sig derimod, dels ved at træde i venskabeligt Forhold til Lybekkerne, ved ikke alene paany at bekræfte deres Handelsrettigheder, men endogsaa at forlehne dem med Bornholm paa 50 Aar, dels ved at slutte Forlig med Gustav Vasa og anerkjende ham som Sverigs, af Danmark uafhængige Konge. Det lykkedes dog omsider Christjern den Anden, efterat han i 8 Aar havde vanket landflygtig om i Tyskland og Nederlandene, at faae samlet en Hær og en Flaade, der talte 25 Skibe, og [s. 144] med disse forlod han i Efteraaret 1531 Holland for at at begive sig til Norge. I Nordsøen blev Flaaden overfalden af en heftig Storm, i hvilken 10 af Skibene gik tabt, og saaledes reduceret ankom den til Hesnæs i det sydlige Norge, hvor Kong Chrisljern gik i Land med sine Tropper den 5te November. Her strømmede Folket til ham i Mængde, da hans Ankomst allerede var forberedt af Gustav Trolle, og den 29de November blev han af Rigsraadet i Oslo paany hyldet som Konge. Men hans Lykke varede kun kort. I Foraaret 1532 kom en forenet dansk og lybsk Flaade under Anførsel af den snedige Biskop Knud Gyldenstjerne op til Norge, og da Kong Christjern ikke havde Styrke nok til at modstaa denne Magt, begyndte han Underhandlinger med Gyldenstjerne, der lovede ham »en fri, ærlig, sikker, trofast, ubrødelig og kristelig Lejde, som fuldkommen og troligen holdes skal, under Guds store Hævn og evige Straf, ved alle vores gode Tro, Love, Ære og Redelighed", naar han vilde drage ned til Kjøbenhavn og underhandle med sin Farbroder. Biskoppen med 27 andre høje Herrer hængte deres Segl under dette Dokument, og i god Tro til det givne Tilsagn gik Christjern i Juli Maaned ombord paa et Skib i Oslo og sejlede til Kjøbenhavn; men Tilsagnet

blev strax brudt. Den 30te Juli blev den ulykkelige Konge indmuret i et Taarnkammer paa Sønderborg Slot, hvor han tilbragte 17 tunge Aar i den største Elendighed, indtil omsider hans Fætter Christian den Tredie forbarmedes over ham og lod ham bringe til Kallundborg, hvor han nød megen Frihed og en forholdsvis lykkelig Alderdom, og hvor omsider hans kraftige Legeme bukkede under den 25 Januar 1559, i hans Alders 78de Aar og kun tre Uger efter hans kongelige Fætters Død. Af denne Tids Historie skulle vi endnu kun minde om den lutherske Læres Sejr over Katholicismen. Allerede Christjern den Anden var i sin Regeringstid vel stemt for Reformationen, tildels ledet af sit Had til Gejstligbeden og sin Strid med Paven. Under Frederik den Første trængte dog forst den nye Lære for Alvor ind i Danmark og udbredte sig fra Hertugdommerne Holsten og Slesvig først i Nørrejylland, derefter paa Øerne. Under Frederik den Første indførtes af Herredagen i Odense 1527 fuldkommen Religionsfrihed, og det Forsøg, som de katholske Præster gjorde?ed hans Død 1533 paa atter at fortrænge den lutherske [s. 145] Lære, mislykkedes; Christian den Tredies Valg lil Konge hof egnede Reformationens fuldstændige Sejr, og paa Herredagen i København 1536 afskaffedes Papismen i hele Landet. Et andet Fremskridt, i Dannelse og Oplysning fremkaldte Indforeisen i Landet af Bogtrykkerkunsten; den første danske Bog, en Rimkrønike, sandsynligvis forfattet af Broder Niels, Munk i Sorø, blev trykket i Kjobenhavn 1495 og vandt en ikke ringe Udbredelse. Frederik den Første overlevede kun kort Tid sin skjændige Vold imod Brodersønnen, thi han døde paa Gottorp Slot den 10de April 1533 og blev begravet i Slesvig Domkirke. Danmarks og Norges Throne stod ledig, Ingen var bestemt til hans Efterfølger. Hans ældste Son, Christian, 30 Aar gammel, var Hertug i Holsten og Slesvig og maatte vel ansees som den, der nærmest var berettiget til Thronen; han stod ogsaa paa en god Fod med Adelen, men hyldede den lutherske Lære og modte derfor Modstand hos den katholske Gejstlighed, som ønskede at faae den yngre Halvbroder Hans valgt til Konge. Paa Sønderborg Slot sad endnu den gamle Konge, Christjern den Anden, som Fange, og paa ham havde Borger og Bonde deres Blik rettet. Om Valget kunde man ikke blive enig, og Landet stod imidlertid uden Konge. I de to vigtigste Byer, Kjobenhavn og Malme, vare Borgmestrene Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kock, ogsaa kaldet Mønter, de ledende Mænd og holdt paa den fangne Konge, og heraf benyttede de snedige Lybekkere sig til at gjøre et Forsøg paa at gjenvinde deres Magt og Indflydelse, saavel i Nordsøen som i Østersøen, hvor navnlig Hollænderne havde tilvendt sig en stor Del af Handelen. Lybekkerne, som lededes af de to unge, ærgjerrige Mænd Borgmester Jørgen Wullenwever og Admiral Markus Meyer, spillede et højt Spil, idet deres Plan ikke gik ud paa noget mindre end at lægge Danmark under Lybek og gjore det til en stor Hansestat; men den mislykkedes og kom dem derved dyrt at staa. Christjern den Anden havde vel i sin Regeringstid været Hansestædernes Fjende; men nu antoge disse, at hans Sind havde vendt sig, og understøttede derfor hans Valg, idetmindste paa Skrømt. Under disse Forhold var der ikke andet at gjore for Adelen og Gejstligheden, hvor forskjellige deres Interesser end for Ojeblikket vare, end at forene [s. 146] sig om at vælge Frederik den Førstes Søn Christian, der allerede havde ladet sig udnævne til regerende Hertug i Holsten og Slesvig og sluttet en tiaarig Traktat med den tyske Kejser, for at kunne være rolig paa den Kant. Til dette Parti sluttede sig Nederlandene, som laa i Strid med Lybekkerne. Paa en Forsamling i Rye ved Skanderborg besluttede de jydske Adelsmænd og Bisper, tilskyndede af Rigshovmesteren Mogens Gjøe, den 4de Juli 1534 at tilbyde Hertug Christian Danmarks Krone, og kort efter sluttede den fyenske Adel sig til det samme Tilbud. Den 18de August hyldedes han ved Horsens af Landets menige Indbyggere, og Christian den Tredie var saaledes anerkjendt af det halve Danmark; men da var Krigen allerede i fuld Gang, en af Nordens blodigste og betydningsfuldeste Krige, som vi dog her kun skulle sysselsætte os med for Søkrigens Vedkommende. Lybekkerne havde til deres Anfører valgt Grev Kristoffer af Oldenborg, en ærgjerrig Mand, der tidligere havde tjent paa den nederlandske Flaade og nu nærede det Haab, ved at gjenindsætte Christjern den Anden som Konge i Danmark og Norge, at kunne blive den sønneløse Konges Efterfølger. Greven, efter hvem Krigen kaldes Grevens Fejde, fik i Lybek samlet en Hær paa 3000 krigsvante Lejesvende, og drog med denne, i Forening med de lybske Tropper under Markus Meyer, i Maj 1534 imod Holsten; men her

var Lykken ham ikke gunstig. Vel indtog han Slottene Trittau og Eutin, og afbrændte Segeberg; men Hertug Christian sendte en Hær under Johan Rantzau imod ham, og han maatte atter trække sig tilbage. I Lybek var der samlet en Flaade, bestaaende af 14 store og 7 mindre Skibe, paa hvilke Greven indskibede saa mange Tropper, som de kunde medtage, og afsejlede den 19de Juni fra Traven Nord paa. Den 21de var han ved Dragør, hvor han strax modtog Tilsagn om Underkastelse fra Jorgen Kok i Malmø og Ambrosius Bogbinder i Kjøbenbavn, hvilke Mænd opfordrede ham til at gjore Landgang paa Sjælland. Den 22de sejlede han til Skovshoved og satte Tropperne i Land, uden at møde nogen Modstand. Ved at foregive, at han kom i den fangne Konges Navn, vandt han Almuen for sig, gik rask og sejrrig frem, og Adelen maatte finde sig i at underlægge sig hans Magt. Allerede den 23de var han i Roeskilde, Dagen efter i Kjoge, som han [s. 147] befæstede, og Befalingsmanden over Krigsmagten paa Sjælland, Anders Bilde, maatte tilsværge ham Troskab. En Maaned efter, den 24de Juli, overgav Kjøbenhavns militære Befalingsmand Johan Urne Slottet i hans Hænder, og saaledes var i kort Tid hele Sjælland kommet i hans Besiddelse, hvormed snart fulgte Skaane og Øerne, der samlede hyldede Christjern den Anden som deres Konge. Kjøbenhavn, som i henved hundrede Aar havde været Kesidentsstad, var bleven en anselig By med flere store Kirker og Klostere og dertil en for sin Tid stærk Fæstning, omgiven af Volde. Hele den egentlige By laa paa Sjællandssiden, paa Strækningen omkring Slotsholmen; Voldene, der ere anlagte i en tidlig Tid, laa paa Vestsiden og en Del af Nordsiden omtrent paa det Sted, hvor de nu ligge, hvorimod de paa den nordøstlige Kant strakte sig omtrent langs med den nuværende Gothersgade ned over Enden eller Midten af Østergade til Kysten ved Bremerholm. Udenfor østerport, ved den nuværende østergade, laa Hallands Aas (Kongens Nytorv), der benyttedes som Markedsplads. Slottet var fremdeles en befæstet Borg. Paa Amagersiden var der ikke foregaaet nogen væsentlig Forandring, siden vi sidst omtalte Byen; paa Holmene i Havnen og paa selve Amager laa nogle Fiskerlejer og spredte Hytter, og paa Refshalen har der maaske været et Par Skandser; idetmindste omtales omtrent paa den Tid en Borg, som kaldtes Refshaleborg og skal have ligget paa Kanten af Grunden. Kjøbenhavn var bleven Flaadens faste Station, og her laa de egentlige større Krigsskibe, Orlogsskibene, som Christjern den Anden og Frederik den Første havde ladet bygge, dengang Lybekkerne under Grev Kristoffer bemægtigede sig Staden; men desværre besidde vi ikke nogen Fortegnelse over disse Skibe, hverken over deres Antal eller Størrelse. De laa, ifølge Beretningen, aftaklede i Havnen indenfor Refshalen og kom ikke til at deltage i Krigen. Christian den Tredie maatte samle al sin Magt imod Lybekkerne og søge at standse Grev Kristoffer i hans hurtige Fremgang, efterat saavel Sjælland som Skaane havde hyldet den fangne Konge og den forknytte Adel aflagt Troskabsed. Fyen var i fuldt Opror; først havde Borger og Bonde bemægtiget sig de vigtigste Stæder og hyldet Christjern; saa rykkede Christian den Tredie imod dem, overvandt dem og lod sig hylde til Konge. Atter trængte Axel Gjøe ind fra Kjerteminde, [s. 148] bemægtigéde sig Odense og Svendborg og udraabte paany den fangne Konge, og saaledes gik det frem og tilbage imellem Christjern og Christian, bestandig under Kamp og Blodsudgydelse, saa at man tilsidst hverken vidste ud eller ind. I den med Albrecht af Preussen afsluttede feiaarige Traktat havde Christian den Tredie faaet udvirket, at Hertugen * med al sin Magt skulde hjælpe ham imod Lybekkerne, og hans kongelige Svoger Gustav Vasa af Sverig tilsikrede ham ligeledes sin Hjælp, som han alt, dog uden Virkning, havde ydet ham ved Lybekkernes Indtrængen i Skaane. Hertug Albrecht kunde stille nogle storre Skibe til Kaadighed for den fælles Sostyrke, og det samme var Tilfældet med Gustav Vasa, da man i Sverig havde lagt Vind paa at indrette sig en Flaade efter det nye System; men Danmark havde ingen Krigsskibe til sin Raadighed, de vare indespærrede ved Kjobenhavn. Christian den Tredie henvendte sig forgjæves til England, Skotland og Nederlandene om Hjælp af Krigsskibe, og man maatte derfor see til at samle, hvad man havde her hjemme. Handelsskibe stilledes til Raadighed af de velhavende Adelsmænd og bevæbnedes med Kanoner, og flere fremmede Skibe standsedes ved Indsejlingen til Oresundet, hvilket man som anført alt tidligere havde gjort, udlossedes og forandredes til Krigsskibe. Den svensk-danskpreussiske Flaade skulde samles ved Gulland. At finde en duelig Admiral til denne Flaade var et vigtigt og vanskeligt

Sporgsmaal paa en Tid, da en hel ny Krigsforing paa Søen var i Begreb med at blive indfort, og Faa eller Ingen kunde siges at have Kundskab og Erfaring i at manøvrere og kæmpe med en storre Samling Sejl krigsskibe, bevæbnede med Kanoner. Hverken Sverig eller Preussen kunde stille nogen saadan Mand, og Valget blev overladt til Danmark, som heldigvis i den unge, kjække Peder Skram til Urup i A;n hus Stift, senere bekjendt under Navnet Danmarks Vovehals, besad en i>\< 't Kriger, der viste sig at være Opgaven voxen og fik stor Indflydelse paa Krigens Odfald. Peder Skram var af en gammel jydsk Adelsslægt Og havde fra den tidligste Ungdom tumlet sig i Krigen, baade ude og bjemme. Han havde allerede som halvvoxen Dreng deltaget i Christjern dm Andens Tog i Sverig i Aarene 1518 — 20, og blev ved Romnndeboda saarel af en Pil i Skulderen; i det blodige Slag ved Fyrisaa, [s. 149] Langfrodag i det samme Aar, var det ham, der frelste Mogens Gyldenstjerne med det danske Hovedbanner fra tre Svenskere, som havde taget ham til Fange. Ligeledes var han med som Anfører for Krigsfolkene paa den dansk-lybske Flaade, som under Knud Gyldenstjernes Kommando i Aaret 1532 sendtes til Norge for at undertvinge den af Christjern foranstaltede Opstand; men han vilde ikke sætte sit Segl under Kongens Lejdebrev, da han vidste, at det ikke vilde blive holdt. Da Grevefejden udbrod, maa Peder Skram have været een eller to og tredive Aar gammel, og fremstilles som ikke meget høj, men stærktbygget og bredskuldret, »begavet med en frodig Livskraft og et overstrømmende Ungdomsmod", heftig, men djærv og ærlig, modig og haardfor; hans blaa Øjne og lange, lysegule Haar betegnede hans Herkomst. Det var ikke paa Soen, men ved Hæren i Land, at Peder Skram havde erhvervet Kundskab og Færdighed i Krigshaandværket, saa at det ikke kunde siges, at han havde noget særligt Kjendskab til de nye Krigsskibe. Den gamle Krigsmethode gjorde endnu sin Indflydelse gjældende; naar en Anfører forstod at lede en større Styrke i Slag, maatte han kunne gjøre dette lige godt, hvad enten det var paa Søen eller i Land. Denne Anskuelse vedblev at gjøre sig gjældende, skjondt med noget aftagende Styrke, igjennem mange Aar, og saavel i det sextende som i det syttende, ja endnu i det attende Aarhundrede see vi — dog mindre her i Norden — Mænd, som have ført an i Landhæren, kort efter træde frem som Førere paa Flaaden. De egentlige Søfolk kommanderede Skibene; de vare vante til at tumle sig paa Søen, vare fra Barnsben opdragne til Sølivet, kunde manøvrere med Sejlene og styre Skibet i alt Slags Vejr; ofte vare de Skibsførere i Handelens Tjeneste og stillede deres Skibe til Kaadighed, naar Krig brød ud. Der udviklede sig paa den Maade to Slags Befalingsmænd, som man maaske kan kalde de Krigskyndige og de Sokyndige, af hvilke de første ofte vare Adelsmænd, Hofmænd eller Personer med en højere Dannelse, der særlig lagde sig efter Krigshaandværket, Indøvelsen af Vaabnenes Brug, Ledelsen af en større Styrke og Lignende, medens de sidste, der som oftest vare simple Søfolk, haardføre, udholdende, vante til Tarvelighed, Savn og Lidelser, ofte raa og ubehøvlede, forestod Navigationen, Skibsmanøvrerne, og udførte de Befalinger, der bleve dem givne. Hver havde sit Ansvar, [s. 150] 2 3 i 5 0 7 I, 2, 3 SUbibaanåfaaben, i, 5, 6 Lantebøseer fra det 16de Aarhondrede. 7 Haandbøsse (Vcdelspangbøssen) omtrent fra Aar 1426. [s. 151] den Ene for de Foretagender, som skulde iværksættes, den Anden for Skibets Sikkerhed, og en Adskillelse af denne Beskaffenhed har fundet Sted i de fleste Mariner lige indtil vort Aarhundrede. Det er vel sandsynligt, at Peder Skram har havt sin Del i at samle og bevæbne de Skibe, som om Vinteren 1534—35 i Danmark bleve udstyrede til det forestaaende Tog; men det var kun smaa Skuder, der kom sammen, og en vanskelig Opgave for dem at løse var det at slippe forbi Lybekkernes større Skibe op til Gulland, hvor Flaaden skulde samles. Det lykkedes dog uden Tab, og i Slutningen af April naaede de deres Bestemmelsessted. Peder Skram var allerede i Begyndelsen af April, ganske kort efter at han havde holdt sit Bryllup paa Helsingborg Slot med Marsken Tyge Krabbes Datter Elsebe, afrejst til Stockholm, hvor han tog Kommando af den svenske Flaade og sejlede til Gulland, og der var da, sidst i Maj, hele den svensk -dansk -preussiske Flaade samlet under hans Overkommando. Naar man vil sammenligne denne Flaade enten med de Gamles Flaader af Langskibe, f. Ex. den, hvormed Valdemar Sejr udførte Toget til Estland 1219, eller med det paafølgende Aarhundredes Sejlskibsflaader, f. Ex. Niels Juels store Flaade i Slutningen af den skaanske Krig, da staaer den betydeligt langt tilbage for hver af disse.

Langskibsflaaderne førte en mægtig Hær med sig, Sejlskibsflaaderne vare en Samling af sWe og kraftige Krigsmaskiner, der passede saa nøje til hinanden, at den hele Flaade var at ansee som et eneste, stort Legeme. Peder Skrams Flaade maa betragtes som en Overgangsflaade, bestaaende af sammenskrabede Handelsskibe af forskjellig Størrelse, Sejl- og Manøvreevne, uden Styrke, hverken aktiv eller passiv, og naar han i det Hele taget dristede sig til at gaa med denne i Slag, da var det, fordi han ventede at træffe Modstandere, som ikke vare stort bedre udstyrede. Flaaden bestod af 18 danske, 11 svenske og 10 preussiske, tilsammen 39 Skibe, og havde disse været større og bedre armerede, vilde det have været en ganske respektabel Styrke. Desuden førte den nogle Brandere med sig, en Slags ^Ødelæggelsesmaskiner, som alt i endel Aar havde været anvendte med Held, og som i senere Krige bleve meget benyttede. Det var mindre Skibe, som fyldtes med Tjæretønder og andre let brændbare Stoffer, i hvilke der tændtes Ild, naar Lejligheden under et Slag [s. 152] var gunstig til at sende dem ned mod den fjendtlige Flaade; deres Anvendelse i Slag har givet Anledning til mangen kjæk Sømandsdaad. Flaaden maatte saa hurtigt som muligt indoves, og de fornodne Befalinger til Skibscheferne udstedes. Da endnu et Par, i Sundet stoppede, fremmede Skibe indtraf, talte den, foruden Proviantskibe og Brandere, 41 bevæbnede Skibe; men ikkun de svenske, som vare nogenlunde store, fortjente Navn af Krigsskibe. Peder Skram hejste sit Flag paa det storste af dem, kaldet Store Kravel — ogsaa Svenske Ko —, der skal have havt en Besætning af 300 Mand; men samtlige Skibe vare, foruden deres faste Besætninger, belemrede med Soldater, hvoraf den svenske Afdeling skal have ført 3000, ja Store Kravel alene for sit Vedkommende 1000, og denne Transport af Tropper var kun til Byrde under Kamp i aaben So, hvor det mere kom an paa at odelægge Fjenden i Afstand end at entre ham. Den danske og preussiske Flaade tilsammen havde en Besætning af 2,768 Soldater, Konstabler og Matroser. I Begyndelsen af Juni stak denne improviserede Flaade i Soen. Den Ode stodte den under Bornholm, i haardt Vejr, paa en lybsk Flaade, der talte 12 store Skibe, og uagtet Fjenden, som længe havde hersket i Østersøen, baade var langt mere krigsvant og bedre udstyret end den allierede Flaade, vovede Peder Skram sig dog i Kamp. Den fjendtlige Flaade kom fra Sundet, og 4 af Skibene, hvoriblandt Admiralskibet Michael, vare danske Krigsskibe, som ved Kjøbenhavns Indtagelse vare faldne i Lybekkernes Hænder. De to Flaader manovrerede imod hinanden, og Kampen førtes paa Kanonskuds Afstand. Hvorledes Gangen i denne har været, kan ikke med Sikkerhed angives, men det er sandsynligt, at Skibene snarere have holdt sig i Grupper end i Linie, og til Entring er det ikke kommet. Skydningen var heftig paa begge Sider, alene paa Skrams Skib faldt der 74 Mand, og da en Del af Rejsningen blev edelagt, hindredes han i at forfølge Fjenden. Lybekkerne bleve fuldstændig overvundne, deres Admiral faldt, flere af Skibene bleve stærkl ramponerede, og de maatte undfly det hurtigste de kunde. De naaede Øresundet, sogte Beskyttelse under Kjøbenhavns Kanoner og vovede sig ikke mere ud derfra under den arrige Del af Krigen. Peder Skram var Herre i Østersøen. [s. 153] Nederlaget ved Bornholm var ikke det eneste Uheld, som rammede Lybekkerne; i Land gik det ligeledes tilbage med dem, og det Held, hvormed de vare trængte frem og havde oversvømmet Danmark, blev ikke af lang Varighed. Kort efter, at Hertug Christian var bleven hyldet til Konge af den jydske Adel, nemlig i Begyndelsen af September 1534, var den gamle dristige Fribytter, Christjern den Andens ivrige Tilhænger, Skipper K le ment, en fedt Vendelbo, landet i det nordlige Jylland, havde bemægtiget sig Aalborg By og Slot og rejst Bønderne, der samlede sig om ham i store Flokke. Adelens Godser bleve plyndrede, og snart var en stor Del af Nørrejylland, saavel mod øst som mod Vest, i fuld Opstand til Fordel for den fangne Konge. Med en i Hast samlet Styrke gik Adelen imod Bønderne, men led et fuldstændigt Nederlag Syd for Aalborg den 16de Oktober. Christian den Tredie, som for Hertugdommernes Vedkommende havde sluttet Fred med Lybek, sendte da den berømte Hærfører Johan Rantzau, en af sin Tids største Feltherrer, med en Hær op i Nørrejylland mod de slet væbnede og ukrigsvante Bønder, der bleve slaaede paa alle Kanter; Aalborg blev indtaget den 18de December efter et forfærdeligt Blodbad, Skipper Klement taget tilfange og henrettet, og imod Bønderne udøvedes delen saa grusom Vold, at de aldrig mere mægtede at rejse sig fra deres undertrykte Stilling. Da Nørrejylland var undertvunget, begyndte Adelen i Sjælland og Skaane at

rejse Hovederne; men deres Tid var endnu ikke kommen, Fyen maatte først undertvinges, og imod denne vendte nu Johan Rantzau sin Styrke. Midt i Marts Maaned 1535 landede han paa Halvøen Hellenæs, Syd for Assens, slog Bønderne i flere Slag, underkastede sig adskillige af Byerne og lagde sig for den faste By Assens, som han belejrede. Lybekkerne, under Ærkebiskop Gustav Trolle og Greven af Hoya, vare i Faaborg og traf Aftale med Tropperne i Assens om et fælles Angreb paa Johan Rantzaus Lejr; men det blev opdaget, og de lede et fuldstændigt Nederlag i det blodige Slag ved øxnebjerg, den Ilte Juni 1535, to Dage efter at Peder Skram havde sejret over den lybske Flaade ved Bornholm; hele Fyen maatte underkaste sig Sejrherren. Efterat Peder Skram havde ødelagt og fordrevet Lybekkernes Skibe, som ikke mere turde vise sig i Ostersøen, sejlede han med sin [s. 154] sammenskrabede Flaade til de danske øer, for at medvirke til Befæstelsen af Christian den Tredies Magt. Under Bornholm havde han faaet Underretning om, at Fyen var erobret, og at en Afdeling af Lybekkernes Flaade, som det var Hensigten at afsende til Kjøbenhavn for at forstærke den der indesluttede Krigsflaade, laa i Lillebælt. Disse Skibe maatte ødelægges eller erobres og derfor først alle de Udveje tilstoppes, gjennem hvilke de kunde slippe ud. Nord paa, gjennem MiddelfartOrlogsskib fra det 16de Aarhundrede (efter en fransk Tegning) sundet, kunde de ikke gaa, thi der havde Johan Rantzau ladet opkaste Batterier ved Kysten, som det var altfor voveligt at forcere. De andre Udgange vare enten Syd om Ærø eller gjennem Svendborg Sund; thi vol skildres de lybske Skibe som store, men dette maa dog kun forstaaes i Forhold til den Tids Krigsskibe, og navnlig kunne de ikke have været meget dybgaaende, siden der var Vand nok for dem i Svendborg Sund; de Krigsskibe, som senere byggedes til Flaaderne, kunde ikke gaa denne Vej. Skram fordelte sine Skibe saaledes, at Farvandet afspærredes for [s. 155] Fjenden, og han lod navnlig de svenske og preussiske Skibe tage Post i Farvandet mellem Langeland, Femern og Lolland, samt ved det østlige Udløb af Svendborg Sund, medens han selv med de danske Skibe, som vare bedst kjendte i Farvandet mellem øerne, gik paa Jagt efter Fjenden. Efterat have bemægtiget sig adskillige fjendtlige Handelsskibe, traf han snart, i Nærheden af Als, Lybekkernes Krigsskibe, der flygtede ind i Svendborg Sund, forfulgte af Skram, og da de ikke kunde slippe ud imod Ost for de der posterede Skibe, satte Lybekkerne deres Skibe paa Land, tændte Ild i dem og flygtede op over Kysten, hvorfra Nogle af dem undslap med deres Baade til Sjælland, medens de Andre bleve dræbte eller fangne af Eantzaus Tropper; men Skram besatte de landsatte Skibe saa hurtigt, at Ilden kunde slukkes, og kun en Jagt brændte, medens 9 Orlogsskibe, hvoraf 3 vare meget store, faldt i Sejrherrens Hænder. Et mindre Skib lykkedes det vel at undslippe, men det blev erobret af Svenskerne under den tyske Kyst. Efter denne Sejr samlede Skram igjen sin Flaade og erobrede ikke alene Langeland, Lolland, Falster og Møen, som han brandskattede for at skaffe sine Besætninger fornødent Underhold, men ogsaa det faste Sted Korsør paa Sjælland. Han maatte opbyde al sin Styrke for at holde Skibene samlede og tvinge Mandskabet, der vistnok har været sammensat af meget brogede Elementer, til Lydighed. Det var navnlig paa de svenske Skibe, at Disciplinen var slet, og da der paa hans eget Admiralskib Store Kravel udbrød en formelig Opstand, maatte han Bytte sit Flag over paa det i Svendborg Sund erobrede Skib Loven, medens han rettede den Begjæring til Kongen, at Sagen maatte blive undersøgt og de Skyldige tilbørlig afstraffede, hvilket ogsaa blev efterkommet. Krigen flyttedes nu over til Sjælland. Skram førte Hæren over Bæltet, og Christian den Tredie, som den 3die Juli var bleven hyldet i Odense af Afsendinge fra Kjøbstæderne og Herrederne som deres rette Konge og Herre, havde allerede den 17de i samme Maaned sit Hovedkvarter i Kjoge; Ugedagen efter var Hæren lejret udenfor Hovedstaden. Den største Del af Sjælland havde underkastet sig, men endnu varKjobenhavn i Fjendens Hænder, og her, hvor Hertug Albrecht og Grev " Kristoffer herskede, opbod Borgerne al deres Magt for at modsætte sig [s. 156] den nye Konge og bevare Danmarks Hovedstad for den fangne Kong Christjern. Foruden Kjobenhavn beherskede Lybekkernes Parti endnu paa Sjælland Kronborg og Kallundborg, i Skaane Malmø, Landskrone og tildels Varberg, hvor Markus Meyer styrede, paa Falster Nykjobing, og paa Lolland Aalholm. Efterat have fort Hæren over til Sjælland, afgik Skram med Flaaden til Sundet og indesluttede Kjobenhavn fra Sosiden paa samme Tid, som Christian den Tredie og Rantzau naaede

Hovedstaden fra den modsatte Side. Fra Norge, hvor der ligeledes havde hersket Stridigheder imellem de to Kongers Partier, og hvor navnlig Erkebiskoppen Oluf Engelbrechtsen havde spillet mange Rænker for at hindre den nye Konges Valg, ankom kort efter en Eskadre paa 9 Krigsskibe under Anførsel af Slotsherren paa Aggershus Erik Gyldenstjerne til Sundet og sluttede sig til den forenede Flaade, der nu talte 25 eller 26 store, foruden en Del mindre Skibe. De i Kjobenhavn indesluttede Skibe vovede sig ikke ud af Havnen imod denne Styrke, og det var vanskeligt at komme dem tillivs, da Refshalelobet afspærredes ved nedsænkede Fartøjer, saa at man idetmindste ikke udefra kunde trænge indenfor Grundene. Skram gjorde flere mindre Angreb imod Byen, lod bringe Kartover i Land paa Refshaleholmene og derfra skyde paa Byen og Skibene i Havnen, hvorved navnlig et større Skib, Den pryske Holck, blev skudt i Sænk; men noget betydningsfuldt Resultat blev ikke opnaaet. Kjobenhavn holdt sig tappert, de Belejrende havde ikke Styrke nok til at vove et Angreb eller udføre en regelmæssig Belejring, og ikke engang Indeslutningen var saa fuldstændig, at de Belejrede jo idetmindste kunde afsende og indhente Efterretninger fra Omverdenen. De henvendte sig forgjæves til forskjellige udenlandske Magter om Bistand, og den Hjælp, som Hansestæderne havde en ligefrem Forpligtelse til at Bende dem, lod vente paa sig paa Grund af Stædernes indre Stridigbeder. Det var nemlig nu blevet dem klart, at de havde indladt sig paa el Poretagende, som de ikke kunde magte, Herredommet i østersøen afevde de mistet for bestandig, og Fredspartiet begyndte at faae Magi over Krigspartiet; Jørgen Wullenwevera Anseelse var i stærkt Aftagende. Dog samledes omsider fra Lybek, Rostok, Stralsund og Wismar en Flaade, bestaaende uf 18 store og vel udrustede Krigsskibe [s. 157] foruden en Del mindre Fartøjer og Forselsskibe, som skulde bringe Levnetsmidler til den haardt betrængte By og muligen tillige skaffe den Undsætning. Men det paalagdes Befalingsmændene at gaa frem med stor Varsomhed og vel vogte sig for at udsætte Flaaden for Fare. Til Admiral for Flaaden valgtes Claus Warnow, der var en Tilhænger af det nu herskende Parti. Den samme Uenighed, som herskede i Land, yttrede sig ogsaa paa den fra forskjellige Hansestæder samlede Flaade, og man kunde ikke vente, at den under saadanne Forhold skulde udrette noget Stort. Den 8de November (1535) viste den hanseatiske Flaade sig i Drogden og gik til Ankers mellem Dragor og Kastrup, i Sigte af den paa Kjøbenhavns Rhed liggende Flaade. Claus Warnow og de med Hanserne følgende Kaadsherrer lode afholde Krigsraad, og her meddeltes det da, at Hovedformaalet for Expeditionen var at forsyne Kjobenhavn med Levnetsmidler, hvorimod det ikke kunde ansees for raadeligt at indlade sig i Kamp med den forbundne dansk-svensk-preussiske Flaade, medmindre en saadan Kamp var uundgaaelig eller Sejren sikker. Peder Skram paa sin Side frygtede ikke for at gaa Fjenden imøde; men han mente at burde træffe Foranstaltninger til at forhindre de i Kjobenhavn indesluttede Skibe fra at løbe ud og forene sig med Hanserne, da dette vilde forøge deres Styrke i en saa væsentlig Grad, at de vel kunde magte den forenede Flaade, og tillige maatte der sørges for, at de fjendtlige Proviantskibe ikke satte deres Ladninger i Land paa Amager og ad denne Vej førte dem ind til Hovedstaden. Skram lod derfor de store Skibe blive ved Blokaden og gik den 12te November, da Losningen skulde begynde, med de bevæbnede Baade ned langs den flade Kyst for at hindre Landsætningen; men her havde han det Uheld at blive rammet af en fjendtlig Kugle i Benet saa alvorligt, at han maatte bringes i Land, hvor han blev ført op i et af Lejrens Telte, og hvor Kongen selv lod ham underkaste en omhyggelig Pleje. Det lykkedes Tyskerne at bringe deres Varer ind i Byen; men hermed ansaa de ogsaa deres Hverv for endt, lettede med Skibene og begyndte at sejle Syd paa. Den forenede Flaade, som nu stod under den preussiske Admiral Johan Peines Kommando, lettede vel ogsaa, og begyndte at forfølge Fjenden: men Skrams Aand var borte fra Flaaden, en Tysker var traadt i hans [s. 158] Sted, og baade Flugten og Forfølgelsen bar Vidne om Slaphed og ussel Fejghed. Peines Admiralskib kom allerede under Saltholm paa Grund, og Fjenderne undslap til deres Hjem i god Ro og Mag. Harmfuld over saa megen Usselhed gik Kongen, som selv havde været øjenvidne til den fejge Forfølgelse, ind til Skram i hans Telt, fortalte ham, hvad der var hændet, og føjede til: «Gud bedre mig, min Son, at Du ikke var oven Senge, thi saa var denne Ulykke vel bleven afværget.« Den hanseatiske Flaades Fordrivelse var et stort

Tab for Grev Kristoffer, hvis Magt efterhaanden blev betydelig indskrænket. Nykjøbing paa Falster og Aalholm paa Lolland havde allerede overgivet sig forinden, og Landskrone underkastede sig den Ilte Oktober. Her lagdes Flaaden i Vinterkvarter, en Del af Mandskabet permitteredes eller indkvarteredes i de sjællandske Byer, og Belejringshæren udenfor Kjøbenhavn indskrænkedes til den mindst mulige Størrelse, da Forplejningen faldt meget vanskelig i den udplyndrede Egn. Denne Tilbagetrækning bevirkede imidlertid, at der, navnlig ved mecklenborgske Skibe, tilførtes Kjobenhavn en Del Levnetsmidler, indtil Sundet omtrent ved Nytaarstid lagde til med Is og Sejladsen saaledes standsedes. Over den ved Landskrone indefrosne Flaade havde, efter den preussiske Admirals Uheld, først den danske Viceadmiral Mikkel Brok kenhus og efter ham den norske Admiral Erik Gyldenstjerne ført Kommandoen, og der var ikke udrettet Noget; men da Peder Skram ved Juletid vendte tilbage til sin Post, kom der nyt Liv i Tingene. Skyts og Tropper førtes over Isen til Sjælland og sendtes mod Krogen (Kronborg), der efter en rask udført Belejring blev tvungen til at kapitulere den Ilte Januar 153G; den lGde Februar næstefter overgav Kronborg Slot sig, og de eneste Stæder i Danmark, som endnu holdt fast ved den fangne Konge og hans Repræsentant, Grev Kristoffer, vare Malmø, Varberg Slot og «det ædle og højmodige Kjobenhavn«. Den 14de Februar sluttede det af indre Stridigheder lidende Lybek Fred med Christian den Tredie og anerkjendte ham som Danmarks og Norges Konge, og fra nu af var den tyske Greve overladt til sin Skjæbne. Kongen lovede ham og Hertug Albrecht fri Bortrejse fra Landet, samt Kjøbenhavns og Malmøs Borgere fuldstændig Amnesti, dersom de inden G Uger vilde underkaste sig og tiltræde den afsluttede Fred; mon Tilbudet blev ikke modtaget. [s. 159] Isen laa længe om Foraaret, saa at der ikke kunde udrettes Noget mod de to haardnakkede Byer, og da den endelig begyndte at bryde op, bevirkede det kun, at Tyskerne kunde bringe Levnetsmidler til Kjøbenhavn, uden at den ved Landskrone endnu indespærrede Flaade kunde forhindre det. Skram sogte vel at ise nogle af Skibene ud, og kom derved endog i Kamp med nogle af Tyskernes Skibe om et i Isen siddende Skib; men det lykkedes ikke at slippe ud med Flaaden førend sidst i Marts Maaned 1536. For at hindre Tilførselen til Kjøbenhavn, gik den strax Syd paa ned i Farvandet mellem Lolland, Femern og den tyske Kyst, hvor 16 Proviantskibe bleve tagne, og det var først i Maj Maaned, at den vendte tilbage til Øresundet og blokerede Kjøbenhavn og Malmø, efter at have erobret 18 mecklenborgske Skibe, der vare ladede med Proviant til Hovedstaden; det lykkedes dog 3 Skibe at slippe ind gjennem Kallebod Strand. I Kjøbenhavn stolede man endnu paa fremmed Hjælp, skjøndt denne ikke mere var at vente fra Lybekkerne, og Fristen udløb, uden at det havde underkastet sig; i Malmø derimod opgav man Haabet, og da Jørgen Kock selv tog over til Kjøbenhavn og forgjæves søgte at faae Understøttelse af denne haardt betrængte By, fandt han det raadeligst at underhandle umiddelbart med Kongen. Den 7de April aabnede Malmø sine Porte for Christian den Tredie, der nogle Dage efter holdt sit Indtog i Byen. Efter Malmø fulgte Varberg. En Eskadre paa 6 Skibe under Arild Jensen sendtes op til denne By og ødelagde først de Skibe, hvormed Markus Meyers Broder Gert havde drevet Sørøveri i -Østersøen, hvorefter Byen blev indtagen og besat. Varberg Slot, som blokeredes af Eskadren og belejredes af Tropperne fra Landsiden, nødsagedes til at overgive sig til Truid Ulf stand den 27de Maj; Markus Meyer blev tagen tilfange, stillet for en Krigsret og henrettet. Kjøbenhavn stod ene tilbage, og mod dette kunde Kongen nu anvende al sin Magt. Udsigterne til et lykkeligt Udfald af Hovedstadens Udholdenhed vare kun svage, og dog holdt den sig med et Heltemod og en OpofFrelse, som havde fortjent en bedre Skjæbne. De Udfald, som bleve gjorte fra Staden, sloges uden stor Vanskelighed tilbage, og Belejrerne foretoge sig ikke andet end at indeslutte Byen fra Land- og Søsiden. Flaaden inskrænkede sig til at blokere, hvortil der nu var [s. 160] Skibe nok, selv efter at Svenskerne i April Maaned havde forladt Oresundet og vare sejlede hjem. Saalænge Kjøbenhavnerne, hvad der som anført var Tilfældet i Løbet af Vinteren, kunde faae tilført Levnetsmidler fra Søen eller over Amager, foltes Blokaden ikke saa haardt; men efterat Skram i Begyndelsen af Maj havde indesluttet Byen fra Søsiden, og da endydermere Amager i Juni Maaned blev besat af Tropperne og en Skandse anlagt, steg Hungeren og Elendigheden til det Højeste. Gamle Folk, Kvinder og Born

strømmede ud af Portene og bade Belejrerne om at maatte forlade et Sted, hvor Hunger og Pest rasede og hvor de ikke kunde skade Fjenden; men de bleve med Magt drevne tilbage igjen i Byen. Og dog vilde de Belejrede ikke give efter, Haabet holdt dem endnu oppe, Hertug Albrecht og Grev Kristoffer stolede paa de Lofter, den tyske Kejser havde givet dem, og de Opfordringer, denne havde stillet til Nederlandene om at komme Greven til Hjælp; ligeledes haabede man paa Undsætning fra flere tyske Fyrster. Men Tiden gik, Elendigheden voxede, og der kom ingen Hjælp. Skram forsøgte et Krigspuds. Han lod standse nogle Handelsskibe, som Nord fra ankom til Sundet, og forsynede dem med nogle Kanoner; dernæst lod han dem i samlet Flaade sejle nedad forbi Hveen, gik imod dem med en Afdeling af Blokadeflaaden, og en Skinfægtning, en Skydning med løst Krudt, stilledes i Scene, under hvilken den improviserede Flaade blev dreven paa Flugt. Denne Komedie spilledes for at faae Kjobenhavnerne til at tro, at den nederlandske Flaade var kommen til Sundet, men var bleven ødelagt, saa at der ikke mere var noget Haab for dem; men de opdagede Bedrageriet og holdt fremdeles Stand. Vigtige Proviantsorter, Mel, 01 m. m. slap op, de nødvendigste Ting betaltes med eventyrlige Priser. Brod bagtes af Mask, Heste, Hunde og Katte bleve slagtede og spiste, ja end ikke Hotter og Mus agtedes ringe. Smitsot rasede i Byen, Folk faldt dode om paa Gaden af Hunger og Udmattelse, spæde Born laa døde ved Mødrenes Bryst eller diede Blod af dem for Melk. Endnu holdt de modige Borgere ud, endnu lyste for dem Mindet om den folkekjære Kong Christjern, medens Frygten for den med Christian den Tredie ufejlbarlig tilbagevendende Adelsvælde fyldte dem med Hædsel; men Mii'gi'rrt l»lfv omsider fuldt, Byen maatte overgive sig, efter at den havde udholdt el belt Aars Belejring. Kong Christian tilstod vel ikke [s. 161] saa gode Betingelser, som han havde skænket Landskrone og Malmø; men det kunde dog ikke ligge i hans Interesse at fare haardt frem imod den By, som skulde være hans Residents, og imod de Borgere, over hvilke han skulde herske. Den 28de Juli sluttedes en Overenskomst om Overgivelsen, ifølge hvilken der skulde tilstaaes en almindelig Amnesti, Byen og Borgerne beholde deres Rettigheder og den protestantiske Religion ydes Statens Beskyttelse. Dagen efter drog HertugAlbrecht, Grev Kristofter, Jørgen Kock, Ambrosius Bogbinder samt Byens øvrige Borgmestre og Raad Kongen imøde, den Første tilhest, alle de Andre tilfods, og bade knælende Sejrherren om Naade og Tilgivelse. Hertugen fik Lov til at drage bort med sin Familje, sit Tjenerskab og alt sit private Gods, hvorimod de Skibe og Krigsvaaben, han havde medbragt, skulde blive i Kongens Besiddelse; han overførtes senere til Tyskland paa Statens Skibe. Grev Kristoffer maatte aflægge Ed paa, aldrig mere at ville angribe Kongen eller hans Venner i Danmark, Norge eller Sverig. Selv Jørgen Kock og Ambrosius Bogbinder bleve frigivne; dog maatte Kongen bortsende den første for at beskytte ham imod Adelens Forfølgelse, og den sidste fandtes en Morgen død i sin Seng, det hed sig, at han havde taget Gift. — Den 6te August holdt Kongen og Dronningen deres Indtog i Kj ©benhavn, den blodige Krig var tilende, det Haab, Borger og Bonde havde fæstet til at faae deres gamle Konge tilbage, var for bestandig brudt. Paa en Rigsdag, som sammenkaldtes i Kjobenhavn den 15de Oktober samme Aar (1536), og paa hvilken næsten hele Rigets Adel og mange Repræsentanter for Borger- og Bondestanden vare tilstede, blev "Rigets nye Sæt og Skikkelse«, det er Grundloven, stadfæstet og bekjendtgjort tilligemed Reformationen, og Norge erklæredes for en uadskillelig Del af det danske Rige. Dog var det først i det følgende Aar, at Norge fuldstændig underkastede sig Christian den Tredie, efterat Erkebiskop Olaf Engelbrechtsen havde forladt Landet og var draget til Nederlandene. n

Den nordiske Syvaarskrig.

1563–1570.

[s. 162] Efter Grevens Fejde og Christian den Tredies Thronbestigelse begynder egentlig forst Sejlkrigsskibs - Periodens Historie. Saavel Materiellet og Personellet som Ordningen og Organisationen, henhorende til det nye Vaaben, var endnu paa den Tid, idetmindste her i Norden, i en meget ufuldkommen Tilstand; men under Krigen havde den nye Konge lært, hvilken Betydning en vel udrustet Flaade havde for Landets Sikkerhed og Styrke, og han lagde derfor en særlig Vægt paa at tilvejebringe et godt Søværn. En Rigsflaade, som vel alt existerede i mindre Maalestok, blev dannet af de egentlige Krigsskibe, som hyggedes saavel i Danmark som i Norge, og underlagt en særlig Forvaltning; men hvem der var dens egentlige Styrer, er det ikke godt at see. Tidligere stod Flaaden under Marskens umiddelbare Ledelse, men i Christian den Tredies Tid nævnes forst Peder Skram, senere Herlof Trolle som Kigsadmiraler, hvormed der maa være ment, at de vare Flaadens Overhovn]. Admiral var ikke nogen fast Stilling; kun naar en Flaade udrustedes, blev der udnævnt en Admiral eller en Eskadrechcf for denne,.lins talte Korpset af Officerer kun Kapitajner og Lieutenanter. Foruden Kigsllaadfii henhorte der endnu til Søstyrken andre Skibe, som [s. 163] forskjellige Dele af Rigerne vare pligtige at stille i Krigstid, men som ikke vare meget store, i Reglen paa 60 til 70 Mand, og som kommanderedes af Skippere. Ogsaa Kjøbmandsskibe bleve anvendte. Rigsflaaden havde sin Station i Kjobenhavn, hvor Skibene oplagdes, naar de ikke benyttedes, og hvor de istandsattes og udrustedes; den sædvanlige Oplagsplads var i en Linie indenfor Refshalegrunden, noget sydligere end det nuværende Flaadens Leje. I Begyndelsen af sin Régjcringstid anlagde Christian den Tredie Værftet paa Bremerholm, der udstyredes med Værksteder og Magasiner og underlagdes Statholderen paa Kjøbenhavns Slot; senere blev det underlagt Rigsadmiralen og fik sin egen Bestyrer, kaldet Holmens Chef. Allerede i Aaret 1536 udkom der Regler for Disciplinen paa Orlogsskibene (Aarlauffuisskibene) og for Krigsbyttets Deling, hvilke Regler udvidedes og forbedredes i Aaret 1555 ved de saakaldte Skibsartikler, der ordnede Forholdet paa Skibene og indførte Ed, som enhver Mand ved Tiltrædelse af Tjenesten skulde aflægge. Christian den Tredies Regeringstid var i det hele taget en Fredsperiode, den godmodige Konge sogte at undgaa enhver Krig; men dog blev der flere Gange udrustet endog større Flaader, dels imod Holland, dels imod de mange Kapere, som sværmede om paa Havet. Kaperiet autoriseredes af de europæiske Magter under Søkrigene; men dels toge Kaperne det i slige Tilfælde ikke saa nøje med, om det just var fjendtlige Skibe, de angreb, dels fortsatte de deres Strejftog, efterat Fred var sluttet, og kunde i begge Tilfælde ikke ansees for bedre end Sørøvere. Det var navnlig i Nordsøen, at disse Fribyttere dreve deres Spil, hvorimod Østersøen var nogenlunde fri for dem. Med Kaperne har der sikkert fundet adskillige Skjærmydsler Sted; men med fjendtlige Flaader forefaldt der ikke nogen Kamp. Alligevel maa det antages, at de Kommanderende paa disse Skibe, saasom Mogens Gyldenstjerne, der engang havde omtrent 40 Skibe under sig, og Kristoffer Trundsen, hvem ligeledes en større Kommando betroedes, have bestræbt sig for at indføre en ordnet Taktik for Flaaderne. De maa være blevne opmærksomme paa, at for at Flaaden kunde virke med Gavn og i samlet Styrke, var det nødvendigt at ordne Skibene paa en bestemt Maade, saaledes at det ene ikke under en Kamp laa i Vejen for det andet, og [s. 164] at det ene tjente til at dække de svage Punkter for det andet. Da Skibene vare sidebevæbnede, kunde den gamle Taktik ikke mere benyttes, Skibene maatte opstilles i Linie, og hvorledes denne Ordning udviklede sig, ville vi faae at see i det Følgende. Da Christian den Tredie døde, paa Nytaarsdag 1559, var Flaaden i god Stand og under Udvikling, og da den gamle Konge Christjern den Anden dode tre Uger efter, ophørte alle de Fordringer, der med Hensyn til ham vare stillede til Thronens Besiddelse, og de Krige, som udbrød, havde en anden Rod. Frederik den Anden, som fulgte efter sin Fader, foretog allerede i sit første Regeringsaar, inden han var kronet og havde undertegnet Haandfæstningen, i Forening med sine Farbrødre Hans og Adolf det berømte Tog til Ditmarsken, der omsider blev fuldstændig undertvunget. Hæren anfortes af den endnu friske og livlige, skjøndt 67 Aar

gamle Johan Rantzau, som den 3die Juni indtog Meldorf ved Storm efter en yderst haardnakket Modstand, der efterfulgtes af et grueligt Blodbad; kort efter indtoges Hejde, og inden Maanedcns Udgang havde Landet underkastet sig Sejrherrerne. Flaaden spillede ved denne Lejlighed, som naturligt er, en saa lidet fremtrædende Rolle, at der ikke er nogen Grund til at omtale den. Anderledes forholder det sig med den Krig, den saakaldte nordiske Syvaarskrig, som snart efter udbrød med Sverig og var Begyndelsen til de Kampe, som i halvandet hundrede Aar adsplittede to Nabofolk, der kun altfor sent indsaae, at et fredeligt Forhold vilde have baadet dem langt bedre og ganske anderledes befæstet deres Stilling overfor Europas øvrige Magter. Hvad vi i denne lange Periode kunne have at fortælle om nordiske Søkrige, drejer sig næsten udelukkende om Fægtninger og Slag imellem Danmark (forenet med Norge) og Sverig, og det er forst i vort Aarhundrede, at man har begyndt at indser de uhyre Fejl, som derved cre blevne begaaede; en Strømning, navnlig udgaaet fra Folket selv paa begge Sider af Sundet og Kattegattet, har befestet Baandet og gjort det umuligt, at Kampen paany kan flamme op, idettnindste eaalænge den nuværende Slægt lever. Som Grund til Udbruddet af den nordiske Syvaarskrig kan neppe sættes andet end de to unge Fyrsters Krigslyst og Ærgjerrighed. [s. 165] Erik den Fjortende, der i Aaret 15C0 havde fulgt sin Fader, Gustav Vasa, paa Sverigs Throne, var dengang kun 29 Aar gammel, en heftig og opfarende ung Mand, og Frederik den Anden var knap et Aar ældre. Den danske Konge havde, efterat Sverig var udtraadt af Unionen, ikke foretaget nogen Forandring i Rigets Vaaben og navnlig beholdt de tre Kroner som Symbol paa de tre nordiske Rigers Forening; herover følte Kong Erik sig krænket og optog ligeledes tre Kroner i det svenske Vaaben. Paa Gulland, som var i Danmarks Besiddelse, gjorde Sverig Fordring, Grunde til Fjendtligheder kunde saaledes nok udfindes, og da Kong Frederik lod fængsle i Kjobenhavn et svensk Gesandtskab, som var paa Rejse til Tyskland for at bejle for Kong Erik til en hessisk Prindsesse, var Maalet fuldt. De første Fjendtligheder forefaldt paa Soen. Krigen var vel ikke endnu erklæret, men Forholdet imellem de to Riger var om Foraaret blevet saa spændt, at Kong Frederik sendte en Flaade paa 7 eller 8 store Krigsskibe under Anførsel af Jakob Brokken hus til Østersøen for at bevogte de svenske Havne og standse Søfarten paa disse, ligesom nogle Skibe under Kristoffer Trundsen og Henrik Bellinghusen sendtes til Kattegattet og Nordsøen i samme Hensigt. Paa sin Side afsendte Kong Erik en Flaade paa 22 Krigsskibe under Admiral Jakob Bagge, for at gaa til Rostok og afhente den hessiske Prindsesse, samt med hemmelig Ordre til undervejs at opsøge og angribe den danske Flaade. Den 30te Maj viste denne store Flaade sig under Bornholm. Brokkenhus laa dengang til Ankers udfor Rønne, og saasnart han fik Underretning om, at den svenske Flaade nærmede sig, lettede han med sit Skib Hercules, gav to af de andre Skibe, Hektor og Hjorten, Ordre til at følge med, og sejlede Svenskerne imøde for at forhandle med dem angaaende de Instruktioner, han havde modtaget hjemme fra. Ankommen indenfor den svenske Flaades Skudvidde, lod Brokkenhus skyde det danske Løsen, 3 Skud, hvorved en Kugle skal være trængt igjennem et af Sejlene paa det svenske Admiralskib. Jakob Bagge vilde imidlertid ikke indlade sig paa nogen Parlamenteren, hvad enten dette nu var, fordi han havde Befaling til at angribe, eller paa Grund af det uheldige Skud, men lod strax de tre danske Skibe omringe, og efter en 4 Timers haardnakket og hæderlig Kamp mod den store Overmagt, [s. 166] ander hvilken Skibene bleve ilde medtagne og Stormasten paa Hercules gik overbord, maatte Brokkenhus overgive sig tilligemed de tre Skibes Besætninger, der skal have udgjort 800 Mand, hvoriblandt 7 Adelsmænd. Fangerne førtes til Stockholm, hvor Kong Erik paa en hojst ydmygende Maade lod dem og deres hæderlige Anfører tage Del i et Indtog, der foranstaltedes til Ære for Sejrherrerne. Dette bevirkede, at Kong Frederik den 21de Juli (1563) sendte den svenske Konge sit Fejdebrev og forenede sig med Lybek, der allerede den Ode Juni havde erklæret Sverig Krig, da dette Land vilde berove Hansestæderne deres Handelsrettigheder. Krigen blev ført baade til Lands og til Vands og Flaade og Hær kæmpede i denne, i Modsætning til hvad der havde fundet Sted i tidligere Krige, næsten ganske uafhængig af hinanden. Rustningerne begyndte med Kraft og Alvor, en Hær paa 30,000 Mand rykkede frem i Sverig og indtog Elfsborg, og Flaaden sattes i Krigsstand. I Sverig var det den 63aarige Jakob Bagge, der fik Overkommandoen, og der blev i det Hele

rustet over 40 Krigsskibe; i Danmark blev den gamle Peder Skram, der i Fredsaarene som Rigsadmiral havde arbejdet paa Flaadens Forbedring, men i 1555 paa Grund af Alder og Svagelighed havde søgt sin Afsked, atter kaldet til Tjeneste og maatte overtage Kommandoen af den dansk-norske Flaade. 1 Begyndelsen af August afsejlede Skram fra Kjøbenhavns Rhed med ni Flaade paa 27 Skibe, der skal have været overmaade prægtig at see til og havde en Besætning af 4600 Mand; den holdt Syd paa gjennem Drogden og forenede sig i Østersøen med en lybsk Eskadre paa 6 Skibe under Frederik Knebel. Først ryddedes Østersøen for svenske Kapere, hvorefter den forenede Flaade sejlede til Øland og begyndte at berje de svenske Kyster. Den Ilte September stødte en Afdeling af den svenske Flaade, bestaaende af 13 Skibe under Admiral Bagges Kommando, sammen med de Danske; det kom til en Kamp, i hvilken den danske Viceadmiral Frantz Bille faldt, men efter et Par Timers Fægtning trak Svenskerne sig tilbage til Skjærgaarden og kom ikke mere frem i delte Aar. Skram havde saaledes Herredømmet i Østersøen og sejlede forel ved Vinterens Begyndelse tilbage til Kjebenhavn. [s. 167] Dennefslappe Krigsførelse faldt ikke i de unge Fyrsters Smag, hvad begge de kommanderende Admiraler maatte hore. »Danmarks Vovehals" var bleven gammel, den Bojelighed og Friskhed, som udfordres for at kommandere paa Søen, besad han ikke mere: han nedlagde sin Kommando over Flaaden, og drog forst til Laholm, hvis Forsvar han ledede med Held navnlig ved at afslaa de Svenskes Angreb i Aarene 1565 og 1568, og trak sig derefter tilbage paa sin Gaard Urup i Nærheden af Horsens, hvor Danmarks første egentlige Sejlkrigsskibs-Admiral tilbragte Peder Skram. sit Livs Aften og dode den Ilte Juni 1581, 90 Aar gammel. Jakob Bagge blev temmelig haardt medtaget af sin Konge, men fik dog Kommandoen igjen over den svenske Flaade det følgende Aar. Vinteren benyttedes til at udbedre og forege Flaaden, der nu stilledes under Admiral Herlof Trolles Kommando. Denne hæderlige, højt dannede og ansete Mand var af gammel Adel, en Son af Jakob Trolle til Lille og født den 14de Januar 1516; han havde i lang Tid virket for [s. 168] den danske Flaades Udvikling og var i Aaret 1559 bleven udnævnt til Admiral. Nu, da han midt under Krigen blev sat til at kommandere hele Flaaden, der talte 26 gode Krigsskibe, gik al hans Bestræbelse ud paa at organisere denne og at indføre en ordnet Taktik istedenfor den uregelmæssige Maade, hvorpaa der hidtil var kæmpet, da det som oftest gik saaledes til, at ethvert Skib søgte at gjøre sit Bedste efter Forholdene, som disse viste sig. Af de 26 Skibe udvalgte Trolle de 7 bedste og kraftigste, nemlig Fortuna, som var hans eget Admiralskib; Mercurius, ført af Peder Huitfeldt; Byens Løve, Otto Rud; Kmdt Gaades, Jakob Skeel; Jægeren, Erik Lykke; Morian, Enevold Kruse, og Bjørnen, Iver Juel, hvilke i Slagstillingen skulde danne Midten i en Træfning, saaledes, at der lagdes et Skib ud for hver af de større Skibes Laaring, og disse 7 Trekanter samledes da paa en saadan Maade, at de kom til at danne en stor Kile med Admiralskibet i Spidsen. Nedenstaaende Figur viser nærmere den samlede Opstilling. III Fortuna. Mercurius. Byens Løve. Kindt Gaades. Jægeren. Morian. Bjørnen. [s. 169] Denne Ordning, der kan betragtes som en Overgang fra de af de gamle Galejer dannede Trekanter til den Slaglinie, som senere dannedes af Sejlkrigsskibene, havde vistnok sine Fordele og kunde have gjort god Virkning i Soslaget, dersom den var bleven holdt; men det lykkedes ikke at faae Skibscheferne til at gaa ind paa Trolles Tanke saaledes, at den blev rigtig gjennemfort. Til Kilen skulde de 21 kraftigste Skibe anvendes, medens de 5 resterende, mindre Skibe skulde bruges til Jagere og til Reserve. Naar Lybekkerne sluttede sig til Flaaden, var det Trolles Hensigt at give dem Plads i Kilen mellem Jægeren og Morian, for at der kunde være danske Skibe baade i den forreste og den agterste Del. Den svenske Flaade var endnu større end den danske og talte mellem 40 og 50 Krigsskibe. Blandt disse var der et, nemlig Jakob Bagges Admiralskib Mars med Tilnavnet Jutehataren, ogsaa kaldet Makalos, der fremstilles som det største Skib, der paa den Tid fandtes i Norden, og muligvis har havt næsten samme Størrelse som et af de smaa Sejllinieskibe fra dette Aarhundrede; det forte 173 Stykker Skyts, hvoraf 2 vare hele Kartover eller 48-pundige, 4 trekvarte og 8 halve Kartover, medens Resten vare C, 3, 2 og lpundige saakaldte Nodtslanger, Feltslanger og Falkonetter, ja iblandt de 173 Kanoner fandtes ikke mindre end 60 Stk. lpundige «Falkuner», saa at den hele Bestykning dog var meget ringe imod, hvad der nu anbringes paa vore Krigsskibe. (Et helt Lag, med

det halve Antal Kanoner, udskød omtrent 340 5 Jern; nu findes der paa Pandserskibene Kanoner, der udskyde 600 & i et eneste Skud). Om Foraaret 1564 afgik Herlof Trolle med den danske Flaade fra Kjøbenhavns Rhed for at opsøge Svenskerne, som hverken vare at see under Pommerns Kyster eller ved Bornholm; der traf han imidlertid Lybekkerne under Admiral Knebel og forenede sig med disse, saa at Flaaden kom til at bestaa af 28 Kampskibe og 8 mindre Skibe, der benyttedes til Jagt og Rekognoscering. Man sejlede videre Nordøst i, og den 30te Maj traf Flaaderne sammen ved Karlsø, imellem øland og Gulland, hvor dog ikke hele den svenske Flaade var samlet, da flere af Skibene vare drevne bort af Stormvejr, og det maa antages, at den forenede Flaade har været den ikke lidet overlegen. Den Opstilling af Skibene, som Trolle forud havde bestemt, blev ikke fulgt, og i den [s. 170] Kamp, som udspandt sig og blev det blodigste Søslag under hele Krigen, fulgtes ikke nogen ordnet Taktik, Enhver kæmpede, som han kunde bedst. Kl. 3 om Eftermiddagen angreb Herlof Trolle selv med sit Skib Fortuna^ understøttet af Søhelten Otto Rud paa Byens Love og Jørgen Brahe paa Arken, Jakob Bagges store Admiralskib Makaløs, der understøttedes af flere af de svenske Skibe. Kampen var meget heftig, et lybsk Skib blev skudt i Sænk, Fortuna mistede sit Ror og en Del af Rejsningen, og de Forsøg, der gjordes paa at entre det store svenske Admiralskib, mislykkedes, navnlig fordi der var udhængt Bjælker og Rundholter omkring dette, saa at de danske Skibe ikke kunde komme det ind paa Livet. Fægtningen fortsattes, uden at føre til noget Resultat, indtil Mørket faldt paa. Den næste Morgen Kl. 6 optoges Kampen paany. Vinden var østlig, begge Flaader, som vare drevne over til Nordenden af -Øland, laa bidevind Nord over, og Svenskerne vare til Luvart, Lybekkerne længst i Læ. Herlof Trolle, Otto Rud og Jørgen Brahe vare atter komne i Kast med Makaløs; der understøttedes af de svenske Skibe Svensk", Hektor, Elefanten og Finska Svanen, da Vinden heldigvis sprang om til Nordvest, saa at de Danske fik Fordelen og Lybekkerne kunde komme dem til Hjælp. Det store svenske Admiralskib kunde nu ikke undgaa sin Skjæbne. Fortuna var saa forskudt, at det maatte trække sig ud af Ilden, men den kjække Otto Rud bordede med sit lille Skib, Byens Love, Agterenden af Makaløs, hvis Ror var forskudt, og Knebel med sit Skib Engelen og dets Adjudant Fuchsen krogede sig fast paa dets luv Side. De Danske og Lybekkerne entrede op paa Skibet, over hvilket Otto Rud og hans Mænd snart vare Herrer, da man pludselig saae Ilden bryde ud — et Øjeblik efter stod Skibet i Flammer. En Del af Krigerne flygtede over paa de danske og lybske Skibe, og Makaløs sprang i Luften med henved 1000 Svenske, Danske og Lybekkere. Frelste bleve Admiral Jakob Bagge, den svenske Viceadmiral Arvcd Trolle, Borgmesteren i Stockholm Matz Pehrson og 100 andre Sirenakere, der toges tilfange; ogsaa Knebel og Otto Rud kom uskadte derfra. Efter dette Uheld flygtede de svenske Skibe til Stockholm, og Herlof Trolle trak sig tilbage til Bornholm for at istandsætte den lidte Skade. De fangne Admiraler bleve forst indsatte paa Hammershus, men

Unummereret billedblad efter side 170: Makaløs entres af Otto Rud m. fl. under Öland (31te Maj 1564).

[s. 171] senere, i Juli Maaned, overførte til Kjøbenhavn og afleverede til Kongen, der behandlede dem mildt. Saasnart Flaaderne vare istandsatte og atter samlede, gik de ud for at søge efter hinanden, uden at det lykkedes den ene at træffe den anden. Den svenske Flaade, der nu var stillet under den tappre og dygtige Feltherre Klas Horns Kommando, var meget storre end den forenede danske og lybske; men Trolle holdt lige fuldt Søen og var rede til at møde Horn. En Dag i Juli Maaned lettede den forenede Flaade fra Bornholm og sejlede ned mod Rygen, og neppe var den borte, for den svenske Flaade tilfældigvis kom sejlende Nordost fra og indtog den samme Ankerplads, som Trolle netop havde forladt. Da kom der en Klynge af 14 rigtladede lybske Handelsskibe sejlende, og da de troede at vide, at de lybske Krigsskibe laa til Ankers under Bornholm, lob de lige ind i den svenske Flaade, hvor de vare særdeles velkomne og bleve et let Bytte. Dagen efter, det var den 12te Juli, forefaldt i Neustadtbugten udfor Warnemunde en Træfning, der fortjener at mindes, skjondt Dagens Helt var Danmarks Fjende. Det var det svenske Krigsskib Falken^ Kapitajn Anders Bjørnson, der omringedes af 3 danske Skibe, blandt hvilke Byens Leve, der nu kommanderedes af Kapitajn Peder Daa, og Morian, Kapitajn Torbjørn Daa. Falken forsvarede sig tappert, uagtet den betydelige Overmagt; men da den heltemodige Bjornson saae, at han hverken kunde undslippe eller sejre, foretrak han at sprænge sit Skib i Luften og omkomme med næsten hele Besætningen, fremfor at falde i Sejrherrernes Hænder. Endelig, den 14de August, efter en lang Sogen, traf de fjendtlige Flaader sammen. De Danske og Lybekkerne laa til Ankers under Sydøstkysten af ©land i stiv Kuling, da de Svenske kom sejlende op med hele deres Flaade. Herlof Trolle besluttede paa Grund af det haarde Vejr at blive liggende til Ankers og gjøre rede til at afslaa Entring; men Horns Angreb var kun svagt, og Entring forsøgtes aldeles ikke. Efter Middag blev Vejret bedre, hvorfor Trolle lod lette, de to Flaader manøvrerede mod hinanden, Skydning paa langt Hold forefaldt; men Morket faldt paa, uden at der var udrettet Noget fra nogen af Siderne. Horn sejlede ned mod den svenske Kyst, og Trolle holdt sig nærmere [s. 172] Gulland. Da hændtes det, at de tre danske Skibe, som havde kæmpet imod Falken udfor Warnemiinde, i Lobet af Natten kom sejlende op til Oland, og da man fra de svenske Skibe fik 6je paa dem, lod Horn skyde det danske Losen, tre Skud, hvoraf de lode sig forfore og sejlede lige ind i

den fjendtlige Flaade. Her gik det dem ikke bedre end de 14 Handelsskibe under Bornholm; uden nogen synderlig Kamp maatte de overgive sig til Fjenden. Svenskerne lob ind i Skjærgaarden og kom ikke mere ud i dette Aar; Trolle holdt Soen indtil Slutningen af September, da han sejlede med sin Flaade til Kjøbenhavn. Det var ikke i nogen synderlig god Tilstand, at Skibene kom hjem, og navnlig vare Besætningerne meget fortyndede ved Tab i Slagene og ved Sygdom. En Orm, som i mangfoldige Aar har gnavet paa Skibsfarten, er de ved slet Fode og slette hygieiniske Forhold ombord fremkaldte Sygdomme, og det er først i den nyere Tid, at disse Forhold ere forbedrede paa en saadan Maade, at de kunne siges at være taalelige. Handelsskibene skulde foretage lange Rejser og Krigsskibene holde sig længe paa Soen, uden at der var Lejlighed til at proviantere, og man forstod ikke at tilberede Levnetsmidlerne eller tilsætte antiskorbutiske Midler paa saadan Maade, at de i Længden udgjorde nogen sund Føde for Mandskabet; ofte vare Fodemidlerne fordærvede, ofte tildeltes de i for ringe Maal, og Vandet, dette uundværlige Næringsmiddel, blev efter kort Tids Forløb stinkende, slimet og usundt. Klædedragten var tarvelig og mangelfuld, naar hensees til det fugtige, ofte barske Klima; Folkene laa, navnlig paa Krigsskibene, sammenstuvede i snevre og lave Rum, med slet Luft, og paa Renlighed blev der langtfra lagt den behørige Vægt. Intet Under da, at der ofte udbrød Skørbug og epidemiske Sygdomme ombord paa Skibene, og de greb om sig med en saa rivende Hast imellem de sammentrængte Besætninger, at de mange Gange anrettede gruelige Ødelæggelser blandt Mandskaberne i Aarhundrederne Ira Sejlkrigsskibenes og de lange Rejsers første Tid indtil vore Dage. Værre end sædvanlig har det vel ikke været i 1564, men der maa have frembudt sig særlige Vanskeligheder for at faae Skibene istandsatte og Besætningerne kompletterede; thi det trak langt hen i det nye Aar, 15G5, inden Flaadcn igjen kunde komme til at gjøre Gavn, og af denne Tid benyttede Svenskerne sig til at spille Horrer i Ustersøen. [s. 173] Med en Flaade paa henved 50 Sejlere havde Klas Horn forladt Dalarøen den 5te Maj og var staaet tilsøes. Ved Stralsund traf han den 22de Maj fire danske Skibe under Peder Huitfeldt, der kommanderede paa Arken, og da det viste sig umuligt for dem at undslippe, satte Huitfeldt Skibene paa Land, tændte Ild i dem og flygtede bort med Besætningerne og en Del af Skytset. To danske Kekognoscerfartøjer og tre lybske Brandvagter, der laa ved Greifsvaldø (Gripsvalde), gave sig under Hertugen af Pommerns Beskyttelse, og Hertugen lagde dem under Beslag, indtil Krigen var tilende; ikkun et mindre lybsk Fartøj, en Pink, blev tagen af Svenskerne. Søndag den 27de Maj, midt under de Danskes Gudstjeneste, viste den svenske Flaade sig uventet i Kjøge Bugt, hvor den gik til Ankers, hævede Told af de Skibe, som ankom fra Østersøen, og indjog Kjøbenhavnerne megen Skræk, da Flaaden ikke endnu var rede til at gaa Svenskerne imøde; Lybekkerne, der havde ligget til Ankers ved Falsterbo, flygtede for Horn og søgte Tilflugt i Sundet. Herlof Trolle arbejdede af al Magt paa at faae Flaaden færdig. Denne ædle og oplyste Mand, der i Kundskab og Dannelse stod højt over Massen af de egentlige Søfolk, de ofte raa og simple, skjondt modige og udholdende Efterkommere af Hedenskabets Vikinger, lagde hele sin Styrke i Tilvejebringelsen af et godt Søværn med øvede Besætninger, for at fri Fædrelandet for den Ydmygelse at blive trængt tilbage fra Havet; men han havde mange Vanskeligheder at overvinde og kun smaa Midler at raade over. Han kunde have ført et ganske andet, roligt, herligt Liv paa sit Adelssæde Herlufsholm, hvis Skole har virket til at gjore hans Navn udødeligt, og hvor han understøttedes af sin højhjertede, gudfrygtige Hustru Birgitte Gjøe; men nu gjaldt det om at frelse Landet fra Fjendevold, og hertil helligede han hele sin Tjeneste. En Dag, da han gik paa Holmen og saae til Rustningerne, kom den lærde Niels Hemmingsen til ham og talte om, at Sølivet og dets Farer neppe kunde siges at egne sig for en Adelsmand; men Trolle svarede ham: «Hvorfor hedde vi Adelsmænd, hvorfor bære vi Guldkjæder og eje Jordegods? Mon ikke fordi vi skulle forsvare Land og Rige mod Fjenden, og ikke holde os tilbage i Farens Stund, naar det gjælder.'> [s. 174] Eftorhaanden bleve Skibene færdige og samledes udenfor Kjøbenliavn i Sundet. Saalænge Vinden holdt sig sydlig, blev Horn liggende i Kjoge Bugt; men da den sprang om, og der kunde være Udsigt til, at de Danske og Lybekkerne samlede løb ned gjennem Drogden og angrebe ham paa Ankerpladsen, lettede han med hele den svenske Flaade og stod Syd paa. Den 1ste Juni havde Trolle omsider tilendebragt sine

Forberedelser saa vidt, at han kunde stikke i Soen med en Flaade paa 28 Skibe og forfølge Fjenden imod Syd; hans eget Flag vajede paa det nye 84 Kanonskib Jægermester, og under ham tjente Viceadmiral Jørgen Brahe paa Merowrius, Skibscheferne Otto Rud, Hans Lauritsen, Peder Munk og mange andre prøvede Sømænd. Under Femern forenede 5 lybske Skibe sig med Flaaden, og den 4de Juni fik man Fjenden i Sigte udfor Buchow paa Meklenborgs Kyst. Den forenede Flaade havde Fordelen af Vinden for den svenske, som laa i Læ, og skjøndt denne talte fiere Skibe og Kanoner, besluttede Trolle derfor dog at vove Angrebet. Alting blev gjort rede til Slag, Søfolkene iførte sig deres Rustninger, eftersaae deres Vaaben, som skulde anvendes ved Entringen, stillede sig ved Kanonerne, ophængte Entredræggene, hvormed de skulde hugge sig fast i Fjendens Skibe, og udhængte de Bomme og Bjælker, som skulde hindre Fjenden fra at komme dem ind paa Livet, naar de ikke ønskede det. Paa Jægermesters Skandse stod Herlof Trolle i sit staalblaa Harnisk, med vajende Fjerbusk og de tre Kroner paa sin graa Hat, en bydende Skikkelse, hvem Alle saae op til, og hvis Ro og Mandighed indgjød Tillid. Han lod holde en kort Bøn, opmuntrede sine Folk med nogle faa djærve Ord, og sejlede da ned mod de nærmeste, længst til Luvart liggende fjendtlige Skibe, fulgt af hele sin Flaade. Jørgen Brahe styrede sin Kurs imod Horns Admiralskib, medens Trolle med sine Kanoner angreb Finska Svanen, der blev saa ilde medtaget, at det maatte bære af for Vinden og styre ned mod den øvrige Del af Flaaden. Trolle vendte sig da imod ETerculea, Engelen og /'//- /."/">/. som han forsøgte at entre; men det mislykkedes, da de udlagte Bomme hindrede hans Skib i at komme dem nær. Med det mindre Skib Troihi8, der kommanderedes af den kjække Niels Schcnk, var han heldigere; Jægermester kom lige ind under dets Agterende, og et [s. 175] Entredræg huggedes fast i Mesansrejsningen (paa den agterste. Mast). Det store Skib, der søgte at slæbe det mindre med sig, sled saa haardt i dette, at det krængede over, saa at Vandet begyndte at stromme ind gjennem de underste Kanonporte. Kampen Mand imod Mand begyndte, Pilene floj som Hagl fra Skib til Skib, og Besætningen paa Jægermester truede med at tage Tnoikts i Besiddelse. »Stryger I Svenske for Kongen af Danmark!', raabte Trolle til Schenk; men denne lod sig ikke forknytte, kappede de Touge over, i hvilke Entredrægget havde Tag, og slap bort fra sin farlige Modstander. Under denne Kamp var Herlof Trolle bleven saaret baade i Armen og i Laaret «af nogitt Hagell Skud», som han selv udtrykker sig — og disse Saar bleve hans Bane. Kampen, som var begyndt Klokken halv to om Eftermiddagen, blev snart almindelig, Skib kæmpede mod Skib, endel ødelæggelse anrettedes; men det blev uden Resultat. Om Aftenen blev det ganske stille, saa at Skibene ikke mere lode sig regere, og da Mørket faldt paa, lode de svenske Skibe sig bortbugsere af deres Fartøjer, saa at de den næste Morgen vare for langt borte til at kunne naaes af den forenede Flaade. Den hejmodige Herlof Trolle agtede kun sine egne Saar ringe og bar forst Omsorg for, at de haardt saarede Krigere bleve hjulpne, inden han lod sig forbinde af Feltskærerne. Muligen har der heller ikke fra først af viist sig nogen alvorlig Fare; men efter Slaget den 4de fulgte der nogle meget anstrengende Dage, da de to fjendtlige Flaader manøvrerede for at naa eller undgaa hinanden, og den danske Admiral skaanede ikke sin egen Person under disse Bevægelser. Horn skulde tilsee, at nogle Skibe, som skulde overføre Tropper fra liygen, slap uhindret ud fra Nydyb, og dette lykkedes uagtet Alt, hvad Trolle gjorde for at forhindre det. Derefter sejlede hele den svenske Flaade Øster paa ad Bornholm til, og den forenede Flaade begav sig til KjøgeBugt; den 8de sejlede Trolle op til Kjobenhavn og gik i Land paa Toldboden for ikke mere at vende tilbage til Flaaden. Han var da endnu saa rask, at han, bærende sit tunge Sværd, kunde begive sig tilfods til sit Hjem i Byen; men her maatte han søge Lejet, hans Saar forværredes daglig, uagtet han underkastedes en omhyggelig Pleje, og den 25de Juni mistede Danmarks Konge sin dygtigste, mest kyndige Admiral, Søkrigerne en højt elsket Anfører — han blev kun 49 Aar gammel. [s. 176] Trolles kjække Viceadmiral fulgte ham tre Dage efter i Graven, bortreven af en heftig Feber, og Kommandoen over Flaaden blev overdragen til Otto Rud, som Trolle selv paa sit Dødsleje havde anbefalet som den Dygtigste til at blive Danmarks Admiral. Hr. Otto, som allerede flere Gange havde udmærket sig i Krigen, navnlig i Kampen med Makalos under øland, var en streng Herre, men en kraftig og Herluf Trolle fures Baaret i Land (Sde Juni 1565). nlliefasl Mand i sin bedste

Alder, omtrent 45 Aar gammel. Han var ikke saa kyndig eller saa dannet som sin hæderlige Formand, og ikke saa afholdt af sine Undergivne; men han var djærv, modig og udlioldende. Han samlede strax de tilstedeværende Skibe under sin Kommando og stak i Søen for at opsøge den svenske Flaade. [s. 177] Don dansk - lybske Flaade talte omtrent 30 Skibe, hvoraf Jægermester var det prægtigste, og paa dette hejsede Otto Rud sit Banner. De bleve forte af de dygtigste Officerer, blandt hvilke Otto Ruds Broder Erik paa Svenske Jomfru, Peder Huitfeldt paa Mercwritus, Jørgen Skeel paa Kindt Gaades og Andre; men noget egentligt Sammenhold mellem Skibene, saaledes at Flaaden kunde ansees som en eneste stor Krigsmaskine, fandtes ikke. Herlof Trolle havde, som ovenfor viist, gjort Forsøg paa at indfore den Taktik, at opstille Skibene i en bestemt Orden, naar de gik i Kamp; men hans Forskrifter vare ikke blevne fulgte. Det er nok troligt, at Admiralen har holdt forskjellige Sammenkomster med sine Skibschefer, at visse Aftaler ere blevne trufne, visse Regler givne for Angrebsmaaden paa Fjenden; men noget egentligt System er ikke fulgt. Skibene vare for ufuldstændige og indbyrdes forskjellige til, at de kunde manøvrere og kæmpe i samlet Styrke, Admiralen kunde, under Forberedelserne til Kamp og medens denne stod paa, kun meddele sine Befalinger ved at praje fra Skib til Skib eller sende Baad, og Følgen blev, at der kæmpedes Skib imod Skib eller i adskilte Grupper, at den Ene hjalp den Anden, som han kunde bedst, og at det heldige Udfald kom til at afhænge af de enkelte Skibsføreres Duelighed. Man søgte dels at ødelægge hinanden ved Kanonernes Ild paa længere Hold, dels at komme hinanden paa Livet for at lade Sværd og Bue bestemme Udfaldet. Entring var i hine Søkrige en vigtig Kampmaade. Den 7de Juli traf Flaaderne sammen imellem Bornholm og Rygen, og skjondt Horn havde 13 Skibe mere end Rud, angreb denne dog strax ved Mødet, kort efter Middag, det fjendtlige Admiralskib Si. Erik paa 90 Kanoner. 8 svenske Skibe, hvoriblandt Finska Svanen, Svenska Hektor, det lille Troilus o. s. v., ilede til for at understøtte deres Admiral, og Rud fik Understøttelse af omtrent ligesaa mange af de danske og lybske Skibe, hvoriblandt det lybske Admiralskib Josva samt Skibscheferne Erik Rud, Niels Trolle, Peder Huitfeldt og Jørgen Skeel. Kampen var heftig og blodig, og i Førstningen saae det ud, som om den forenede Flaade skulde faae Overmagten; det svenske Admiralskib blev ilde tilredt, Viceadmiralen, Sten Sture, og Chefen paa hans Skib Finska Svanen faldt, et af de svenske Skibe, som understottede St. Kril:, blev skudt i Sænk og et andet brændt. Niels Trolle mistede i Kampen [s. 178] begge sine Ben og hans Skib blev skudt i Sænk; men Mandskabet entrede op paa det svenske Skib Sk J&ran, tog det i Besiddelse, hejsede det svenske Flag og sejlede bort med sit Bytte tværs igjennem den fjendtlige Flaade. Men var Lykken saaledes end i Begyndelsen ltud gunstig, saa vendte Bladet sig dog snart. De Svenske kæmpede modigt, fber ind paa de danske Skibe, hvor de kunde komme til, brugte livligt deres Kanoner, tændte Ild, entrede og overmandede det ringere Antal Skibe, de havde for sig. Et brændende svensk Skib, GyUende Leyonet, kom drivende ned og adsplittede de danske Skibe, hvorved Rud blev adskilt fra sine Kammerater og ene maatte bestaa Kampen med de Fjender, der omringede ham. Jægermester var stort og vel besat med Kanoner, og dets Besætning var over 1000 Mand stærk; det kommanderedes af den kjække Otto Rud og talte mange dygtige og kraftige Krigere i sit Mandskab; men Overmagten var for stor, Tabene for haarde, og Ingen kom det til Hjælp. Hele Eftermiddagen kæmpede det mod Udholdenhed imod de omgivende Fjender, Folkene faldt som Fluer, der var knap hundrede Usaaredc tilbage, store Dele af Rejsningen gik overbord, Skibet blev skudt læk, Vandet steg i Lasten, Pomperne kunde ikke mere tage det, Krigerne vare udmattede. Dog holdt Rud ud til Klokken var halv ni om Aftenen; Morket faldt paa, og Jægermester sank dybere i Vandet — da strog Otto Rud sit Flag og overgav sig som Fange I il den svenske Admiral, hans kortvarige Overkommando var tilende. Det blodige Slag ophørte forst ved Nattens Frembrud. Den forenede Flaade havde mistet tre Skibe og Svenskerne fem; men iblandt de første var det danske Admiralskib, hvorfor Svenskerne tilskrev sig Sejren; dog havde den Ene neppe Noget at lade den Anden hore. Al' Døde og Saarede var der over 7000, nogenlunde ligelig fordelte paa begge Flaader. Om Natten trak' Horn sig tilbage med Bit Bytte og sine Fanger, forlod Kaivandet og ankom til Dalarøen Ugedagen eller Slagel; den forenede Flaade vendte tilbage til Kjebenharfn lur af istandsætte den lidte Skade. Otto

Rud blev tilligemed de ovrige danske Fanger førl til Stockholm og behandle! al den heftige, fremfusende, næsten ranvittige Kong Erik paa 'Lu mest krænkende og ydmygende Maadc. Da Klas Horn efter svensk Skik holdt sit indtog i Hovedstaden, gik de danske Fanger med i [s. 179] Processionen, de adelige mod Silkesnore, de menige med Baststrikker om Halsen, og foran dem gik en Bonde, der blæste paa Sækkepibe til Straf for, at der i en dansk Smædevise havde staaet, at de Svenske skulde dandse efter de Danskes Pibe. Da Rud traadte frem for Kong Erik, bebrejdede denne ham i haarde Ord, at han havde anfaldet de Svenske: men Admiralen svarede: »Jeg er en dansk Mand, jeg har svoret min Konge Troskab og Lydighed, og Ingen kan tage mig til Miatykke, at jeg har kæmpet af yderste Evne for Konge og Fædreland. Men Lykken er ustadig, og som den idag har gjort mig til en Fange, kan den en anden Gang gjore min Fjende til det». Over dette djærve Svar blev Kongen saa rasende, at han hævede sit Sværd for at hugge den dumdristige Fange ned — men Klas Horn, som havde vundet Agtelse for sin stolte Fjende, greb Kong Erik i Armen og foreholdt ham, at det ikke var saaledes, man skulde behandle en ærekjær Søkriger. Otto Rud blev forst bragt til Vadstena; men da en voldsom Pest udbrod, flyttedes han til Svartsjø i Upland, hvor Smitsoten dog ikke lod ham i Ro. En Dag opdagede han nogle mørke Pletter paa sin Arm, og ved at spørge en af Kvinderne paa Gaarden erfarede han, at han var angreben af Pesten. Han tilskrev sin Hustru et Afskedsbrev og dode rolig og gudhengiven den Ilte Oktober 1565, kun noget over 45 Aar gammel. Ikkun to Aar vare henrundne under denne taabelige Krig mellem Brødrefolkene, og allerede nu havde Flaaden — foruden Jakob Brokkenhus — havt tre Befalingsmænd, Peder Skram, Herlof Trolle og Otto Rud, hvis Navne indtage en hej og hæderlig Plads i den dansk-norske Flaades Historie. Endnu varede Krigen i over fem Aar; men hvad der fra disse er at fortælle om Begivenheder paa Soen, er kun saare Lidet, og heraf er ikke Noget, som kan fylde os med sær Beundring over Krigernes Daad. Det var Hæren, som i disse Aar vandt Laurbærrene, det var den unge, udødelige Daniel Rantzau, som ved sit herlige Tog i Smaaland og Ostergotland og sit endnu mere glimrende Tilbagetog indlagde sig en Berømmelse og bragte over de danske Vaaben en Hæder, som aldrig skal visne; men dette Tog horer ikke med ind under vor Skildring. Paa Søen gik det anderledes til. Den danske Flaade foretog sig i den sidste Del af Aaret 1505 en Diversion i Ostersoen under Erik Rud; men det følgende Aar blev 1 2* [s. 180] Overkommandoen lagt i Hans Lauritsens Hænder. Ogsaa denne Gang vare Svenskerne forud med deres Rustninger. 1 April Maaned havde Klas Horn forladt Stockholm med en Flaade paa henved 70 Skibe, og snart efter viste lians Krydsere sig omkring i -Østersøen, medens de Danske holdt sig tilbage i Sundet og af Mangel paa Folk og Pengemidler hindredes i at gaa Fjenden imode. I Juni Maaned ankrede Horn med en større Del af den svenske Flaade i Kjoge Bugt og truede Kjobenhavn; men da havde Hans Lauritsen omsider faaet udrustet en kampdygtig Flaade paa 36 danske og lybske Sejlere, og da Vinden den 29de i samme Maaned blev gunstig, lettede han med denne Samling af Skibe og holdt ned gjennem Drogden, paa Jagt efter Svenskerne. Horn vilde ikke modtage Slag, hvortil han vistnok har følt sig for svag, ligesom det er sandsynligt, at den navnlig i Sverig herskende ondartede Pest har været udbredt paa Skibene; han forlod derfor Bugten og stod Oster i. Sex svenske Skibe, som under Bortsejlingen ragede paa Grund, lykkedes det at faae af igjen, uden at de bleve angrebne af de Danske, og Flaaden naaede tilbage til Dalarø, uden at der tilstødte den noget Uheld. Det lader sig ikke ret vel forklare, hvorfor Klas Horn, der var en kjæk og duelig Admiral, som inden dette Aars Tog i sin Hjerne havde udklækket højtsvævende Planer om, hvad Somagten skulde udrette, nu trak hele sin store Flaade tilbage og overlod Herredømmet i Ostersoen til de Danske, naar man ikke antager som givet, at Skibenes Besætninger i høj Grad have lidt af Sygdomme og Savn. Et forfærdeligt Uheld, som rammede Modstandernes Flaade, skulde imidlertid snart paa en uventet Maade forbedre hans Stilling. Den 25de Juli var Horn atter stukken i Søen, og Dagen efter stødte <le td fjendtlige Flaader sammen i Farvandet mellem Oland og Gulland. De sejlede frem og tilbage, snart nærmende sig til, snar! fjernende sig fra hinanden, og under disse Manøvrer opstod der liere Kampe mellem enkelte Skibe, i hvilke det vel gik varmt til, men som dog vare uden Betydning for Flaadernes Styrke. Chefen paa det danske Skib Achillesi Kristoffer Mogensen, faldt, og da han var

Adelsmand gjorde hans Standsfæller Fordring paa, at han skulde begraves i Land. Admiralen gik ind berpaa, og da Svenskerne fremdeles hold! sig tilbage [s. 181] fra Angreb, lod han den forenede Flaade ankre op ved Visby paa et Sted, hvor Grunden er klippefuld, saa at Ankrene ikke kunde faae godt Hold, og hvor Kysten desuden er aaben. Det var saaledes en farlig Ankerplads, selv i den gode Aarstid. Den første Nat blæste det temmelig haardt, og Skibenes usikkre Stilling foranledigede flere af de søvante Skippere til at opfordre Hans Lauritsen til at lade Flaaden lette og stikke i Soen; men han svarede dem kun, at saaledes stormede det vel ikke hver Nat, og blev trygt liggende. Hans utidige Selvtillid blev haardt straffet. Næste Nat, imellem den 28de og 29de Juli, rejste der sig en heftig paalands Storm, i hvilken 11 store danske og 3 lybske Skibe drev fra deres Ankere og forliste paa Kysten, hvor Brændingen paa de haarde Klipper var saa voldsom, at kun meget Faa af Besætningerne kom derfra med Livet. Blandt de forliste Skibe vare ikke alene det danske Admiralskib Samson paa 1100 Mand og Viceadmiralskibet Hannibal paa 943 Mand, men ogsaa det lybske Admiralskib Merianen paa 1000 Mand. lait druknede der over 6000 Mennesker, blandt hvilke der var tre Flagmænd, Hans Lauritsen, Jens Truidsen og den lybske Admiral Bartholomæus Thinnappel, samt ni Skibschefer. »Flere Tusinde maatte drukne, for at En kunde ligge tør«. Den svenske Flaade, som ogsaa led endel under Stormen, søgte Dagen efter Havn, og derved lykkedes det Resterne af den forenede Flaade at naae uhindrede tilbage til Kjobenhavn. Fra dette store Tab rejste Flaaden sig ikke mere under Krigen, og Sverig havde et næsten uhindret Herredomme i Østersøen. Vel blev det noget bedre med Finantsernes Stilling under Peder Oxes kyndige Ledelse, og en vis Kraft lagdes paa at erstatte de forliste Krigsskibe; men de enkelte Eskadrer, som nu og da udsendtes, udrettede dog ikke andet end her og der at opsnappe nogle fjendtlige Handelsskibe eller forurolige Fjenden paa forskjellige Steder. Fra Aaret 1568 var det Peder Munk, der senere kom til at indtage den højeste Stilling ved Flaaden som Kigsadmiral og blev Medlem af Regjeringen under Christian den Fjordes Mindreaarighed, som forte Kommandoen i Østersoen. Heller ikke Svenskerne udmærkede sig særlig paa Søen, efterat Klas Horn havde forladt Flaaden for at tage Kommando over Hæren, i hvilken Stilling han snart efter blev reven bort af Pesten. [s. 182] Don meningsløse Krig fortsattes kun trægt, efterat ikke alene de berømte Admiraler vare bortrevne af Doden, men ogsaa Feltherrerne Frants Brokkenhus og Daniel Rantzau havde lidt Heltedøden ved at falde for Fjendens Kugler under Belejringen af Varberg i November 1509. De Svenske vare blevne trætte af den vanvittige, ustyrlige Kong Erik den Fjortendes Regimente, havde afsat ham og i hans Sted valgt hans Broder Johan den Tre die til Konge, og denne, der vel i Førstningen modsatte sig at gaa ind paa Fredsunderhandlinger med Danmark, lod sig dog omsider bevæge af de Forestillinger, som rettedes til ham af Kejseren, af Kongen af Frankrig og Kurfyrsten af Brandenborg, under hvis Mægling en Fredskongres aabnedes i Stettin den 1ste Juli 1570. Begge Riger vare trætte af Krigen, Skatkamrene udtømte, Handel og Skibsfart standsede, Landene udpinte af Sygdomme og Elendighed; men desuagtet hengik der næsten et halvt Aar, nemlig til den 13de December, inden Freden blev sluttet og undertegnet. Alt blev omtrent som for Krigen. Danmark afstod fra enhver Fordring paa Sverig, som paa sin Side tilsagde Danmark den uhindrede Besiddelse af Norge, af Provindserne Skaane, Halland, Bleking, samt øen Gulland, Jemteland og Herjedalen. Sverig skulde betale Danmark 150,000 Rigsdaler i Krigsomkomstninger, og Striden om Besiddelserne i Lifland skulde overgives til den tyske Kejsers Voldgiftskendelse; Uenigheden om de tre Kroner i Rigernes Vaaben skulde ligeledes afgjores ved Voldgift, hvilket dog aldrig skete. Alle Fanger udløstes uden Erstatning, og 8 Skibe, hvoriblandt det' store Admiralskib Jægermester, som de Svenske havde erobret under Krigen, bleve tilbagegivne. Saaledes endtes denne langvarige Krig, der for Søvæsenets Vedkommende her i Norden staacr som den første, i hvilken Sejlkrigsskibsttaader, væbnede med Kanoner, kæmpede imod hinanden. Dette Vaaben var endnu i sin Barndom, og sparsomme ere de Efterretninger, vi besidde om dets Beskaffenhed, Udstyr og Maaden, hvorpaa det blev brugt; men at alt dette var mangelfuldt, fremgaaer tilstrækkeligt af den fremsatte Skildring. Materiellet var kun tarveligt; men det lededes af liere behjærtede Blænd, hvis Navne vi skulle mindes med Stolthed, og som vel spaaede det m lysere Fremtid.

Christian den Fjerde og Kalmarkrigen.

[s. 183] Sverig havde under hele Syvaarskrigen havt Overmagten paa Soen, ikke alene i Henseende til Skibenes Antal, men ogsaa i deres Størrelse, og naar dette desuagtet ikke forskaffede det den Overlegenbed, det burde, kan Grunden alene søges i, at den danske Flaade havde dueligere Anførere end den svenske, og at de danske Søfolk vare bedre indøvede. Man skulde nu have troet, at Danmark, belært af Erfaringen under Krigen og den Betydning, Flaaden havde for Forsvarsvæsenet, efter Freden i Stettin 1570, da det ovenikjobet fik de af Sverig erobrede Skibe tilbage, med Styrke havde kastet sig over Flaadens Udvikling; men dette blev. ikke Tilfældet. I den lange Fredsperiode, som fulgte efter Krigen, lige indtil Slutningen af Aarhundredet, gjorde Flaaden kun ringe Fremgang, og der er ikke Stort at fortælle om den. Der indtraadte vel efterhaanden, navnlig i denne Periode, en Systemforandring ved Søværnet, som fra denne Tid af og indtil vore Dage udelukkende blev en Statsinstitution. Den Forpligtelse, visse Provindser, Forbund eller Personer havde til under en Krig at levere bevæbnede eller ubevæbnede, bemandede eller ubemandede Skibe, faldt lidt efter.lidt bort, og Staten byggede selv sine Skibe paa Bremerholm eller lod [s. 184] dem bygge paa private Værfter, indlemmede dem i Flaaden, som havde sin faste Station i Kjobenhavs Havn, og holdt dem selv vedlige. Allerede paa denne Tid see vi, at der ved Marinens Værft har været ansat hollandske Skibsbyggere. Det Forhold, at Staten ved en udbrydende Krig bemægtigede sig de Skibe, som vare nærmest ved Haanden, ja selv fremmede Handelsskibe, som løb ind i Oresundet, bevæbnede og bemandede dem og brugte dem som Krigsskibe, maatte ligeledes ophore nu, da der til Krigsskibenes Bygningsform og Styrke stilledes Fordringer, som de almindelige Handelsskibe ikke kunde tilfredsstille. For at bøde herpaa stillede Flaaden sig i et særligt Forhold til Handelsmarinen, som nedenfor skal blive omtalt. De egentlige Krigsskibe, som byggedes til Flaaden, vare allerede folden Tid stolte Søskummere. Skroget ragede hoit op over Vandet med stærkt Spring (som en Vugges Gænger) og høj Opbygning over Forenden og Agterenden, det vil sige over Bakken og Skandsen, hvor Chefens Kahyt og Officerernes Lukaffer vare anbragte. Tre høje Master med Bær og Gafler vare behængte med Sejl, et Bougspryd ragede ud over Forstævnen med en Kaa, Blinderaaen, hvorunder der hang et Sejl ned imod Vandet, og en Mast, ligeledes med Sejl. Paa Masterne var dei Mærs, hvorfra Matroserne kunde skyde ned paa Fjendens Dæk, naar han entrede, og Hytten over Skandsen var beskyttet paa en saadan Maade, at den kunde tjene som sidste Tilflugt for Besætningen, naar Fjenden havde betraadt Skibets Dæk. Foruden disse store Skibe nævnes som Led af Flaaden Pink er, der førte to Master, Jagter med een Mast, og Galejer. Flaadens Bestyrelse var ikke hensigtsmæssig, men kunde formodentlig ikke være anderledes under de givne Forhold; den havde baade en militær og en civil Bestyrer og desuden en Chef for Holmen. Den civile Bestyrer, hvortil Kentemestercn Kristoffer Valkendorf udnævntes i Aaret 157!», forestod den egentlige Administration, Pengevæsenet, Anskaffelserne m. m., og det er sandsynligt, at de Egenskaber, der udfordres til Forretninger af denne Art, ikke have røret tilstede hos Flaadens mere praktisk uddannede Befalingsmænd. Det militære Overhoved var Rigsadmiralen, til hvilken Stilling Peder Munk udnævnte:. L576. Han var den Højstkommandcrcnde paa Flaaden og [s. 185] Lederen af Alt, hvad der vedkom det Nautiske og det Somilitære. Holmens Chef ledede Arbejderne paa Holmen samt forestod Mandskabets Beklædning og Bespisning; han stod forst umiddelbart under Kongen, men ved Valkendorfs Udnævnelse til Bestyrer for Flaaden underlagdes han denne, og var saaledes uafhængig af Kigsadmiralen. Denne dobbelte Bestyrelse af Somagten under to Mænd, skjondt de begge vare Medlemmer af Rigsraadet og stode i nær Berøring med hinanden, virkede ofte skadeligt ind paa Forholdet, delte Ansvaret og hemmede gavnlige Foranstaltningers Fremme; det vedblev dog at bestaa med ringe Forandring, indtil Admiralitetet indstiftedes af Frederik den Tredie. Som allerede anført blev der ikke lagt megen Vind paa Flaadens Udvikling i de 18 Aar af Frederik den Andens Regering, som fulgte efter Krigen, og da denne fredelskende og fromme Konge dode den 4de April 1588, talte den kun 22 Skibe med tilsammen 624 Kanoner, fra 18pundige Metalkanoner nedad til de allermindste, og var dertil i det Hele taget kun slet

udstyret. Under Christian den Fjerdes Mindreaarighed gik det ikke synderlig bedre, der blev vel bygget nogle nye Skibe, men kun til Erstatning for dem, der bleve opslidte, og da den unge Konge selv tog Regeringens Tommer i sin Haand, talte den dansknorske Flaade, foruden 3 Galejer paa 10 Kanoner hver, kun 19 Krigsskibe, af hvilke det storste, Fortana, var paa 80 Kanoner, de tre mindste paa ikke mere end G Kanoner hver. Altsaa en lille Flaade med kun meget faa større Skibe. Der var heller ikke i denne Periode synderlig Brug for Flaaden, der aldrig kom til at virke i samlet Styrke; derimod udsendtes der stadig Krigsskibe og mindre Eskadrer imod de mange Fribyttere, som sværmede om saavel i Nordsøen som i Ostersøen. Disse vare for en Del Kapere, der under Krigen havde havt Ret til at tage og opbringe fjendtlige Handelsskibe og i det Hele øve saa megen Skade paa Fjenden, som de formaaede; men Haandteringen var indbringende og fortsattes for de Vedkommendes egen Regning, ofterat de egentlige Fjendtligheder vare ophørte. Skibe, som under Krigen med en Slags Lovlighed kunde kaldes Kapere, bleve under Freden sande Sørøvere og i høj Grad byrdefulde for Handel og Søfart. Det lykkedes de danske Skibe nogenlunde at rydde Ostersøen for Fribyttere; men i Nordsøen var Opgaven [s. 186] vanskeligere. Saaledes fortælles det, at Farvandene Nord paa, ved Færoerne og Island, ofte hjemsøgtes baade af engelske og franske, ja selv af tyrkiske Fribyttere. Blandt dem, som især virkede til at hemme dette Uvæsen, skulle vi nævne Mogens Hejnesen, en ægte, uforfærdet nordisk Søgut, i hvis Aarer de gamle Vikingers Blod endnu flod. Han var en Præsteson fra Færoerne, født i Næs paa Strøm o, og foer med sit Skib mellem disse Oer og Bergen, efterat han i lang Tid havde gjort Tjeneste i fremmede Lande, navnlig i Holland. Paa Grund af hans Sømandsdygtighed og Kjendskab til Farvandene overdrog Frederik den Anden ham at rense disse for Sørøverne, og dette skal han have udfort med en Dygtighed og et Mod, som skaffede hans Navn en Plads i de norske og færøiske Folkesagn. Mangen Dyst udholdt han med Piraterne, og sejrede han end ikke hver Gang, slap han dog altid godt derfra. Engang, fortælles der, laa han med sit Skib i en norsk Havn, da han tik Underretning om, at et Sørøverskib, der var for stort til, at han med Udsigt til Sejr turde binde an med det, var i Sigte under Landet. Mogens Hejnesen lod sig ikke heraf forknytte, men greb til List imod den mægtigere Fjende. Han klædte sig ud som Fisker, tog nogle Folk med sig, og sejlede ud i en Fiskerbaad mod Sørøveren, som han lagde paa Siden, og hvem han falbød sine Fisk. Det var temmelig sent paa Aftenen, Mørket begyndte at falde paa, og da han foreholdt Fribytterne, at han havde lang Vej hjem og ikke kunde finde ind i Skjærgaarden om Natten, gave de ham en Slæber og lode ham slæbe agter efter Skibet. Henad Natten, da Alt var blevet roligt paa Dækket, benyttede Hejnesen Lejligheden og fornaglede Roret saa vel, at det ikke uden stor Moje kunde bringes i Orden igjen; dcrpaa slap han Slæberen, sejlede ind til sil Skib, lettede og stod ud, og angreb om Morgenen den svinebundne Sørøver, der hverken kunde dreje eller vende og saaledes blev den dristige Sømands lette Bytte. Senere, under Formynderregeringen, blev han al den engelske Dronning Elisabeth anklaget for selv at drive Sørøveri, hvorover Kristoffer Valkendorf blev saa opbragt, at han lod den kjække Sømand henrette i Kjøhenhavn den 8dc Februar 1589; men maatte han saaledes end lide en forsmædelig Død, reddedes dog kort efter hans Ære, da hans Uskyldighed blev fuldstændig beviisi. Hane Lig opgravedes Ira Galgebakken <>g fik en hæderlig Begravelse. [s. 187] En Expedition af en særegen Slags udsendtes i 1580. Frederik den Andens næstældste Datter Anna var bleven gift med Jakob den Sjette af Skotland og skulde af en dansk Eskadre overfores til sit nye Hjem, hvor Vielsen skulde fuldbyrdes. Eskadren bestod af 11 Krigsskibe under Anforsel af Rigsadmiralen Peder Munk, og den 1ste September forlod Brudetoget Kjobenhavn. Men under Kysten af Norge blev Eskadren overfalden af en heftig Storm, flere af Skibene arbejdede sig lække i den høje Sogang, og man blev nødt til at søge Ly; Eskadren gik da til Oslo. Da Jakob den Sjette, som higede efter at see sin unge Brud, fik Efterretning herom, forlod han Skotland med 6 Skibe, sejlede lige til Norge, og her, paa Aggershus Slot, stod det højtidelige Bryllup den 24de November. I Begyndelsen af det næste Aar sejlede Kongeparret til Kjobenhavn, hvorfra Admiral Munk i Maj Maaned overførte den skotske Konge og hans Dronning til Skotland med en Flaade paa 12 Skibe. Et andet Forhold, der ligeledes virkede til at skaffe Flaaden Beskæftigelse, var Hævelsen af Oresundstolden. Denne Velstandskilde, der

forst i den allernyeste Tid er bleven ophævet imod Erstatning af de Magter, som udredede den, er af ældgammel Oprindelse, og allerede i det 13de Aarhundrede omtales det, at Skibe, som gik til Ostersøen, maatte betale Told ved Indsejlingen i Sundet, Paa dette Sted var i en tidlig Tid opført en Borg, Flynderborg kaldet, der i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede afløstes af Slottet Krogen eller ørekrog, da Flynderborg ikke længere blev anseet tilstrækkelig til at hævde Danmarks Ret til Oresundstolden, som Sverig flere Gange ved sine Krigsskibe søgte at fravriste det. Da Orekrog senere hen heller ikke syntes at tilfredsstille Tidens Fordringer, lod Frederik den Anden i Aarene 1574—83 bygge Fæstningen Kronborg paa den yderste Spids af Sjællands Kyst ved Indgangen til Sundet. Men denne Fæstning kunde, navnlig med den Tids kun kort rækkende Skyts, ingenlunde beherske Farvandet, hvorfor end yderligere et Vagtskib stationeredes ved Kronborg og et vaagent Oje fra Flaadens Bestyrelse stedse maatte holdes med, at Danmarks Ret til Afgiften blev hævdet. Ogsaa i Store Bælt krævedes Told af de gjennemgaaende Skibe, og et Vagtskib stationeredes ved Nyborg Fjord. Men da Danmark mente ved -Oresundstolden at have en Ret til at kræve Afgift af alle de [s. 188] Varer, der Vester fra ad Søvejen bragtes til Sverigs Ostersøprovindser eller til Rusland, gjorde det Fordring paa, at de Skibe, som gik til disse Lande Nord om Norge, eller de Varer, der fra den lille Strimmel Land, som forenede Sverig med Kattegattet, fortes Oster paa, ligeledes skulde betale Afgiften, idet Varers Forsendelse ad disse Veje betragtedes som en Omgaaen af Tolden; det søgte derfor med sine Krigsskibe at forhindre denne formentlig ulovlige Trafik. Hertil kom Grændsestridighederne imellem Sverig og Norge i det nordlige Ishav, Sverigs Fordring paa Finmarken, og flere Expeditioner sendtes derfor op i disse Farvande, hvor de led meget ondt ved Mangel og Kulde. Der var saaledes vel Brug for enkelte Krigsskibe og mindre Eskadrer, om der end ikke førtes egentlig Krig. Skibene holdtes i Bevægelse, Besætningerne øvedes, og rundt omkring i vore Farvande, ligesom overalt i Europa, saae man enkelte eller flere samlede Krigsskibe krydse omkring. Ærgjerrighed, Fordringsfuldhed, Pukken paa Højhedsret gjorde sig gjældende iblandt disse Repræsentanter for de forskjellige Landes Regeringer og militære Magt; den Ene maatte hilse den Anden, og der lagdes megen Vægt paa, ikke alene hvem af de Mødende, der var den stærkeste, men ogsaa hvem der repræsenterede den største Magt. Handelsskibet maatte hilse det fornemme Krigsskib med sit Flag eller ved at lade de øverste Sejl glide ned, ligesom naar en Mand tager sin Hat af for en Anden. Indførelsen af Kanoner paa Skibene havde medført en anden Slags Hilsen, Kanonsaluten; men foruden denne brugte Krigsskibene ogsaa at hilse ved at lade de øverste Sejl løbe, og man kan mange Steder i Flaadernes Historie læse sig til, at Undladelsen af formentlig skyldige Hilsener har givet Anledning til mere eller mindre alvorlige Forviklinger. I denne Periode opvoxede den Konge, der mere end nogen am len af Danmarks og Norges Konger, ved sine ualmindelige Evner, sin Virkekraft* og Udholdenhed, skulde komme til at tage personlig Del i at fremhjælpe Flaaden. Christian den Fjerde fødtes paa det af hans Fader, Frederik den Anden, byggede Slot Frederiksborg den 12te April l.">77. "Lr allerede et halvt Aar forinden var del spaaet Dronning Sofie, at hun skulde tude en Sen, der vilde blive «en ypperlig Herre iblandt alle Konger i den nordre Verden*. Drengen voxede op, hk en udmærket [s. 189] Opdragelse, udviklede sin Aand ved boglig Lærdom og sit Legeme ved ridderlige Øvelser, og i begge Retninger gjorde han hurtige Fremskridt. I Bøgerne læste han helst om Mathematik og Mekanik, lagde sig efter Tegning og Bygningskunst; sit Legeme udviklede han i alle Slags Ridderspil, i Riden og Turneren, i Hugning og Fægtning. Sovæsen og Somandskundskab var hans Lyst; paa Skanderborg So byggede man ham et lille Fartøj og udstyrede det ganske som et stort Krigsskib »med Master, Sejl og andet Redskab, i alle Maader som et stort Orlogsskib er monteret og udrustet«, hvormed han tumlede sig om paa Indsøen og tidlig lærte at styre et Fartøj og manøvrere med Sejlene. Hans Legeme udvikledes meget stærkt, han blev godt og vel sine tre Alen høj, stærkt bygget, bred over Skuldrene og Brystet, mandig og rank, en stolt, kongelig Person i Væsen og Holdning. Christian den Fjerde var kun 11 Aar gammel, da hans Fader dode den 14de April 1588, og da hans Moder, den fromme, begavede Dronning Sofie, hvis Ret det var at styre Riget i Sønnens Mindreaarighed, gav Afkald paa denne Ære, fojende sig efter det hovmodige Rigsraad, blev der indsat et

Formynderskab for den unge Konge. Denne Formynderregering bestod af Kansleren Niels Kaas, Rigsadmiralen Peder Munk, Statholderen i Nørrejylland Jørgen Rosenkrantz og Rentemesteren Kristoffer Valkendorf, i det Hele taget hæderlige Mænd, der sorgede vel for Rigets Styrelse og den umyndige Konges videreudvikling. Dette varede dog kun i noget over 8 Aar; om Sommeren 159G overtog Christian den Fjerde selv Regeringen, underskrev den 7de August Haandfæstningen og blev kronet i Frue Kirke den 29de August af Sjællands Biskop. Den 27de November næst efter stod hans Bryllup med Anna Kathrine af Brandenburg paa Haderslev Slot. Naar vi fremsætte Listen over Danmarks og Norges Admiraler, maa Christian den Fjerde nødvendigvis findes paa denne. Hans Navn har Plads paa mange andre Fortegnelser, blandt Statsmænd, Hærførere, Dommere, Bygmestere o. s. v.; men ogsaa Flaaden har Ret til at tilegne sig ham, ikke alene som duelig Sømand og Skibschef, men ogsaa som Admiral og Højstbefalende i Sokampen. Mangt et kronet Hoved har baaret Admiralens Uniform, men Ingen med større Ret end Kong Christian. [s. 190] Efterat han selv havde£ overtaget Regeringen, kom der nyt Liv i Flaadens Udvikling og Organisation. Skibe byggedes under Ledelse af dygtige, fortrinsvis fremmede Skibsbyggere, blandt hvilke omtrent paa denne Tid og noget senere en Skotlænder Balfour udmærkede sig, og Christian den Fjerde paa Bremerholm. Arbejdere samledes fra forskjellige Dele af Landet til Holmen. Ligeledes byggedes mindre Krigsskibe og Galejer paa private Værfter, navnlig i Norge. De i Norge byggede Krigsskibe sendtes ligesom de ovrige ned [s. 191] lil Flaaden i Kjobenhavn; thi i Nabolandet underholdtes der ikke endnu kongelige Krigsskibe, det maatte fremdeles, ligesom tidligere, selv forsvare sine Kyster, hvortil det anskatl'ede sig de saakaldte Skjærbaade eller Skjotningsbaade, Dæksbaade med 20 Aarer og en Mast, der kunde lægges ned i en Gaffel. Paa Bremerholm var det storste Liv, Instiuctioner bleve givne for Arbejdets Gang, for Vagtholdet, Ordenen paa de oplagte Skibe, Mandskabets Bespisning og Beklædning, Haandværkeres og Matrosers Indlogering, Justitsen m. m. Ofte saae man den stolte Konge, hvis Nærværelse altid indgod den dybeste Respekt og gjorde stærkt Indtryk paa Alle, Hoje og Lave, vanke om blandt Arbejderne paa Holmen med sin bekjendte Stok, hvori der fandtes en Mængde forskjellige Instrumenter, og se'e til, at Alt blev udfort som det skulde; Modeller til nye Skibe — thi det var paa den Tid efter Modeller, at Skibene byggedes — bleve udførte under hans egen Ledelse, ofte lagde han selv den sidste Haand derpaa. I Begyndelsen af det nye Aarhundrede, omtrent 1608, udvidedes Kjobenhavn imod Nordost derved, at den gamle Vold paa denne Side blev nedreven og en ny, fra Norreport til Kastellet, opfort. Ved disse Bestræbelser var Kongen naaet saa vidt, at han under Kalmarkrigen, der udbred i Aaret 1611, kunde udsende en Flaade paa 50 til 60 Skibe, »overmaade herlige og store, hvis Lige neppe var seet udi Norden tilforn«, siger Holberg. Saavidt det kan sees af Fortegnelserne, var der ikke i denne Flaade noget Skib fra Frederik den Andens Tid, de maa alle være byggede efter denne Konges Dod, og navnlig efter Christian den Fjerdes Kroning. De vare vel udstyrede og bevæbnede, og dertil bemandede med dygtige Sofolk. En fransk Forfatter, som kan stolte sig til Udsagn af franske Officerer, der gjorde Tjeneste paa denne Flaade, siger, at den bestod af »smukke og store Skibe, som man kunde kalde Havets Vidundere; thi det var egentlig ikke Skibe, men Kasteller og mægtige Fæstninger, som flød paa Havet, og nogle af dem vare bevæbnede med firsindstyve smukke og fortrinlige Metalpiecer. Besætningen var vel udstyret og pragtfuld, og dersom Oceanet havde havt Ojne, maatte det have faldet i Beundring over denne Flaade, værdig sin store Fyrste». Men ikke alene for Flaadens Udvikling bar Christian den Fjerde Omsorg, ogsaa Besætningernes Oveise laa ham paa Sinde, og han [s. 192] deltog jævnlig selv i forskjellige Expeditioner. Allerede i Aaret 1599, da han kun var 22 Aar gammel, udførte han sin bekjendte Rejse til Norges nordlige Kyster, foranlediget af den svenske Konge Karl den Niendes Fordringer paa Finmarken; tillige ønskede han at lære denne yderste Grændse af sine Lande at kjende og tilsee, at ikke Uvedkommende drev Fiskeri i det nordlige Hav eller den paa Archangel forbudte Handel. Den 17de April forlod han Kjobenhavn med Skibet Victor, paa hvilket han selv var Chef, og forenede sig i Flekkero med syv Krigsskibe under Borge Trolles Kommando. Han gik under Navnet Kapitajn Christian Frederiksen, og det var forbudt Enhver paa Skibene, under Livsstraf, at kalde ham ved

noget andet Navn. Eskadren sejlede under den kongelige Kommando Vest og Nord om Norge, passerede den Ilte Maj Nordkap, og naaede den 14de Vardohus. Nu begyndte Krydsningerne omkring i Farvandet lige til Kola, Havnene bleve undersøgte, fremmede Skibe, hvoriblandt tre Engelskmænd og en Hollænder, som dreve utilladeligt Fiskeri, bleve tagne og indlemmede i Eskadren. I det stormfulde Vejr led Skibene meget ondt og bleve splittede fra hverandre; Victor var allerede den 15de Maj, da det vilde lobe ind i en Fjord, Oldin, for at attrapere to engelske Skibe, saa uheldigt at støde paa et blindt Skjær, hvorved det mistede Skraakjolen og blev saa lækt, at det neppe kunde holdes paa Pomperne. I denne Tilstand maatte det udstaa flere Dages haard Storm med Kulde og Snee. Den 17de kom det i Tykning og Mørke ind imellem nogle Skjær, hvorfra ingen Udvej syntes mulig; stor Forvirring og Fortvivlelse opstod ombord, man troede Skibet tabt og Besætningen offret, da det pludselig erindredes, at der nede i Skibet sad to Engelskmænd lænkede, Skippere fra de tagne Skibe, Mænd, der maatte kjende Farvandet og Skja-rgaarden. De bleve losladte, kom op paa Dækket, gav de fornødne Anvisninger, og Victor blev reddet. Den 21de kom det ind i en Vig, Keldin, hvor det forst sattes paa Grund for at udbedre Skaden; men da dette viste sig utilstrækkeligt, maatte det kjolhales til et af de andre Skibe, Raphad. Plaaden samledes derefter ved Vardohus i et Antal af 13 Skibe, og tiltraadte den 31te Maj Tilbagevejen. Efter en meget stormfuld Og besværlig Sejlads, under hvilken Skibene alfer splittedes ad, oaaede Victor und nogle af de andre Skibe Bergen om Natten mellem [s. 193] den 20de og 21de Juni, bugseret ind gjennem Skjærgaarden af Baade fra Byen. Her holdtes Fejter og Gjæstebud i ti Dage, indtil den 1ste Juli, da Skibene atter fcdbugseredes af Byens Baade, men raaatte ankre op i Skjærgaarden indtil den 7de paa Grund af Storm. Den 13de Juli ankom de til Sundet, Kongen gik i Land ved Kronborg; men Skibene sejlede videre til Kjobenhavn, hvor snart efter de savnede Krigsskibe ligeledes indfandt sig. Senere foretog Kongen næsten aarlig mindre Expeditioner tilsoes. Han havde stor Interesse for Norge, hvor hans Navn mindes med Hengivenhed og Kjærlighed, og besøgte jevnlig dette Land, ja forte endog Dronningen med sig derop. 1606 gjorde han en Tour med en Eskadre paa fem Skibe til England, hvor ikke alene den imponerende Konge, men ogsaa de store Skibe, navnlig Orlogsskibet Trekroner, gjorde almindelig Opsigt. 1610 var han i Norge med den unge Prinds Christian, der i Faderens Nærværelse hyldedes til Thronfolger, kort efter at han var bleven hyldet i Danmark. Flere Expeditioner kunde nævnes; men de anførte ville formentlig være tilstrækkelige til at vise den virksomme Konges Interesse for Sømagtens Udvikling. I Bestyrelsen skete der 1609 den Forandring, at den gamle Rigsadmiral Peder Munk nedlagde sit Embede og trak sig tilbage til sit Gods Estvadgaard i Jylland, hvor han dode 1623, 89 Aar gammel. Mogens Ulfeldt udnævntes til Rigsadmiral og Godske Lindenov til Holmens Chef (eller Holmens Admiral). Krigen med Sverig brod ud. Anledningen hertil var dels de omtalte Grændsestridigheder ved Lapland, idet den svenske Konge Karl den Niende havde antaget Titel af »Konge over Lapperne i Nordlandene') og inddrev Skat i Kongen af Danmarks Besiddelser, dels Handelsstridigheder. Siden Syvaarskrigen var Lybekkernes Magt i Norden aftaget betydelig, og de to nordiske Nabomagter kappedes om at tilvende sig Handelen og Søfarten paa Gstersoen. Kong Karl havde i Aaret 1607 anlagt Gøteborg paa den Strimmel Land, hvormed Vestgotland stødte op til Kattegattet, og beskyttet den nye By ved Anlæggelsen af El fs borg paa Oen Hisingen lige over for. Goteborgs Beliggenhed gjorde den fortrinlig skikket til at blive en blomstrende Handelsstad, og dens Anlæg blev af den danske Konge betragtet som et Indgreb i hans Rettigheder med Hensyn til Oresundstolden. Den [s. 194] danske Sønandel paa Lifland var af den svenske Konge bleven forbudt, og større Eskadrer maatte bestandig krydse i Østersøen for at beskytte Handelsskibene, hvorved Mode med svenske Krigsskibe ikke kunde undgaaes og maaske Mangel paa den fornødne Hoflighed blevviist. Saaledes forenede flere Omstændigheder sig til at bryde den Fred mellem Nabostaterne, som nu havde varet i over 40 Aar. Den 4de April 1G11 udstedte Kong Christian sit Fejdebrev og sendte det med en Herold til Kong Karl, der opholdt Sendebudet og forst et halvt Aar senere lod ham vende tilbage til Danmark; men af dette besynderlige Drilleri lod Kong Christian sig ikke afholde fra at begynde Krigen, han trængte med en Hær ind i Sverig, indtog Kalmar By og belejrede Slottet, samt

sendte en anden Afdeling af Hæren under Kigsmarsken Sehestedt imod Gøteborg. Af de hyppige Kampe, som fandt Sted ved og om Kalmar, er Krigen bleven kaldet K al m ar krig en. Lejligheden var nu kommen til, at Danmark kunde drage Fordel af den Udvikling, det havde givet sit Forsvarsvæsen under Freden, paa en Tid, da Sverig paa Grund af indre og ydre Stridigheder ikke havde formaaet at gjore lignende Fremskridt. Sverig var desuden, dengang Kalmarkrigen udbrod, i Krig baade med Folen og Rusland, saa der var Nok at tage fat paa. Danmark havde ikke alene forbedret sit Hærvæsen og anskaffet en fortiinlig Flaade, men ogsaa havt sin Opmærksomhed rettet paa Befæstningsvæsenet; Kronborg var bygget, Fæstningsværkerne ved Aggershus, Bahus, Varberg og Halmstad forogede og forbedrede, Christianopel anlagt og befæstet, en Mængde Vaaben anskaffet, Kanoner stobte, hvortil endog Landsbykirkerne havde maatte levere de Kirkeklokker, som kunde undværes, eller Kobber i deres Sled. Kort sagt, man havde forberedt sig paa alle mulige Maader. Flaaden kom dog ikke til at spille nogen aktiv Kolle under denne Krig; thi ihvorvel den hævdede Danmarks Højhedsret over de til Sverig stødende Farvande, kom det dog ikke til noget Btørre Søslag, hvortil Granden formentlig maa have været, at den var den svenske Flaade overlegen. Strax ved Krigens Begyndelse delles Flaaden i tre Afdelinger, af hvilke den ene, der talte syv Skibe under Admiral Jørgen Daas Kommando, gik Nord paa for at agere i Kattegattet, blokere Elfsborg og hindre Tilførsel lil Goteborg, den anden, der talte fem — genere [s. 195] syv — Skibe, kommanderedes af Erik Urne og var bestemt til at understøtte Kongens Angreb paa Kalmar, medens Hovedilaaden, der talte fire og tyve Skibe og kommanderedes af Rigsadmiralen, Mogens Ulfeldt, paa Skibet Argo, skulde opsoge den svenske Flaade og enten angribe eller holde den i Skak. [s. 196] Da Kalmar By efter en tapper Modstand var faklen i de Danskes Hænder den 27de Maj, begyndte Belejringen af Slottet fra So- og Landsiden; men Karl den Niende ilede med en Hær den betrængte Fæstning til Hjælp, og Kong Christian maatte dele sin Magt. Fra den svenske Flaade, som havde laget Ophold i Skjærgaarden Nord for Kalmar, sendtes en Afdeling paa sytten Skibe under Admiral Bjelkenstjerna ned i Kalmarsund og tvang Urne til at trække sig tilbage; men Rigsadmiralen afsendte da til hans Undsætning en Afdeling af Hovedfiaaden paa ni Skibe under Admiral Godske Lindenovs Kommando. Denne forenede Styrke fordrev atter Svenskerne fra Kalmarsund, ved hvilken Lejlighed formodentlig en mindre Kamp er forefalden; thi de Svenske maatte efterlade Krigsskibet MjøUcepigan paa 48 Kanoner og en Galej paa 4 Kanoner i de Danskes Hænder. Endelig den 3die August maatte Kalmar Slot overgive sig, hvorefter de Danske erobrede -Oland og indtoge den faste Borg Borgholm; men da var allerede fremtraadt paa Krigsskuepladsen en ny Personlighed, hvis Dristighed og Geni snart skulde bringe ham til at skinne som en Stjerne af første Størrelse i Europa: det var Kong Karls syttenaarige Søn Gustav Adolf. I Juni Maaned var denne unge Prinds gaaet imod Christianopel, som han overrumplede om Natten mellem den 25de og 2Gde; han foer frem imod Indvaanerne og Besætningen med uhørt Grusomhed, saa at de, der ikke fandt Lejlighed til at flygte, ble ve nedsablede, og Byen derefter afbrændt med alle de Oplag, som skulde have tjent den danske Hær til Underhold. Formodentlig misfornøjet over den Gang, Krigen havde taget, og de ringe Fremskridt, den gjorde, efter at Kalmar og Oland vare faldne, gik Christian den Fjerde i Slutningen al September ombord paa Urnes Flaade og sejlede hjem med den til Kjobenhavn. Neppe var han borte, for Guslav Adolf drog over lil Oland med en Hær paa 2000 Mand og belejrede Borgholm, medens Bjelkenstjerna atter viste- sig i Kalmarsund; vel blev lian fordreven herfra paany af Mogens Ulfeldt, men Gustav Adolf var efter en Belejring paa tre Uger bleven Herre over Borgholm og saaledes over selve Øen. Karl den Niende, der under hele Krigstoget havde spillet en hojel besynderlig Rolle, undladt at angribe, naar Lejligheden \ar gunstig, tempel i urette Tid og Bendt den danske Konge en næsten latterlig [s. 197] personlig Udfordring, der dog blev afslaaet paa en, som det synes os, vel haanende Maade, denne svage og usikkre Konge trak sig tilbage fra Kalmar, netop som Gustav Adolf og Bjelkenstjcrna efter Kong Christians Bortrejse gjorde Forsog paa at vinde de tabte Erobringer tilbage. Han begav sig Nord paa og maa vel allerede da have været syg og lidende; thi ankommen til Nykøping i Sodermanland maatte han søge Lejet, og dode her den 30te Oktober 1611, 61 Aar gammel. Hermed var dette Aars Felttog tilende; thi ved

Elfsborg og Gøteborg var der ikke udrettet Stort, da Sehestedt flere Gange havde maattet sende Tropper til Kalmar for at forstærke Kongens Hær. Ved Elfsborg laa der flere svenske Krigsskibe og Skjærbaade, hvilke sidste gjorde et Forsog paa at angribe den danske Eskadre, der kommanderedes af Daa; men de kom ilde derfra, flere af dem bleve skudte eller sejlede i Sænk. lovrigt synes Blokaden af Gøteborg ikke at have været ret eftertrykkelig, eller man har ikke været tilfreds med Daas ringe Virksomhed; thi i Lobet af Sommeren blev Admiral Godske Lindenov sendt derop med et Par Skibe og havde i nogen Tid Kommando af Eskadren. Men om Efteraaret, da Eskadren var bleven forøget, skaffede Jørgen Daa sig atter Oprejsning. Med 16 bevæbnede Baade trængte han den 12te December ind i Skjærgaarden, angreb de svenske Krigsskibe og forte 7 af dem tilbage med sig som Bytte. Den 18de December ankom han til Kjobenhavn med denne Sejrstrofæ. Karl den Niendes Død endte ikke Krigen. Hans unge Søn Gustav Adolf var bleven Konge i Sverig og manglede vistnok ikke fra sin tidligste Ungdom af det krigerske Sind, der senere gjorde ham saa berømt; men efter sin Fader havde han arvet Krigen med Rusland og Polen, og da han ikke antog, at Krigen med Danmark vilde fore til noget gunstigt Udfald, sogte han at slutte Fred med Kong Christian. Tilbudet blev ikke modtaget, da den danske Konge haabede at vinde Fordele ved at fortsætte Krigen, saameget mere som hans Forsvarsvæsen var i ypperlig Stand. Hans Flaade var, som flere Gange nævnet, den svenske betydeligt overlegen og udøvede i det nye Aar, ligesom forud, et fuldstændigt Herredomme saavel i Nordsoen og Kattegattet som i Ostersøen, og Gustav Adolf lod derfor, strax ved Aarets [s. 198] Begyndelse, udstede Kaperbreve til Enhver, der vilde deltage i Skjærgaardens Forsvar eller angribe danske og norske Skibe i Soen. Hærene, saavel de dansk -norske som de svenske, bestode efter den Tids Skik fornemmelig af fremmede Lejetropper, der ofte vare vanskelige at regere og stillede Fordringer, som ikke lode sig opfylde, hvorved Krigen blev vanskelig at fore; men dette var ens for begge Parter. Krigsforetagenderne begyndte i Aaret 1612 saa tidligt, at Flaaden ikke endnu kunde stikke i Soen. Christian den Fjerde brod i Januar Maaned op med en Hær fra Skaane, drog Nord paa, lagde sig for Guldborg, som han forgjæves sogte at tage ved Storm, trængte saa ind i Vestgotland, som han hærjede paa det Grusomste, afbrændte Huse og Byer og lagde Alting ode efter sig. Omtrent samtidig dermed bryder Gustav Adolf ind i Skaane og farer frem paa samme hensynsløse Maade som Christian i Vestgotland; men han angribes af Geert Rantzau, hans Hær adsplittes, Mange nedsables, Resten flygter over den tilfrosne Vidsjo, hvor den unge Konge selv kommer i Livsfare og kun reddes ved sin Kammerjunker, Baners, og en uplandsk Rytters Mod. Christian den Fjerde falder ind i Halland, hvor han uformodet angribes af en stor Overmagt, nodsages til at flygte og frelser kun Livet derved, at den ædle Kristen Bårne ko v overlader ham sin Hest og selv nedhugges af Svenskerne. Denne blodige Begyndelse af Aarets Felttog ledede ikke til Noget. Christian den Fjerde lægger nu en Plan for et ordnet Tog, som han haaber skal knuse Fjenden. Jonkoping, der ligger midt i Landet ved den sydlige Ende af den lange Indso Vettern, blev anseet som Noglcn til Sverig; havde de Danske forst opnaaet en fast Stilling her, vilde de med Lethed kunne trænge længere frem. Fra Skaane vilde Kong Christian selv drage med den ene Afdeling af Hæren Nord paa langs Kysten, erobre de faste Punkter Elfsborg og Guldborg og derefter gaa imod Jønkeping og forene sig med 'Geert Rantzau, som med den anden Afdeling af Hæren skulde begive sig fra Kalmar imod Nord, efter at hav.; wkkrel sig denne Plads saavelsom Oland. Flaaden deltes, ligesom det foregaaende Aar, i tre Afdelinger; den ene, onder Jørgen Daa, talte 7 skibe, og Bendles til Kattegattet, Hovedflaaden, bestaaende al' [s. 199] 21 store Skibe under Rigsadmiral Mogens Ulfeldt, skulde gaa lil Østersøen for at opsoge den svenske Flaade, og en tredie, mindre Afdeling, der understøttedes af Hovedflaaden, skulde lede Foretagenderne ved Kalmar og Øland. Den 28de April forlod Kong Christian Helsingborg ined en Hær paa 18,000 Mand Fodfolk og 2500 Ryttere, gik imod Nord og lagde sig den 5te Maj for den stærke Fæstning Elfsborg, hvor Daa allerede var ankommen og havde iværksat en streng Blokade. En regelmæssig Belejring aabnes, og Kommandanten opfordres flere Gange til at overgive sig, men giver et bestemt Afslag, skjondt han kun har 500 Mand til sin Raadighed. Belejringen bliver voldsommere og understottes fra Skibene, paa hvilke navnlig Kapitajn Jens Munk med fferingnæs og et

andet Skib udmærker sig ved at afskære Forbindelsen mellem Elfsborg og Guldborg; men Modstanden er ligesaa haardnakket, og forst den 24de Maj, efterat Taarne og Volde ere nedskudte og en heftig Ildebrand raser i Fæstningen, overgiver denne sig til Sejrherren. Nogle Dage efter overgiver ogsaa Guldborg sig, da Besætningen havde tabt Modet ved at see Elfsborgs Skjæbne, og et stort Bytte, hvoriblandt over hundrede Kanoner, falder i de Danskes Hænder. Guldborg slojies, ogGoteborg bliver næsten fuldstændig odelagt. Felttogels Begyndelse var saaledes heldig for de Danske, som allerede jublede, holdt Fester og sloge Skuepenge til Minde om Indtagelsen af Elfsborg; men Lykken vendte sig snart. Ved Kalmar havde Admiral Godske Lindenov med 16 Skibe ført Geert Rantzau over til øland, som atter erobredes tilligemed Borgholm, skjondt den svenske Flaade laa lige Nord for Oen og sendte en Afdeling paa 12 Skibe ned til Sundet, uden at den formaaede at hindre Landgangen. Nu drog Iiantzau fra Kalmar imod Nord og Christian den Fjerde fra Goteborg imod Øst, for ifolge den lagte Plan at forene sig ved Jonkoping; men Modstanden lededes med saa megen Dygtighed, at Planen fuldstændig mislykkedes. Overalt rejste Bonderne sig, overalt bleve de Danske angrebne af smaa Bander, som pludselig kom tilsyne, nu i en Kløft eller Hulvej, nu fra en Skov, «den lille Krig tilintetgjorde de store Planer«, navnlig ledet af den utrættelige Gustav Adolf, som allerede her begyndte at udfolde sit [s. 200] Feltherretalent. Under alle disse Gjenvordigheder blcvc de fremmede Lejetropper umedgjorlige og opsætsige, og begge Hærafdelinger maatte skyndsomst trække sig tilbage igjen, skjondt Kantzau havde naaet helt op til Soderkoping. Christian den Fjerde gjorde dog endnu et Forsøg, trængte paany frem i Vestgotland og stod den 23de Juli for Jonkoping; men da Rantzau ikke indfandt sig, trak han sig atter tilbage, opgav sin Plan og ilede til Kjobenhavn for at forsoge sin Lykke med Flaaden. Hidtil under Krigen havde han været Hærfører, nu skulde han være Admiral. Hovedflaaden var i Kjobenhavn for at kompletteres; Kongen overtog Befalingen og sejlede den Ilte August med den til østersoen. Den svenske Flaade havde trukket sig tilbage til Stockholm, saa at de Danske ikke modte nogen Hindring i Søen og ved Kalmar kunde tage en Del Tropper ombord. Med disse afgik Flaaden til Stockholms Skjærgaard og lagde sig den 31te August udfor Fæstningen Vaxholm, der forsvarer Indløbet. Stor Skræk udbreder sig i den svenske Hovedstad. Ulfeldt sender et Fartøj med en Trompeter og en Udfordring til den svenske Flaade, der laa ved Djurgaarden; mon Udfordringen modtages ikke. Da det vilde være for voveligt at angribe den stærke Fæstning med Skibene, fører man Kanoner i Land paa nogle Holme og begynder en Beskydning, der dog kun gjor ringe Virkning. — Gustav Adolf, som er i Jønkoping, faaer Efterretning om, hvad der foregaaer ved Stockholm, og skjondt han netop har rejst sig fra Sygelejet, betænker han sig dog ikke, stiger tilhest og naaer efter et anstrengende ltidt i tre Dage og Nætter sin Hovedstad, rykker den 10de December med Tropperne ud til Vaxholm — men da har Kong Christian allerede opgivet et Angreb, der laa over Flaadens Kræfter, og er sejlet hjem til Kjobenhavn. Det var blevet begge de nordiske Konger tydeligt, at der ikke var Noget for dem at vinde ved denne Krig, og begge længtes nu efter Fred. Dette fik sit Udtryk ved en Forhandling, som blev fort om Fangernes Udvexling, og som ledede til, at Frcdsunderhandlinger aabnedes under engelsk Mægling. Den 26de Januar 1613 blev Freden sluttet i Knæred i Halland, Sverig opgav aine Fordringer paa [s. 201] Herredommet over Lapperne, begge Siger fik Ret til at fore tre Kroner i deres Vaaben, Øland og Kalmar bleve tilbagegivne Sverig, der desuden inden 6 Aar skulde betale en MilL Rdl. i Losepenge for Elfsborg og Gøteborg, der midlertidig stilledes som Pant. Pengene bleve i rette Tid betalte og Pantet tilbagegivet. Den smukke Flaade havde bevaret Danmarks Herredomme paa Snen under hele Krigen; men de Kampe, den forte, havde kun ringe Betydning for Somagtens Udvikling-.

Opdagelsesrejser.

[s. 202] Medens Brødrefolkene, lige siden de oldenborgske Kongers første Dage, havde kæmpet med hinanden indbyrdes om Herredømmet her i Norden og kun opnaaet at svække hinandens Kraft, var der i Verden udenom foregaaet store Ting, nye og udstrakte Lande med deres uudtømmelige Skatte vare opdagede, nye Veje til Indien fundne, Sejlads rundt om Jorden foretagen. Dette skete i det 15de og 16de Aarhundrede, og det var navnlig Onsket om at linde Søvejen til Indien, til »Kryderiernes Land«, som gav Stodet til Europæernes saa hurtigt voxende Kjendskab til de andre Verdensdele og til Jordens Udstrækning. Geografien er fornemmelig en Erfaringsvidenskab, der kun langsomt indsamler det Stof, den behøver til sin Udvikling, og det Trin, hvorpaa den til de forskjellige Tider har staaet, har derfor rettet sig efter Folkenes Dannelse og Foretagelsesaand, efter de forskjellige Folkeslags Forbindelser, saml Handelens og Søfartens Udstrækning. De Folk, som ved deres Bedrifter og Dannelse spille den mest fremtrædende Rolle i oldtidens Historie, boede saa godt som alle ved Middelhavets Kyster, saasom Fønicierne, Jøderne, Ægypterne, Grækerne, Romerne, Karthagenienserne, eller dog ikke rel langt fra dette Hav, saasom Perserne og [s. 203] Mederne. Igjennem mange forskjellige Slags Berøringer i Fred og i Krig, ved Handelsforbindelser, Rejser, Krigstog og tilsidst ved Roms Herredomme over alle Landene ved Middelhavet blev der efterhaanden indvundet et meget udstrakt Kjendskab til Midten af den gamle Verden, fra Afrikas Ørkener imod Syd til Donau og Rhin imod Nord, og fra Atlanterhavet imod Vest til Indien imod Ost. Om de Lande, som laa fjernere imod Nord, Syd og Ost, havde man vel nogen Kundskab og nogle Efterretninger; men da disse vare gaaede igjennem mange Hænder, vare de blevne saa usikkre og blandede med eventyrlige og fantastiske Tilsætninger, at det vel kan siges, at de yderste Dele, saavel af Europa som af Asien og Afrika, vare fuldstændig ukjendte for de gamle Grækere og Romere. Som Træk, der vise, hvor udstrakt Handelsroret og Sofarten allerede var i den fjerne Oldtid, og hvor nøjagtige Kundskaber der kunde indsamles, behøve vi her blot at minde om, at det gamle Handelsfolk Fonicierne, som sejlede gjennem Gibraltarstrædet mod Nord til Nordsøens og Ostersøens Kyster, ogsaa have omsejlet Afrikas Kyster — en Sejlads, som dog blev uden Resultat —, og at den græske Geograf Ptolemæus for over 1700 Aar siden har kjendt visse Hovedtræk af Afrikas Geografi (f. Ex. Nilens Kilder) bedre, end vi kjendte dem lige indtil den allerseneste Tid. Da Romerriget bukkede under for de vandrende Folkeslag, gik den romersk-græske Kultur til Grunde, og i de fors te Aarhundreder af Middelalderen var selv de Lærdes Kjendskab til Landene og Folkene kun ringe og uklart imod Oldtidens; ikkun de Folkeslag, som foer vidt og bredt omkring, saasom Nordboerne, havde et forholdsvis klart og udstrakt geografisk Begreb. Ved Korstogene udvidedes betydeligt Kjendskabet til en større Del af Jorden; Middelhavshandelen udviklede sig igjennem disse, og Berøringen med Araberne, som dengang vare de europæiske Folk overlegne i Magt, Handelsaand og Dannelse, virkede ikke lidet til den geografiske Kundskabs Fremme. Samtidig hermed begyndte paany Studiet af de gamle Videnskaber, de Lærde granskede i Oldtidens Skrifter og vandt derved klarere Kundskaber og Forestillinger om Jorden og dens Form, end man ellers paa den Tid besad. Den storre Livsfylde, som viste sig hos de europæiske Folkeslag efter Midten af Middelalderen, yttrcde sig ogsaa i en stærkere Higen [s. 204] efter at kjende Jorden og nyde dens Goder. Nye Folkeslag indtraadte i de handlende og søfarende Nationers Kække og stræbte efter at finde saadanne Handelsveje, som ikke allerede vare optagne eller benyttede af Andre. I flere Aarhundreder havde man fra Gibraltarstrædet mod Syd langs Afrikas Vestkyst kun sejlet indtil Forbjerget Bojador, der ligger omtrent 150 Mile fra Strædet; længere dristede man sig ikke. De Søfarende havde frygtet for, at, naar de gik længere imod Syd, til Jordens Ækvator, vilde Skibene antændes af Varmen, Havets Vande koge og Menneskene blive forvandlede til Negere. Alt, hvad der laa sydligere end Bojador, var i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede ganske ubekjendt. Da begyndte Opdagelsesrejserne og toge til efter en storartet Maalestok. Det var Portugiserne, som gav det første Stod. I Aaret 1415 havde de, under Johan den Første, erobret Ceuta, der ligger paa den afrikanske Kyst ved Gibraltarstrædet, og derved sat Foden paa Afrikas Fastland,

hvad der skal have givet dem en Forsmag paa at udvide deres Besiddelser i denne Verdensdel. Kongens berømte Søn Henrik, der har faaet Tilnavnet Navigator (Søfareren), deltog i dette Tog, og han blev senere den ledende Aand i de portugisiske Opdagelsesrejser. Som allerede anført, gik disse fornemmelig ud paa at finde Søvejen til Indien, hvorved man ikke alene forstod det nuværende Ostindien, men hele den sydlige og østlige Kyst af Asien, China og Japan, om hvilke man havde faaet adskillige Efterretninger ved Venetianeren Marco Polos Rejser i Slutningen af det trettende Aarhundrede. Ilandelen paa de østasiatiske Lande var nemlig meget besværlig; den maafte paa lange Strækninger udføres ved Karavaner, idet Varerne den største Del af Vejen førtes over Land; de gik igjennem mange Hænder, maatte ofte svare høj Told og blcve derved særdeles kostbare. Henrik Navigator og hans Venner havde kun for Øje Søvejen om Afrika, og alle deres Bestræbelser gik ud paa at udforske denne. I Aarenc 1418 og 1419 opdagedes de nordlige kanariske O er, Porto Santo og Madeira; 1432 sejlede en Portugiser forbi Forbjerget Bojador, den Grændse, man ikke tidligere havde vovet at overskride, og da Frygten for de uovervindelige Naturforhold saaledea var hæret, gik Kejserne bestandig længere imod Syd. 1445 opdagedes det grønne [s. 205] Forbjergs Oer, kort efter at Azorerne, der ligge omtrent 200 Mile Vest for Portugal, vare fundne. Men det var dog forst i Aaret 1480, længe efter at Henrik Navigator var dod (14G0), at det lykkedes Portugiseren Barth oloinæus Dias at naae Sydspidsen af Afrika. Han forlod Portugal i August 1486 med to Skibe, og da han naaede den sydlige Ende af Afrika, blev han af vestlige Storme dreven om paa Sydostkysten, hvor Mandskabet vægrede sig ved at sejle videre og nodte ham til at vende om. Paa Tilbagevejen opdagede han det Forbjerg, som Kongen ved hans Tilbagekomst i December 1487 gav Navnet det gode Haabs Forbjerg som en Forhaabning om den nær forestaaende Opdagelse. 1497 udrustes en ny Expedition paa fire Skibe under Bartholomæus Dias's Tilsyn; Kommandoen over Skibene gives til Vasco de Gama, der afsejler fra Portugal den 8de Juli, naaer det gode Haabs Forbjerg den 20de November, Øen Madagaskar den 1ste Marts og Calicut i Ostindien den 20de Maj 1498. Den 29de August tiltræder han Tilbagerejsen og ankommer til Portugal Aaret efter — Søvejen til Indien er funden. Allerede forinden denne Rejse blev udfort, var et andet Land opdaget, en anden Sovej funden, hvortil Impulsen ikke var udgaaet fra Portugal, men fra Spanien. Ledet af Forestillingen om Jordens kuglerunde Form havde Genueseren Kristoffer Kolumbus vundet den Overbevisning, at, naar man fra Europas Vestkyst sejlede imod Vest, tværs over Atlanterhavet, maatte man ogsaa naae til Indien. Med tre smaa Skibe, af hvilke den spanske Regering havde udrustet de to, medens han selv havde føjet det tredie til, forlod han den 3die August 1492 den spanske Havn Palos ved Atlanterhavets Kyst og landede, efter en besværlig og eventyrlig Rejse tværs over Verdenshavet, midt i Hjertet af Amerika, paa Guanahani, en af Bahamaoerne, den 12te Oktober næst efter. Den 4de Marts 1493 kom han tilbage til Europa, til Tejofloden ved Lissabon, med Efterretning om det heldige Udfald af sin Expedition. Skjondt Kolumbus allerede var en ældre Mand (man antager 56 Aar), da han opdagede Amerika, udførte han dog fire Rejser til det nye Land; paa den første (1492 — 93) besøgte han Bahamaoerne, Kuba og Haiti (St. Domingo); paa den anden (1493 — 96) de ostlige Antiller, St. Croix, Portorico, Jamaica og Haiti; paa den tredie (1498 — 1500) Oon Trinidad, [s. 206] et Stykke af Sydamerikas Nordkyst, navnlig Pariabugten, og atter Haiti; Og endelig paa den fjerde (1502—4), foruden Haiti og Jamaica, en stor Strækning af Mellemamerikas Ostkyst, den inderste Del af det caraibiske Hav. Uagtet dette vidste Kolumbus ikke, at han havde opdaget en ny Verden, men stod endnu ved sin Dod, der indtraf den 20de Maj 1500, i den Formening, at de Lande, han havde besøgt, henhørte til det østlige Asien, til Indien, Kryderiernes Land; og da Fejltagelsen snart efter blev opdaget, kaldte man de af ham fundne (Jer Vest -Indien til Forskjel fra det Indien, der laa imod Ost. Opdagelserne af nye Lande og Have gik nu Slag i Slag og undlodc ikke at gjore deres uhyre Indflydelse gjældende paa Europas sofarendc Nationer, fornemmelig paa Spanierne, Portugiserne, Hollænderne og Englænderne. De aabnede nye Handelsveje, bragte helt nye Handelsvarer paa de europæiske Markeder, gav Søfarten et umaadeligt Opsving, udvidede Kjendskabet til Jorden, til en hidtil ukjendt Natur og fremmede Folkestammer, aabnede Blikket for det Store i Naturen og vakte Europæerne til nyt Liv og dristige

Foretagender. Skjondt Efterretningerne om de nye Lande kun langsomt spredte sig ud over den gamle Verden, vare de dog altfor betydningsfulde til længe at kunne forties, og snart vilde Alle med til den store Væddekamp. For at jævne Striden imellem Spanien og Portugal om Besiddelsen af de nye Lande, havde Paven i Kaartet ladet trække en Meridian fra Pol til Pol, 100 Mile Vest for Azorerne, og bestemt, at alle de Lande, som opdagedes Vest for denne Linie, skulde tilhore Spanien med Forpligtelse til her at udbrede Kristendommen, medens Portugal skulde have Ket til de opdagede Lande Ost for den samme Linie. Kort Tid efter blev imidlertid denne Linie, ved en Overenskomst iraellem Spanien og Portugal, forandret til •□i) anden, der laa 100 Mile Vest for Kanarerne. 1 Aarene 1497—98 sejlede Sebastian Cabot, en Venetianer, der var gaact i engelsk Tjeneste og forsynedes med engelske Skibe, over det nordlige Atlanterhav og landede i Nordamerika, hvis Kyster ban undersøgte Ira Labrador lige indtil Florida. 1499 sejler Spanielen Alonso de Hojeda, Ledsaget af Amerigo Vespucci, til Sydamerikas Fastland, som undersøges indtil 2 Graders nordlig Brede. Aaret eller opdagei Portugiseren Pedro Alvarez Cabral, som var paa Rejse til [s. 207] Ostindien og for at undgaa Vindstille i Guineabugten havde holdt vestlig i Farvandet, tilfældigvis lusten af Brasilien paa omtrent 10 Graders sydlig Urede i Provindsen Pernambuco. 1513 naaer en Spanier Bal boa, ved at gaa over den mellemamerikanske Landtange, forste Gang det stille Hav, som han, ved at vade ud i Vandet med Sværd og Skjold, tager i Besiddelse for den spanske Konge. 1520 finder den dristige Somand Mage Ih åens, en Portugiser i spansk Tjeneste, det Stræde, som bærer hans Navn: han sejler igjennem Strædet, fortsætter sin Vej imod Nordvest og naaer Filippinerne, hvor lian falder i en Kamp mod de Indfødte; men Skibet fortsætter Rejsen gjennein det indiske Hav, Syd om Afrika, tilbage til Spanien, og blev den forste Verdensomsejler. Saaledes opdagedes det umaadelige Verdenshav, der strækker sig imellem Amerika og Asien; men dog hengik der lang Tid, inden dets -Skyer af Øer« bleve fundne. Med Opdagelsen af Landene langs Amerikas Vestkyst gik det ligeledes kun langsomt, Spanierne havde tabt Interessen for nye Undersøgelser, de havde Nok at beskjæftige sig med i de alt fundne Lande, og i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede ophorte deres Opdagelsesrejser aldeles. En af Folgerne af de store Opdagelsesrejser var, at man havde fundet to Søveje til Indien, den ene, der kaldtes Portugisernes, Syd om Afrika, og den anden, Spaniernes, Syd om Amerika, af hvilke dog kun den forste blev benyttet som Vej til Indien. Man havde erfaret, at der Ost for Asien laa et stort Verdenshav, adskilt fra Atlanterhavet ved en langstrakt Verdensdel fra Nord imod Syd; men om denne nogensteds var gjennemskaaret af Havet, om man tværs igjennem dette Land kunde finde en Sovej fra Europa til Indien, eller om man kunde sejle Nord om det, om det lob spidst op imod Nord ligesom imod Syd, vidste man ikke. Sejladsen langs den ostlige Kyst af Amerika gjorde det imidlertid snart indlysende, at igjennem Fastlandet var der ingen Passage, og Haabet stod nu ene til den nordlige Ende, til at finde en saakaldet Nordvestpassage, der skulde komme til at give Anledning til saa mangt et dristigt Togt, Offre af saamange brave Sofolks Liv, og lige indtil vore Dage fremkalde farefulde Expeditioner, til hvilke saa mange kjække og udholdende Somænds Navne ere knyttede. At Christian den Fjerde, hvis Regering falder saa langt hen i Opdagelsernes [s. 208] Tid, i k k o kunde lade disse hengaa uden at tage Del med i deres Udbytte, vil man efter hans faste Karakter og store Virkelyst linde naturligt; at han ikke med Ko kunde see paa, at andre søfarende Nationer, navnlig Hollænderne, efter at Portugiserne og Spanierne havde anviist So vej en til Indien, satte sig fast i hine fjerne Lande og tilegnede sig den rige, indbringende Handel med de kostbare Varer, er en Selvfølge. I denne Handel maatte han have sin Del. Heller ikke kunde de Fremmedes Bestræbelser efter at finde en Nordvestpassage, «en Vej udenom Verden«, være ham ligegyldige, saa meget mere som denne Vej maatte herore Gronland, der laa under den danske Krone. Det er Planer i disse to Retninger, som her skulle være Gjenstand for vor Skildring.

Ove Gjeddes Expedition til Indien.

1618–1622.

[s. 209] Hele det sextende Aarhundrede var Handelen paa Ostindien udelukkende i Portugisernes Hænder, og selv Hollænderne nejedes med at hente de indiske Varer i Lissabon. Dette Forhold vedblev endnu i nogen Tid, efterat Portugal var blevet forenet med Spanien (1580), og først da dette for at undertvinge Nederlandene nægtede de hollandske Skibe at komme til Portugal for at afhente indiske Varer, forsøgte Hollænderne selv, i Aaret 1595, at sende Skibe om Kap det gode Haab til Asien. Forsøget lykkedes over al Forventning. Portugiserne havde i den lange Tid, de vare ene om Handelen paa Asien, tilvendt sig store Landstrækninger i denne fjerne Verdensdel og havde behandlet Indvaanerne med stor Hensynsløshed og Ringeagt; disse betragtede derfor Hollænderne som deres Befriere for det portugisiske Aag, modtog dem venlig og gjorde Alt for at fremme deres Handel, saa at ogsaa disse snart opnaaede ikke alene fri Handel paa de store og frugtbare øer, men ogsaa faste Ejendomme. I Aaret 1602 oprettedes i Holland det ostindiske Kompagni, og Handelen tog snart et stort Opsving. Belærte af Hollændernes Exempel kom snart andre Nationer med; [s. 210] 1601 stiftedes i London et Kjobmandsselskab, som Dronningen gav Eneret til at handle paa Ostindien, og 1004 stiftedes et lignende Selskab i Frankrig, hvilket sidste dog ikke udsendte sin første Expedition for i Aaret 1G15 og efter et Par uheldige Forsag indskrænkede sig til at sejle paa Madagaskar. Heller ikke Englændernes Handel paa Asien gik i Førstningen saa godt, som man kunde have ventet af denne store Sønation, hvortil Aarsagen formentlig maa soges i Pengetrang og Mangelen paa en ordnet Plan, saa at Folgen blev, at Hollænderne hurtigtoge Lovens Part af den nye Høst i Asien. Danmark stod paa en god Fod med Holland, der i hele den Tid, det arbeidede paa at komme med ind i den indiske Søhandel, viste det en næsten uforklarlig Forekommenhed. Mange danske Søfolk vare med paa de hollandske Expeditioner til Ostindien, og da der i Aaret 1G17 udkom et Forbud imod at optage Fremmede paa de hollandske Skibe, bleve de Danske kort efter undtagne herfra. Formodentlig har Holland ikke betragtet Danmark som nogen farlig Medbejler i den ostindiske Søhandel, og paa den anden Side ment, at dets Skibe kunde yde Hollænderne Bistand i de fjerne Farvande imod Portugiserne og Englænderne. Handelens og Søfartens almindelige Opblomstren i Danmark, de Efterretninger, som de danske og norske Søfolk, der havde været i hollandskTjeneste, bragte hjem med sig om Sejladsen paa Indien, og de Fordele, som navnlig Holland havde af den rige, ostindiske Handel, gjorde, at (In istian den Fjerde efter Freden med Sverig for Alvor begyndte at tænke paa, ogsaa i Danmark at faae stiftet et saadant Selskab som det hollandske eller engelske. Hertil kom, at allerede dengang adskillige ansete hollandske Kjøbmænd, saasom Krappe, van Osten o. fl., vare bosiddende i Kjobenhavn, og disse støttede Kongens Plan. Christian den Fjerde henvendte sig til den hollandske Regering, der gav ham alle de Oplysninger, han forlangte, og Roland Krappe, som selv havde værel i Ostindien, Btod Kongen bi med sine Raad. Følgen blev, at det ostindiske Kompagni i Kjobenhavn stiftedes ved Pengetilskud af endel rige og højfetaaende Mænd, blandt hvilke adskillige Hollændere, og at rt Patent, indeholdende 33 Artikler, for del nye Selskab blev udsted! [s. 211] af Kongen paa Antvorskov don 1 7de Marta 1G1G; det lod foreløbig paa 12 Aars Eneret til den ostindiske Handel. Nu skulde en Kxpcdition udrustes, en Fører findes, en Plan lægges, og om muligt en Traktat afsluttes med et af Rigerne i Indien. Regeringen skulde stille to Krigsskibe til Raadighed og Kompagniet selv levere de andre Skibe. Det synes, som om det Sted, man efter Krappes Raad forst havde tænkt at gjøre til Maal for Rejsen, var Forindiens sydostlige Kyst, Koromandelkysten; men da ankom til Kjobenhavn en Mand, Marcelis Boschouwer, en Sammenblanding af en officiel Gesandt og en Eventyrer, der vandt Kongens Tillid og udvirkede, at Rejsens Bestemmelse blev den store og frugtbare O Ceilon ved Forindiens Sydostkyst. Ceilon, denne dejlige O med sin yppige tropiske Plantevæxt, sine Kaneltræer, ægte Perler og Flokke af vilde Elefanter, regeredes af en indfødt Kejser, Ceneradt Adassin, til hvem flere Underkonger og Fyrster stode i et Afhængighedsforhold, og den havde i de sidste hundrede Aar været Skuepladsen for voldsomme Kampe med de Fremmede. Omtrent

Aar 1300 var en Chineser strandet paa Kysten under en Storm, en klog og talentfuld Mand, der snart opkastede sig til Regent over Oen og blev dennes første Kejser; han udgav sig for en Son af Solen, hvorfra Soltilbedelsen paa Oen hidrorer, og hans Efterkommere kaldte sig Riddere af den gyldne Sol. Kort efter Opdagelsen af Sovejen til Indien ankom Portugiserne til Ceilon, landede i Egnen ved Kolombo og byggede sig strax her et befæstet Sted, hvorfra de trængte videre frem, satte sig efterhaanden i Besiddelse af de vigtigste Havne, bekrigede Fyrsterne, toge Del i de forskjellige Thronstridigheder og syntes omsider at skulle opkaste sig til Herrer over hele Landet med dets Hovedstad Kandy; men da var Singalesernes Taalmodighed sat paa den yderste Prøve, de stridende Fyrster forenede sig, og Portugiserne bleve drevne tilbage til deres befæstede Havnepladser. Don Jan blev da Kejser, og under ham ankom, omtr. 1600, den første hollandske Expedition til Oen. Don Jan dode 1G04, efterladende sig en umyndig Son og to Døttre, og da hans Halvbroder Ceneradt Adassin ægtede Enken, blev han udnævnt til Kejser. [s. 212] Adassin sogtc at træde i Venskabsforhold til Hollænderne, for hos dem at faae Hjælp imod Portugiserne; thi endskjondt den langvarige Krig imellem Holland og Spanien- Portugal endtes i Aaret 1009, vedbleve dog Stridighederne imellem de to Magter i det fjerne Indien, og Hollænderne søgte at fortrænge Portugiserne fra Ceilon. For at fremme dette opsatte de en Traktat, som Mareelis Bosehouwer, dengang hollandsk Kjobmand paa Koromandelkysten, i Aaret 1011 overbragte Kejseren i Kandy. Denne tiltraadte ikke alene Traktaten — ifølge hvilken Hollænderne tilsagde Singaleserne Hjælp imod Portugiserne, og til Gjengjæld fik Tilladelse til at anlægge en Fæstning paa Kysten og opfore Pakhuse i Kandy, ligesom det bestemtes, at to Hollændere skulde have Sæde i Kejserens Krigsraad — men blev endog saa indtagen i Bosehouwer, at han anmodede ham om at blive i Kandy som hans Ven og liaadgiver. Bosehouwer gjorde sig snart uundværlig, gav Kejseren mange gode Paad og Formaninger, blandt andet, at han ikke paa nogen Maade kunde gifte sig med sin egen Steddatter, da dennes Moder døde, fik til Gjengjæld store Æresbevisninger, blev udnævnt til Prinds af Migomme, til Gehejmeraad og Admiral. Han stod paa sin Lykkes Tinde; men snart begyndte Sagerne at gaa mindre godt. Hollænderne, som vare i Begreb med at sætte sig fast paa Molukkerne og Øen Java, hvor Forholdene vare bekvemmere, bleve efterhaanden mere og mere lunkne, de indfødte Underkonger gjorde sig opsætsige og vilde ikke betale Skat, Portugiserne bleve mere paatrængende, og der var ikke andet for at gjore, end at Kejseren i Marts 1015 maatte sende sin betroede Ven som Gesandt til Holland eller hvorsomhelst han kunde finde Nogen, der vilde yde Adassin Bistand. Bosehouwer tog forst til Hollænderne paa Java; og da disse undsloge sig for at give den forlangte Hjælp, rejste han til Holland og henvendte sig til legeringen selv; «men (siger Holberg) saasom en Profet er aldrig mindre agtet end udi sit Fædreland«, vistes ham ikke her den Udmærkelse, han som Prinds og kejserlig Gesandt mente at have Krav paa, og tilmed var den hollandske ttegering ikke sindet at felge den afsluttede Traktat med nogen Slags Kraft, formodentlig paa Grund af, at dens Opmærksomhed i Indien var begyndt at vende sig i ni anden Retning. Fornærmet herover blev Bosehouwer meget glad ved [s. 213] at høre, at et ostindisk Kompagni var stiftet i Danmark og en Expedition under Udrustning. Han lavede sig strax en med store Segl behængt Fuldmagt, der skulde passere for at være Kejserens, og i hvilken han tildelte sig selv en hel Hoben skjonne Titler, medens han lod indglide Udtryk om stor Forbittrelse imod Hollænderne, dersom de ikke ufortovet kom Adassin til Hjælp. Forsynet med dette Dokument rejste Fritids Migomme til Kjøbenhavn og forestilledes for Kongen den 7de November 1617. Han foregav at være sendt direkte af Kejseren af Ceilon for at slutte en Handels- og Venskabs-Traktat med Danmark. Det er mærkeligt, at Christian den Fjerde med saa megen Godtroenhed gik ind paa den hollandske Eventyrers Forslag og fæstede Lid til hans Fortællinger. Dokumentet maa vistnok være blevet anseet for ægte, thi Traktaten kom snart istand, en besynderlig Traktat, der blandt andet indeholdt den Absurditet, at der foruden det danske Kompagni i Kjobenhavn skulde stiftes et singalesisk paa Ceilon, og at der skulde tilstaaes Singaleserne samme Rettigheder i Danmark, som der tilstodes de Danske paa Ceilon. Man skulde have ventet længe paa at see et singalesisk Skib i de europæiske Farvande! Endelig vedtoges det, at Bosehouwer skulde følge med den Expedition, som var bestemt til at afgaa. De to Krigsskibe, som bleve

udtagne til at udføre den lange Kejse, vare Orlogsskibet Elefanten og et mindre Skib JJavid; Kompagniet stillede de to store Handelsskibe Christian og Kjobenhavn, der vare armerede med Kanoner, som Tilfældet var i den Tid med de Skibe, der gik ud paa Kejser, hvor de kunde vente at træffe Fribyttere undervejs. Foruden Besætningerne af Officerer og Mandskab skulde Expeditionen have 300 Mand Soldater med som Bistand til Kejseren af Ceilon, der herfor skulde betale en Sum af 100,000 Specier. Desuden skulde en lille hollandsk Proviantskude følge med paa Vejen. Til Chef for Expeditionen og Leder af de paatænkte Underhandlinger i Ceilon valgtes den unge Ove Gjedde, som udnævntes til Kommandor, men sædvanligvis paa Togtet, paa Grund af sin Stilling, blev kaldet Admiral. Han var født i Halland den 17de December 1594 og havde saaledes endnu ikke fyldt sit 24de Aar, da han afsejlede til Indien. Hans Fader var Brostrup Gjedde, senere [s. 214] Lehnsmand over Gulland, gift mod Dorothea Ulfeldt, i hvis kjærlige Hus han tilbragte sin Barndom, Fra sit 13de til det 18de Aar studerede han ved den adelige Skole i Sorø og derefter 2 Aar ved Universiteterne i Wittenberg, Leipzig og Jena. Efter et kort Besøg i Hjemmet, hvor begge hans Forældre imidlertid vare dode, rejste han til Holland, gjorde Tjeneste ved Hæren, deltog 1G15 i Belejringen af Brunsvig, hvor Christian den Fjerde ogsaa i nogen Tid var tilstede, og rejste, sandsynligvis i Kongens Følge, til Kjobenhavn, hvor han derefter havde forskjellige Ansættelser, saasom ved det kgl. Kancelli. Sovæsenct havde han ikke Ove Gjedde. nærmere Kjendskab til, uden forsaavidt han kan have lært noget deraf under sit Ophold i Holland; derimod udmærkede han sig som en duelig, paalidelig ug kundskabsrig Forretningsmand, der viste stor Hengivenhed mod Kongen, som ved sit personlige Kjendskab til den unge Adelsmand maa have vundet særlig Tillid til ham. Den 14de November 1618 var den lille Fskadre færdig til Afsejling og forlod Bamme Dag Kjøbenhavns Rhed, for i Sundet at træffe de endelig« Forberedelser og aftale, paa hvilke Steder man undervejs skulde samles i det Tilfælde, al Skibene bleve skilte fra hverandre. Ove Gjeddes [s. 215] Flag vajede selvfølgelig paa Orlogsskibet Elefanten^ Boschouwer og hans Hustru vare paa Damd\ Eskadrens Næstkommanderende, Thygo Stygge, paa Christian. Hvert at Skibene havde sin Kapitajn og sin Skipper, saaledes at den første førte Kommandoen over Skibet og den sidste ledede den egentlige Navigation, som Skik og Brug var i hint' Tider, da de Øverstbefalende paa Skibene ofte ikke vare Sofolk. Eskadrens Visitatør (Overforvalter eller Intendant), der forestod Provianteringen og Besætningernes Forsyning, var Hollænderen Herman Rosen kran tz, og Tropperne kommanderedes af Erik Grubbe og Niels Rosenkrantz. Der fandtes paa Skibene adskillige Kjobmænd, danske og hollandske, flere unge adelige Officerer og Kadetter (Adelburst), som skulde uddannes paa Søen, mange fremmede, navnlig hollandske Søfolk, og vistnok adskillige Fruentimmer (det hedder nemlig et Sted i Ove Gjeddes Beretning, at Piger ikke maatte bespises i Kahytten). Ue fornemste Kjobmænd vare Hollænderne Peter van Z an ten og Ameling van Osten. En stor Vanskelighed for Expeditionen var Mandskabets Bespisning og Forsyningen med Proviant og Vand. Der blev strax under Hejsens Begyndelse og ofte senere af det saakaldte brede Raad (det vil sige det for Eskadren fælles Baad, medens Skibsraadet kun omfattede det enkelte Skib) truffet Bestemmelse om, hvor stor Bation der maatte uddeles til hver Mand, hvilke Maaltider der maatte holdes, hvorofte der skulde uddeles Fisk og hvorofte Kjod ru. in., og Bestemmelserne rammede ligeledes Kahytmaaltider, Udskjænkning af Vin og Lignende. Denne Vanskelighed ved Tilvejebringelsen af god og rigelig Proviant samt godt Drikkevand viste sine ødelæggende Virkninger i Mandskabets Sundhedstilstand; Skjorbug og andre Sygdomme, der krævede mange Oll're, brod ud paa Pejsen, hvilket blev den mørkeste Side af denne Danmarks første Expedition til Indien. Allerede den 18de August forud var Poland Krappe afsendt med Jagten Oremnd, for uden Ledsagelse at gaa først til Ceilon og anmelde Eskadrens Ankomst for Kejseren, og derfra til Koromandelkysten, den sydostlige Kyst af Forindien, fra hvilken Ceilon adskilles ved Palksstrædet. Den 29de November, efterat Eskadren allerede en Gang havde været ude i Kattegattet, men maattet vende om igjen for Modvind, [s. 216] forlod den Sundet, sendte Kronborg sin Afskedshilsen og satte Kursen Nord i. Det forste Stævnemode eller Samlingsplads var bestemt at skulle være Oen Wight i Kanalen, det næste Kap Verde eller Ile de May, en af de Kapverdiske øer, derefter Taft'elbay ved det gode

Haabs Forbjerg og endelig -Oen Mayotte, Nord for Madagaskar. Det ene Skib skulde vente paa Samlingspladsen en vis Tid paa de andre, og kom de ikke, da skulde det ved Kysten nedgrave Breve med alle Slags Efterretninger og sætte en Pæl i Jorden med Indskrift. Den forste Del af Rejsen var ikke heldig, Skibene splittedes stråS ad i det stormfulde Vejr, Christian blev lækt og maatte soge Havn i Norge. Den 17de December naaede Elefanten Wight, hvor David allerede var ankommet, og samme Dag indfandt Kjøbenhavn sig. To Dage efter kom den hollandske Skipper med Proviantskibet; men endnu savnedes Christian. Ventetiden benyttedes til at ordne forskjellige Sager, anskaffe Proviant m. m.; men allerede her begyndte Ove Gjeddes Besværligheder, det sammenblandede Mandskab gjorde ham mange Vanskeligheder, strenge Forholdsregler maatte tages for at forhindre Uordener i Land og paa Skibene, og den kejserlige Gesandt, Prindsen af Migomme, viste sig meget opsætsig imod Eskadrens Chef. Flere Gange er det Admiralens Agt at sejle videre, men han møder forskjellige Hindringer. Omsider, midt i Januar Maaned 1619, kommer Thyge Stygge rejsende over Land til Eskadren og melder, at Christian ligger ved Downs, Syd for Themsens Munding, at det har været i Norge for Soskade, men nu er istand til at fortsætte Rejsen, og han faaer Ordre til strax igjen at begive sig til Skibet og sejle med det til Wight. Den 23de Januar, da Eskadren omsider var bleven samlet og sejlklar, lettede den og sejlede videre gjennem Kanalen Vester paa. Denne Del af l.Vjscn, indtil det næste Samlingssted, gik i det Hele taget godt, og det synes som om Skibene hele Tiden have holdt sig samlede. 1 Almindelighed Bejlede de i en Linie, med det svageste Skib, den hollandske Proviantbaad, i Spidsen som Formand eller Forer. Det var dennes Pligt at holde l'dkig, at gjore Signal, naar han opdagede Land eller Fare, ai In. Ide for Grunde og Lignende. Admiralen kunde uddele nsse Befalinger og de Underordnede give Meldinger ved Signaler med Flag eller Skud: men Kursen, som skulde styres, var forud bestemt i

Ove Gjedde erobrer to franske Fribyttere under Kap Verde (19de Februar 1619).

Unummereret billedblad efter side 216: Ove Gjedde erobrer to franske Fribyttere under Kap Verde (9de Februar 1619).

[s. 217] det brede Raad, og maatte ikke uden Nødvendighed fraviges. Naar Baadet skulde samles, blev et Silkefiag hejst paa Admiralskibet, og Raadets Medlemmer fra de andre Skibe havde da at indlinde sig der. Den Gte Februar passeredes Madeira, den Ilte Ferro. Den 18de fik man Kap Verde i Sigte. Elefanten lob et Stykke forud med den hollandske Jagt, og da Admiralen saae, at der inde i Havnen laa G Skibe fortojede,

lod han Jagten lægge sig nærmere ind under Land, medens han selv sejlede et Par Mil udefter, forenede sig med de tre andre Skibe og gik til Ankers under en af øerne. Han antog nemlig Skibene i Havnen for Sørøvere og vilde lokke dem ud ved Hjælp af den hollandske Flojte; og hans Anslag lykkedes. Morgenen efter kom 3 af Skibene ud fra Havnen og gave sig til at forfølge Proviantskibet. Ove Gjedde lod strax Elefantens Ankertoug kappe, forfulgte Fribytterne, delviste sig at være Franskmænd, efterfulgtes af de andre danske Skibe, og erobrede to af Fribytterne efter en kort Kamp; det tredie løb sig fast paa Land og blev opbrændt. De tre andre Skibe, som laa i Havnen, udgaves for at være Kjobmandsskibe; men have formodentlig ogsaa været Fribyttere, da de i al Stilhed listede sig bort den følgende Nat. Ove Gjeddes Eskadre blev saaledes forøget med to Skibe, af hvilke det ene, der hed Den gyldne Love, men blev omdøbt til Patientia, var paa 32 Kanoner og kommanderedes af en Engelskmand eller Tysker ved Navn Samuel Fischer, det andet var en svagt armeret Jagt, der blev kaldet Jægeren. De bleve besatte med Folk fra de andre Skibe, Thyge Stygge tog Kommando af Patientia, Hans Lindenov af Jægeren, og de franske Matroser fordeltes paa Eskadren, hvis blandede Besætning derved blev end mere broget. Fribylterkapitajnen kom ombord paa Kjobenhavn, hvor han en af de følgende Dage sprang i Vandet for at flygte i Land, men blev opfisket, stillet for en Krigsret og dømt til Doden, hvilken Dom han kun undgik ved Boschouwers og hans Kones Forbøn. Nogle Maaneder efter opdagedes det, at han æggede Franskmændene til Opstand; da domtes han atter og blev omsider hængt under Bougsprydet, hvad han længe kunde have fortjent. Skibene løb ind til et Sted ved Kysten, som hed Portudali, for at tuske med de Indfødte og forskaffe sig Forfriskninger og Vand; Landgangen var meget vanskelig paa Grund af den høje Brænding, Negrene, [s. 218] som man traf, vare ikke meget venskabelige, og Vandet slet. Eskadren laa her henimod en Maaned og havde flere Fataliteter. En Dag i Marts, da en Del Mandskab var i Land med en Fændrik og badede, medens Baadene vare sysselsatte paa et andet Sted og Vaabnene henlagte paa Kysten, bleve de overfaldne af de Indfødte, som formodentlig vilde hævne sig over, at Gjedde havde taget nogle Negere med sig ombord; 31 Mand bleve dræbte eller tagne til Fange, og ikkun 11 af dem udleverede igjen til Flaaden. Den 20de Marts sejlede Skibene til de Kapverdiske Øer; Forholdet ombord var da blevet meget spændt, navnlig imellem Admiralen og den kejserlige Gesandt, hvem Hollænderne understattede imod de Danske, og de forskjellige Nationaliteter enedes ikke. Ove Gjedde, som var af en haard og bestemt Karakter, nødedes til at øve streng Mandstugt; Krigsartiklerne oplæstes, haarde Straffe, saasom Kjølhaling — at hales fra den ene Kaanok til den anden under Skibets Kjøl — bleve idømte, og Skipperen paa Christian degraderet og dømt, fordi han havde faret med Løgn for den fremmede Gesandt. Ogsaa med Provianten maatte der tages strenge Forholdsregler, da kun lidet var at faae; det, som fandtes paa den hollandske Jagt, blev fordelt til Besætningerne, og det bestemtes i det brede Kaad, at dette Skib skulde forlade Eskadren og sejle hjem, to Dage efter at man var gaaet fra (Jerne, hvorimod Patientia og Jægeren skulde gaa med til Indien. Den 8de April sejlede Eskadren «i Herrens Navn« videre, efterat Raadet havde bestemt, at den forst skulde staa ud fra Landet i Sydvest til Vest 80 Mile og derefter styre S. t. 0. og S. S. O. Den 10de vendte Proviantbaaden om og sejlede hjem; Jægeren blev Formand. Det blev en lang og besværlig Rejse til Kap det gode Haab; Mandskabet led forfærdelig af Sygdom, Mange bukkede under, Besætningerne fortyndedes, Tjenesten blev strengere, og Ove Gjedde maatte selv gaa med paa Vagt. Boschouwer følte sig generet i sit Forhold, og Skibet David, som han var ombord paa, gjorde Forsøg paa at liste sig bort fra Eskadren; men det lykkedes dog ikke. Lynilden slog ned i Patientia og anrettede endel Skad.'. Midt i Juni Maaned havde man det Uheld, al Jægeren^ som var sendt forud for at see ud efter Land, blev skilt fra de andre Skibe, uden af det lykkedes at linde det igjen. [s. 219] Endelig, don 4de Juli, kom Land i Sigte.og hilsedes med stor Jubel, og den 8de ankrede Elefanten, David og Kjøbenham i Taffelbay., hvor Christian og Patientia, som vare blevne agterudsejlede, stodte til dem to Da«e senere. I Havnen laa der 8 engelske Skibe, med hvilke Ove Gjedde, efterat nogle Vanskeligheder med Hensyn til Formaliteterne vare vel overvundne, kom til at staa paa en god Fod. Nogle af dem afgik kort efter og medtoge Breve til Hjemmet; dog udstedtes der streng Befaling imod at afsende noget Brev, som ikke

forud var blevet læst i liaadet; dette Forbud overtraadtes af Hollænderne van Zanten og Herman Kosenkrantz, der hjemsendte Breve med bittre Klager over Gjedde, hvad denne forst længe efter erfarede. De Syge bleve saa snart som muligt sendte i Land og anbragte i Telte; deres Tal var stort, og siden Afrejsen fra Hjemmet havde Eskadren allerede havt omtrent 200 Døde — den sterste Del af de Syge døde noget senere. Den 27de Juli om Natten ankommer den flinke Lindenov med Jægeren til Havnen og vil holde ind; men er saa uheldig at lobe Skibet paa Grund saa fast, at det bliver Vrag. Lasten fordeles paa de andre Skibe, og af Inventarium og Takkelads borttages, hvad man kan faae. Boschouwers Opforsel under Opholdet i Taffelbay var fuldstændig utaalelig, og Besætningen paa David gav ham ikke stort efter. To Medlemmer af det brede Kaad sendtes til ham for at tale ham tilrette, og Krigsartiklerne bleve oplæste paa Skibets Dæk; men det hjalp kun lidet. I disse Dage var det ogsaa, at Samuel Fischer blev hængt. Straffe uddeltes; men David pønsede paa at unddrage sig Admiralens Kommando. Den 5te August, efterat de Syge vare bragte ombord paa Skibene, lettede Eskadren, forlod Taft'elbay og stod Syd om Afrikas sydlige Spids, for derfra at gaa imod Nord gjennem Mosambique- Kanalen mellem Madagaskar og Afrikas Fastland. Paa denne Tour lykkedes det endelig David, den 30te August, at slippe bort fra Admiralen; det fjernede sig mere og mere, uagtet der gjordes Signaler til det om at vende tilbage, og den næste Morgen havde man tabt det af Sigte. Den 15de September døde Lauritz Willomsen, der var Kapitajn paa Kjobenhavn. Under hele den paafølgende Sejlads vil man træffe en stor Usikkerhed i Bestikket og Uvished om, hvor Skibene til enhver Tid vare [s. 220] benne. Dette hidroute fra to Aarsager, nemlig Mangelen paa gode Midler til at linde Skibets Sted og Savnet af paalidelige Sokaart. Breden kunde man nogenlunde bestemme ved Solens Hojde om Middagen, og i denne Henseende bave Kaartene ogsaa været bedre; men med Længden forboldt det sig anderledes, heri var Usikkerheden hejst paafaldende, som vi snart skulle see. Den 22de September fik man paa 16 Grader sydlig Brede Land i Sigte, der antoges for Kysten af Madagaskar. Skibene ankrede op under den aabne Kyst, hvor de laa meget slet, og hvor Strømmen var haard. Den næste Morgen gik Kapitajnen paa Elefanten til Land med en vel bemandet Baad, lagde den for Dræg udenfor Brændingen og vilde fire den ind ved Dræglinen; men Baaden kuldsejlede, 6 Mand druknede, de oviige lykkedes det at redde sig ved Svømning. Neppe vare de komne i Land, før de bleve angrebne af de Indfødte, som havde samlet sig ved Kysten og udplyndrede dem og afklædte dem til Skindet; i denne ynkelige Tilstand kom de atter ombord med deres Baad. De havde imidlertid erfaret, at de ikke vare paa Madagaskar, men paa det afrikanske Fastland, altsaa, ifølge Breden, i Nærheden af Mosambique. Den 25de September om Morgenen lette alle Skibene, sejle Nord efter og faae den 5de Oktober de Komoriske Øer i Sigte i den nordlige Del af Mosambique-Kanalen. Der ankres ved øen Mohelle, hvor nogle Forfriskninger erhverves, og hvor Kapitajnen paa Christian, Jens Hvid, bliver begravet. Nogle Dage senere gaa Skibene til Anjouan, og derefter besøges Mayotte, der som anført var udseet til Samlingsplads i Tilfælde af Skibenes Adskillelse. David havde ikke været der; derimod havde Koland Krappe med Øresund anløbet Gen 3 Maaneder forud og saaledes værel omtrent ligesaa længe undervejs som Ove Gjedde. Ved de Komoriske Oer opholdt Skibene sig i over en Maaned, forsynede sig med Proviant og Forfriskninger, saavidt de vare at faae, og forskjellige Forandringer foretoges ved Mandskabets Fordeling og blandt Befalingsmændene for at opretholde Orden og Disciplin, hvilket kun lod jere ved Odøvelsen af den største Strenghed. To af Franskmændene bleve i November Maaned hængte for Opsætsighed. Krik Grubbe, der var gaael med som Anfører for Tropperne, blev ansat som Kapitain paa Kjøbenhavn, og CJiristian tik en ny Kapitajn i [s. 221] Henning Gabriel. Don 10de November, efterat der paa Mayotte var nedgravet Breve til David og sat et Mærke ved, forlod Eskadren endelig Oerne og satte Kursen Nord og Ost i, ad Indien til. Skibene gaa op imod det æthiopiske Archipelag, Amirante- og Sechellesoorne, der ligge Nord for Madagaskar; men Sejladsen er hojst besværlig, de maa arbejde imod den ostlige Monsun og det indiske Havs Strøm og ere snart ganske ude af deres Bestik. Forskjellige Ger og Kyster faaes i Sigte, flere af dem anløbes; men hvilke de ere, og hvor de i det Hele taget ere henne, vides ikke. Af Solens Hojde kan det vel sees, at Skibene komme længere imod

Nord, at de passere Ækvator; men Længden er ubekjendt. Den 5te Januar 1620 sees et Land, som, uagtet man har forsøgt at arbejde sig imod Ost, antages for Kysten af Afrika, og det Samme gjentager sig omtrent G Uger efter. I Slutningen af Februar anløbes en O, hvor Skibene faae Vand, Frugt og nogle Gedebukke; men Indvaanerne vise sig fjendtlige, og give ingen nærmere Besked. Den 10de Marts, da Land igjen blev seet, opstod der Uenighed imellem Styrmændene om, hvad det var for et Land; Nogle antoge det for den Abexiske Kyst (d. e. Abyssinien), Andre for Malediverne ved Indiens Sydvestkyst, atter Andre for Kap Komorin paa det indiske Fastland. Da kommer tilfældigvis en Sejler i Sigte. Elefanten gjør Jagt for at opsejle den og skaffe sig Oplysning om Landet; men Sejleren er rapfodet, den troer sig forfulgt af en Fjende, sætter alle Sejl til og undslipper. Den 19de Marts gik Skibene til Ankers under en øde O, hvor de ikke kunde faae andet end nogle Gedebukke, hvorfor den blev dobt Bukken-Olandet. Her foretoges atter Forandringer ved Bedsætningernes Fordeling og flere Forfremmelser paa Grund af Dødsfald. Den 29de i samme Maaned lettede Skibene paany, og Dagen efter fik man en stor O i Sigte; — dette var Sokotora eller Sokotra, der som bekjendt ligger udfor den østlige Spids af Afrika, ved Indgangen til Adenbugten og det røde Hav, lige Syd for Arabien paa 12 Graders nordlig Brede. — Istedenfor at gaa imod Nordost til Ceilon var man bleven forsat omtrent 350 Mile imod Nord til Indgangen til det rode Hav! Eskadren var ligesaa langt borte fra Ceilon, som den havde været den 10de November, eller 4*/9 Maaned tidligere, da den forlod Mayotte! [s. 222] Kjøbenhavn forlader om Natton Eskadren, uden dertil at have nogen Ordre, er den følgende Dag inde under Kysten, sender Baad i Land og erfarer, at der kan faaes gode Forfriskninger, naar man gaaer op til Havnen, hvor Kongen boer. Men Kapitajnen er saa uforstandig at udgive sig og de andre Skibe for Engelskmænd, Med denne Besked løber Erik Grubbe, som forte Kjobenhavn, tilbage til Ove Gjedde, som imidlertid ikke under falsk Flag vil anløbe en Havn, hvor der boer engelske Kjobmænd, medmindre saadant besluttes af det brede Raad. Den følgende Dag, den 1ste April, lod han derfor Silkeflaget hejse som Signal til Samling; Christian var kommet et Stykke bort, og Elefanten sejlede ud imod det, de andre to, Kjøbenhavn og Patientia, styrede indad imod Landet. Da Signalet blev ophejst, vendte Patientia om; men Kjobenhavn fortsatte sin Kurs, løb ind til Sokotora, hvor det opholdt sig en kort Tid, og hvor Grubbe skal have afsluttet en Handelstraktat med Kongen; han traf ikke sammen med Eskadren igjen for ved Ceilon. Ove Gjedde havde saaledes nu kun tre Skibe tilbage, og strengere Forholdregler bleve tagne for at holde disse sammen. Det var vel hans Agt at gaa ind til Oen for at hente Kjobenhavn og forsyne Skibene med Forfriskninger; men den 4de om Morgenen fik man Øje paa en Sejler, der havde et Fartøj paa Slæb og styrede modsat Kurs. Den vendte strax, søgte at undfly og blev jaget hele Dagen igjennem. Den næste Morgen var Fartojet borte, og da man kom hen til Skibet, viste det sig, at Mandskabet havde forladt det. Alt, hvad der fandtes af rørligt Gods, blev delt imellem de danske Skibe, og den fremmede Sejler derefter stukket i Brand. Hermed hengik nogle Dage, Besøget paa Sokotora blev opgivet, Kursen sattes tværs over den arabiske Bugt, og nu gik Alting bedre med gunstigere Lejlighed. Et Par Skibe, man traf paa undervejs, flygtede bort og vilde ikke have Samkvem med Eskadren. Den lude Maj tik man Lodskud af Malabarkysten paa 50 Favne og sejlede nedad imod Ceilon med Patientia som Formand. "Den 16de om Morgenen aaae vi — siger Gjedde — det forjettede Land Ceilon med stor Glæde«, og den 18do om Aftenen kom de tre Skibe til Ankers ved et Sted, som de Indfødte kaldte Panva, paa den sydost lige Kyst. Roland Krappe var med det lille Skil) Øresund ankommet længe i Forvejen og havde besøgt baade Koromandelkysten og Ceilon: men lian [s. 223] havde ikke kunnet udrette Noget for Handelen. Portugiserne havde forfulgt ham og beravet ham hans Skib, og han havde med sit Mandskab sogt Tilflugt hos Naiken af Tanjour. Den 24de Maj kom Styrmanden fra Kjebenhavn og meldte, at baade dette Skib og Davids som vare stodte til hinanden udfor Ceilon, laa til Ankers i en Havn 3 Mile fra Panva; tillige meldte han, at den kejserlige Gesandt Marcelis Boschouwer, Prinds af Migomme, tilligemed hans Son vare afgaaede ved Dåden for 8 Maaneder siden. De to Skibe tik Ordre at forene sig med Flaaden, og den 26de Maj havde Ove Gjedde alle sine fem Skibe samlede ved Rejsens Maal. Vi have skildret denne Rejse saa omstændelig, fordi den giver en god Forestilling om de Vanskeligheder, man paa

hine Tider havde at overvinde for at gaa ad Søvejen fra Europa til Indien. Hertil horte mangelfuldt udstyrede Skibe, slette Midler til Bevarelsen af Proviant og Vand, hvoraf fulgte Skjorbug med andre ondartede Sygdomme og stærkt Mandefald, ustyrligt Mandskab, der nødvendiggjorde streng Disciplin og haarde Straffe, ringe Kjendskab til Navigationens Hjælpemidler, til Vinde og Strømme, Passater og Monsuner, Mangel paa gode nautiske Instrumenter og Søkaart o. s. v.; heraf fulgte da ogsaa, at man ikke vidste, at Vejen til Indien ikke gaaer igjennem Mosambique-Kanalen, og at Skibene vare 16 Maaneder om en Rejse, som nu kan gjøres paa mindre end 4. Touren fra Mayotte til Ceilon, der medtog over et halvt Aar, er navnlig et Billede paa hine Tiders mangelfulde Sejlads. Men nu havde man naaet Maalet, en ny Rolle var tiltænkt Ove Gjedde, der skulde optræde som selvstændig Gesandt og Underhandler om Handelsforbindelse. Dette var et vanskeligt Hverv, saameget mere som Boschouwer var død og ikke ved personlig Nærværelse kunde bekræfte sin Myndighed til i Kejserens Navn at afslutte nogen Traktat. Det gjaldt altsaa om at faae ratificeret den Traktat, der var sluttet imellem Christian den Fjerde og den kejserlige Gesandt, og ifølge hvilken Danmark skulde staa Kejseren bi imod hans oprorske Undersaatter, naar han til Gjengjæld bidrog sin Del, anslaaet til 100,000 Spd., af Omkostningerne ved Expedilionen. Tilstanden paa Ceilon var ved Ove Gjeddes Ankomst hojst maadelig. Portugiserne huserede stærkt paa Oen, krigedes med de Indfødte, og [s. 224] havde navnlig deres Tilhold i den sydlige Del, ved Point de Galle. Hollænderne mærkede man ikke Noget til, de vare saa optagne af deres Kolonisation paa Sundaoerne, at de formodentlig ganske havde opgivet denne Plads. Smaakongerne paa Øen, hvoraf der fandtes adskillige, laa i indhyrdes Strid, og Kejser Ceneradt Ada s sin, der boede i Kandy midt paa Gen, herskede kun over et lille Distrikt og lod sig kalde Konge af Kandia. Men foruden ham var der en tilsyneladende endnu hojere Person, formodentlig en Efterkommer af tidligere Regenter, som kaldtes Madonne. Der er ved denne Person noget Mystisk, som man ikke let forstaaer; han synes ikke at have noget Land at regere over, han bliver forfulgt af andre Fyrster og søger et Par Gange Tilflugt hos den danske Admiral, og dog tilbyder Adassin engang at dele Magten med ham og med Ove Gjedde. Der er ogsaa Tegn, som tyde paa, at Ordet Madonne kun betyder en stor Herre: den Madonne, som de Danske traf paa under deres Ophold ved Landet, maa have været en Prætendent til hele Riget. Eskadren gik fra Panva til Palligamme, derfra i Begyndelsen af Juni til Trinconomale — der begge laa paa Ostkysten af Ceilon — og her rammer den Sorg Gjedde, at han ikke alene mister sin dygtige Skibschef Thyge Stygge, men ogsaa en anden flink Officer ved Navn Otto Urne. Han har flere Sammenkomster med Kongerne paa de forskellige Steder, de modtage ham festlig i Land med Trommer og Spil, og aflægge Besøg ombord paa Skibene, ligesom de hjælpe ham til Provisioner og Forfriskninger; men paa deres Tale kan han ikke stole, og paa de Skrivelser, han afsender til Kejseren i Kandy, indløber der ikke noget Svar. Med Kongerne kan han ikke indlade sig paa nogen Forhandling, han ønsker kun Svar fra Kejseren selv, og sender derfor den Ode Juni en ny Skrivelse og Begjæring om Traktatens Ratification. Kort efter faaer han Bud fra Madonne, at Kejseren ikke kan rejse fra Kandy af Frygt for Portugiserne, men naar Admiralen kun vil overkule ham, Madonne, 4 eller 5 faste Pladser paa Ceilon, saa maa Danmark gjerne have hele Resien. Tilbudet afslaaes, Gjedde vil kun forhandle med Adassin. Den 24de Juni indfinder omsider dennes Sekretær sig tilligemed en Modellar, d. e. en hojtstaaende Embedsmand, hos den danske Admiral med Budskab fra Kejseren. De meddele, at Roland [s. 225] Krappe har røeret hos ham og er bleven vel modtaget, at Sagerne paa Landet ere gaaede meget tilbage, siden Boschouwer rejste bort for fem Aar siden, at Kejseren beklager sin Gesandts Dod og sender hans Enke Trøst; fremdeles vil han vise de Danske al Imødekommen, naar de ville jage Portugiserne ud af Landet; men til at betale de mange Penge har han hverken Evne eller Forpligtelse. Forhandlingerne med Sendebudene og Kongerne medføre flere Vanskeligheder paa Grund af Sproget; det Portugisiske har faaet stærkt Indpas, og foruden det tales baade Malayisk og Singalesisk, saa at der maa benyttes flere Tolke. De Indfødtes Breve ere skrevne paa Palmeblade. Tiden gaaer hen med endeløse Forhandlinger, og Gjedde fordrer, som rimeligt er, en blank Ratification af den med Gesandten afsluttede Traktat. Sekretæren rejser tilbage til Kandy med dette Svar, ledsaget af to danske Officerer, og

bliver borte en hel Maaned. Imidlertid søger man at adsprede sig paa bedste Maade i Selskab med Kongen af Trinconomale, der beværtes ombord paa Admiralskibet og yder Gjengjæld ved at sende Gaver af det frugtbare Lands Produkter. Han er uens med Madonne og beder Gjedde om Tilladelse til at skyde ham, og da Madonne en Dag kommer flygtende ombord paa Skibene for at søge Beskyttelse, bliver han ført over paa nogle Øer ved Kysten. Snart efter kommer han igjen og viser Gjedde et Brev fra Kejseren, hvori denne foreslaaer, at de Tre skulle slaa sig sammen imod Portugiserne og senere dele Byttet. Saaledes soger man fra forskjellige Sider at virke paa Gjedde, der dog holder haardnakket Stand. Den 28de Juli kommer Sekretæren igjen med Brev fra Kejseren, der nu er bleven opbragt paa Boschouwer og erklærer den af ham fremlagte Fuldmagt for falsk, da han aldrig har lovet at give Godtgjørelse eller stille Tropper, hvorimod han tilbyder de Danske to Havne, naar de ville forjage Portugiserne. Gjedde samler da det brede Raad for at høre dettes Mening; men det er meget ubestemt og vægrer sig ved at give Svar. Først efter at han har truet med at lade Medlemmerne afløse af Andre, faaer han det Raad af dem, at han selv skal rejse op til Kandy. Sekretæren søger at forhindre det, lover ham to Fæstninger, et Oplagshus i Kandy og Havnen Trinconomale; men han mærker, det kun er en Løgn for at standse den tagne Beslutning, og [s. 226] lian nodes til ved Trusler om Anvendelse af Magt at tvinge Underhandlerne til at skaffe ham et sikkert Lejde til Kandy. Den 8de August tiltræder Ove Gjedde sin Kejse til Kandy med et Folge paa 17 Personer, foruden Kejserens Sekretær og Flere. Kongen af l'alligamme modtager ham med stor Pragt og ledsager ham til Grændsen af sit Kige, og da den næste Konge, han kommer til, ikke kan folge med paa Grund af Sygdom, sender han den fornodne Beskyttelse. Hejsen er hesværlig og langsom, flere Nætter tilbringes under aaben Himmel, og forst den 15de naaes Bestemmelsesstedet, en lille By Venthanen tæt ved Kandy, hvor Kejseren vil modtage den danske Admiral; han ønsker ikke at vise ham sin Hovedstad. Modtagelsen er meget festlig, nogle højtstaaende Personer ere sendte ud for at mode de Fremmede, bevæbnede Folk ere opstillede ved Indgangen til Byen, et Stykke af Vejen belagt med tykt Lærred, Sang og Musik lyder; men det Hele viser sig at være kun en tom Ceremoni. Da Kejseren har ladet sit Hoved toe, giver han Gjedde Audients; der underhandles vidt og bredt i fem paa hinanden følgende Dage og holdes flere Moder hver Dag; men det viser sig umuligt, uagtet den Bestemthed, hvormed Admiralen optræder, samt hans Trusler om Kongen af Danmarks Vrede o. s. v., at formaa Kejseren til at ratificere Traktaten. Han erklærer Boschouwers saakaldte Fuldmagt for falsk, ler ad de Titler, denne Eventyrer har givet baade sig selv og ham, indrømmer, at Gesandten vel har havf Myndighed til at underhandle om Hjælp af fremmede Magter imod Portugiserne og de oprorske Undersaatter, men ikke til at love Penge eller Tropper. Dette var imidlertid det eneste Punkt, der frembød Vanskeligheder, Og det maa vistnok siges, at Gjedde med for megen Haardnakkethed holdt fast paa Pengeerstatningen, da det var ojensynligt, at Adassin var ganske ude af Stand til at yde den. Det var ham ikke muligt at rataficere dm af Boschouwer paa hans Vegne indgaaede Traktat: derimod førte dog den nuværende Sammenkomst med den danske Afsending til, 1,1 M wden, og det en for Danmark ikke mindre gunstig Traktat omsider blev sluttet og underskreven af Kejseren selv den 25de August. Den udfærdigedes baade paa Portugisisk og Singalesisk, og det Exemplar, som overgaves til Gjedde, er opbevaret i del danske Arkiv. Del, [s. 227] indeholder 24 Artikler, blandt hvilke de vigtigste ere, at Kejseren afstaaer hele Landet Trinconomale, i hvilket findes en Bugt med en sikker Havn, til Kongen af Danmark, der kan regere her ganske som i sit eget Rige; til Opf'orelsen af en Fæstning lover Kejseren at sende Bistand i Materiale, samt 100 Soldater og 500 Tommermænd foruden Smede, Murere, Haandlangere o. s. v., at underholde Besætningen og beskytte Fæstningen saavidt han formaaer. Naar andre Fæstninger erobres paa Landet ved fælles Hjælp, skulle de tilhøre Danmark, og ikkun Byttet deles. Den danske Konge kan lade opføre paa Ceilon Fæstninger, hvor han vil, og stole paa Kejserens Bistand. Ligeledes vil Kejseren være behjælpelig med at skafte de danske Skibe Ladning; han forpligter sig til ikke at handle eller afslutte Handelstraktater med Andre end de Danske, der ovenikjobet skulle nyde Toldfrihed paa Øen og have Tilladelse til at mynte Penge der. Efter dette heldige Udfald af sit Besøg tiltræder Gjedde Tilbagerejsen samme Dag, som han

har modtaget den underskrevne Traktat; dog maa Flere af Følget blive tilbage paa Grund af Blodsot, og Andre angribes af den samme Sygdom paa Vejen, saa at han kun havde 3 Mand af sit Følge med sig, da han kom tilbage til sit Skib. Herfra sender han Kejserens Modellar til Kandy med en Skrivelse om det paatænkte Fæstningsanlæg. Boschouwers og hans treaarige Søn Christians Lig vare endnu ombord paa, David; det bestemtes, at Gesandten, der nu havde viist sig at være en Bedrager og var underkjendt af Kejseren, skulde begraves i al Stilhed paa Ceilon, hvorimod Liget af Sønnen, der var født i Kjobenhavn og opkaldt efter Kongen, som tillige havde været hans Fadder, skulde føres til Jorden med al Ceremoni. Peter van Zanten, der var kommen til Danmark med Boschouwer, havde været delagtig i alle dennes offentlige Skridt, gjort Expeditionen med til Indien og deltaget i Gjeddes Underhandlinger med Kejseren, blev udskudt af Kahytten og af Skibets Kaad. Ligeledes blev der gjort Indskrænkning i de Hensyn, man hidtil havde viist imod Boschouwers Enke. Da disse Ting vare bragte i Orden, mente Gjedde, det var Tid at tænke paa andre Planer, at vende Opmærksomheden mod Fastlandet, [s. 228] som allerede havde været paa Omtale i Hjemmet, inden Boscliouwer kom til og blandede sig i Sagerne. Den indiske Halvø, Forindien, Syd for Gangesfloden var dengang delt i en Mængde uafhængige Kongeriger, hvoraf nogle vare saa store og mægtige, at deres Herskere lode sig kalde Kejsere. De stode ikke i noget Forhold til den store Mogul hinsides Ganges, men hver af dem havde fuldkomment Herredømme over sit Rige. Saaledes var der omtrent i Aaret 1200 blevet dannet et stort Rige langsmed den ostlige Kyst, Koromandelkysten, hvis Regent kaldtes Kejser af Bisnagar og som endnu i det 16de Aarhundrede var meget mægtigt og strakte sig ned til den sydlige Spids, forbi Forbjerget Komorin. Men henimod Aaret 1570 blev det paa engang angrebet af fire Nabokonger, dets rige Hovedstad Bisnagar odelagt, og Landet delt i fire særskilte, af hinanden uafhængige Dele. En af disse var Tanjour, hvis Fyrste vel undertiden lod sig kalde Konge, men ogsaa nøjedes med Titlen Naike (Forstander eller Regent). Det strakte sig langsmed Havet i en Længde af omtrent 20 og en Brede af omtrent]7 Mile. Ved den danske Expeditions Ankomst hed Naiken Ragnato — der dog synes at have været et Familjenavn —, han var som sagt en uafhængig Fyrste, der raadede frit over sine Handlinger, og hvis Regering var arvelig; han synes at have været en forstandig og godmodig Mand, der ved nogen Tid forud at have overladt Portugiserne Havnen Negapatam havde seet, hvilke Fordele han kunde have af Samkvemmet med de Fremmede, og han havde derfor Intet imod ogsaa at indlade sig med de Danske. Det er sandsynligt at Roland Krappe i en tidligere Tid havde opholdt sig i Tanjour, og derfor raadet Kong ChriBtian til at sende Expeditionen did. Selv sogte han, som vi have seet, derhen med Jagten Øresund; men da han ved sin Ankomst havde plyndre! nogle portugisiske Fartejer fra Negapatam, betragtede Portugiserne ham som Sørøver, erobrede og ødelagde Jagten, samt dræbte to Matro- 'iii de havde fanget, og satte deres Hoveder paa Stager; de nvrige andslap og aøgte Beskyttelse hos Naiken. Gjedde havde allerede tidligere sendt Kjebenhavn fra Ceilon op til Koromandelkysten, og den 9de September afsejlede han selv dertil med i inten, efter al have givet PatUntia Urdre til at Bøge ham der, [s. 229] saasnart det kunde medtage en af de Indfødtes store Baade og en levende Elefant, som var ham skjamket af Kejseren paa Ceilort. Den 12te naaedc han Negapatam, hvor han vexlede nogle Skud med Portugiserne, og hvorfra han strax afgik. Dagen efter ankrede han ved den noget sydligere beliggende By Tran ke bar. De Danske stode under hele Opholdet ved Indien paa en fjendtlig Fod med Portugiserne, hvortil vistnok Krappes Sammenstod med dem — der iovrigt ikke var uden Skyld fra hans Side — har været Aarsagen, efterdi Danmark ikke var i Krig med Portugal. Ved Trankebar traf Elefanten sammen med Kjebenhavn, og nogle Dage efter ankom ogsaa PatienUa (uden den levende Elefant, der havde traadt Baaden, hvori den skulde overføres, itu), saa at der nu var tre danske Skibe samlede paa Kheden. Skibene ligge imidlertid her ingenlunde godt; Kheden er aaben, og en ofte svær Brænding ruller ind over Kysten, saaledes at det jævnlig hænder, at Baadene flere Dage i Rad ikke kunne komme ind eller ud. De Indfødte betjene sig under saadanne Omstændigheder af en saakaldet Katimaran, som bestaaer af nogle korte, sammenbundne Planker, der kun kunne bære een Mand, og hvormed denne gaaer igjennem Brændingen, mere under end over Vandet. Gjedde var nu kommen til en virkelig mægtig og rig Fyrste, der var ganske

anderledes uafhængig og selvstændig end Kejseren af Kandy; alligevel ere Forhandlingerne med ham langvarige og trættende, der maa anvendes baade Forsigtighed og Strenghed, Naiken er pengegridsk, vil nødig ud med Penge og Varer, gaaer ofte fra sit Ord og viser sig ikke meget paalidelig. Hertil bidrog meget den besynderlige, egennyttige Rolle, som Roland Krappe, der endnu opholdt sig hos Naiken', spillede under alle Forhandlingerne, i hvilke han tog Del paa det indiske Kompagnies Vegne. Gjedde sendte kort efter sin Ankomst Foræringer, hvoriblandt to Kobberkanoner med 100 Kugler, og Brev op- til Fyrsten med Begjæring om en Sammenkomst. Han faaer da i Begyndelsen af Oktober Svar fra Krappe, at han er kommen til ham paa Naikens Vegne og opholder sig i Nærheden af Trankebar, men ikke tør komme nærmere af Frygt for Portugiserne. Denne Tale vil Gjedde ikke høre paa. Han er bestandig paa en spændt Fod med Kompagniets Folk, der lægge ham alle Slags Vanskeligheder i Vejen, og mellem Krappe og Visitatoren [s. 230] Herman Rosonkrantz, der er i Tanjour; synes der ligeledes at være et slet Forhold. Det lykkedes dog at formaa Krappe til at indfinde sig i Trankebar, hvor en Sammenkomst og Forsoningsscene finder Sted, og hvor det bestemmes, at Rosenkrantz skal afsættes fra sin Post. Krappe fortæller ved denne Lejlighed, at Naiken har foræret ham Trankebar, som han dog er villig til at afstaa til Gjedde (d. o. til Kompagniet eller den danske Krone), naar denne vil betale ham og hans Folk deres tilgodehavende Lon. Men Gjedde vil kun forhandle med Naiken og forlanger at blive fort til denne, hvori Krappe maa indvilge, da Modstand er forgjæves, men han raader ham dog til at vise al Fragt og at iføre sig den gyldne Harnisk. Den 27de Oktober tiltræder Ove Gjedde sin Rejse til Hovedstaden Tanjour; uagtet han ogsaa her moder alle Slags Vanskeligheder, holdes hen med Passiar og Udflugter af Fyrsten og hans Raadgivere, saa er dog dette Besog vistnok det interessanteste Afsnit af hele Expeditionen og ialtfald det, der gav det vigtigste Udbytte. Den 29de kom han til en By, der hed Pætte, og hvor der fandtes store Oplag af Peber. Dagen efter naaede han Forstaden til Tanjour, hvor en af Naikens fornemste Officerer, kaldet Type-Naike, kom ham imøde, baaron i en Pallankin og efterfulgt af 8 af Naikens Elefanter. Han stod ud, bod Admiralen velkommen og anmodede ham om at stige op paa den største af Elefanterne, over hvis Ryg og Liv der var lagt et fint Klæde, og ovenpaa dette en rod Fløjels Hynde med Guldsnore; men Gjedde undskyldte sig, da han paa Vejen havde stodt sit Ben, og lod sig, ligesom paa den arrige Del af Optouren, bære ind til sit Logis i Krappes Pallankin. Del blev strax øjensynligt, at Gejstligheden havde stor Magt over Regeringen. Inden Gjedde kunde faae Fyrsten i Tale, maatte han henvende sig til den øverste Bramin, og da lian den 2den November første Gang stededes til Audients i Naikens pragtfulde Palads, traf han denne ode paa en blod Hynde og Braminen, iført en spids Bispehue, siddende vid lians Fødder. Han maatte ikke nærme sig paa mindre end 8 a 10 Skridt, og stod da paa det nederste Trin af den Trappe, der forte op til Naikens Biede; men senere blev Forholdet mere intimt, og han kom ofte i Berøring und Naiken, der selv viste ham omkring i Byen og i Paladset. Det var Gjeddes Onske at faae afsluttet en Traktat med [s. 231] Naiken, som skulde laane ham en vis Sum Penge, skaffe Ladning, navnlig Peber og Kryderier, til Skibene og overlade Danmark en fast Plads, Trankebar, ved Kysten, mod at der blev givet ham Erstatning, navnlig i Kanoner og Ammunition m. m., og indgaaet visse Forpligtelser, og han var ogsaa villig til at gaa ind herpaa; men trak dog Sagen hen. Bestandig hed det, at »imorgen skal Kontrakten blive underskreven«; men saa var det en efter hans Gudsdyrkelse uheldig Dag — saa skulde han vise Gjedde Pagoderne og lod ham staa i Doren, medens han selv gik ind i Helligdommen og bad — saa skulde han vise ham Paladset med al dets Pragt, den med Guldplader beslaaede Lænestol, Elfenbensudskæringerne o. s. v. — saa var det hans Fodselsdag, da der ikke kunde gjores Forret ninger — saa var han upasselig, og kunde ikke tale med Nogen — saa skulde Gjedde see alle hans 365 Koners Diamanter, Smaragder, Rubiner og ovrige Stads, hvoriblandt der var meget Flitter — saa blev der givet en Bøffelfægtning — og saaledes blev det ved i tre samfulde Uger. Da blev Ove Gjedde kjed af at vente længere, og netop som han havde forladt Byen, kom Krappe, der vistnok har været meddelagtig i al denne Forhaling, til ham med den underskrevne Traktat. De Danske skulde have Trankebar med Tilladelse til forelobig i to Aar at hæve Told af alle Skibe, samt til at opføre et Fort, fremdeles en Sum Penge og en vis Portion Peber m. m. imod Erstatning og Udlevering

af 12 store Kanoner, 12 dobbelte Falkonetter og tilhorende Ammunition; desuden forpligtede Naiken sig til ikke at tillade andre Fremmede end Portugisere og Danske at fore Handel paa Tanjour. Den 21de November kom Gjedde til Trankebar, men kunde ikke tage ombord i sit Skib for den 27de paa Grund af Brændingen, i hvilken 3 Mand af Besætningen vare druknede under hans Fraværelse. Den danske Admiral udfoldede nu en stor Virksomhed. Der blev strax taget fat paa Anlæget af Fortet Dansborg, der snart rejste sig med sine Volde, Grave, Port og Bro, og bevæbnedes med Kanoner fra Skibene. Rosenkrantz, som havde viist en slet Opforsel, blev dømt til at afskediges i Unaade og hjemsendes med første Lejlighed. Roland Krappe udnævntes til Kompagniets Direktør der paa Pladsen og til Visitator, og ham paalaa det altsaa at skaffe Ladning til Skibene og tage sig af Handelens Interesser. Dette var meget vanskeligt, og det var endog paatænkt at [s. 232] sonde David og Christian til Sokotora i denne Hensigt (muligen har dét ogsaa været Meningen at lade dem forsege at gjore Bytte i Soen), ja der var endog Tale om at afhænde Paiientia for at indkjobe Feber, lfis og andet. Gjedde presser paa Krappe, han vil hjem med Elefanten, Varerne komme langsomt ind, og Naiken gjør Afdrag i sin Pengegodtgjorelse. Saaledes gaaer Tiden indtil hen i Februar Maaned 1621, da Fortet betragtes som færdigt; det faaer en Besætning paa 20 Mand med en Vagtmester, for hvem Gjedde holder en Tale og lader Krigsartiklerne oplæse. Den 13de i samme Maaned, efter en tilsyneladende meget venskabelig Afsked med Krappe, forlader han Tankebar med Elefanten og sejler til Ceilon. Her var Tilstanden jammerlig. David havde faaet en Last Ibentræ og var sejlet hjem, efterat have landsat Boschouwers Enke, der senere tog Ophold paa Dansborg. Christian var strandet ved Trinconomale og blevet totalt Vrag; Soldaterne havde gjort Opstand og plyndret ikke alene hvad de kunde fiske fra Vraget, men ogsaa fra Skibet Paiientia, navnlig de Dodes Gods; Christians Besætning var flygtet op i Landet. Under Opholdet ved Trankebar havde Ove Gjedde staaet i Forbindelse med Ceilon og sendt baade Paiientia og Kjøbenhavn dertil med Soldater og Breve til Kejseren, hvori denne opfordredes til at fremme Anlæget af den paatænkte Fæstning; men Soldaterne (hvoriblandt de Fleste vare Franskmænd) havde som sagt gjort Spektakler og truet med at slaa de Danske ihjel, og denne Uorden, tilligemed den ringe Styrke, hvorover de Danske raadede, var meget mere end nogen Uvillie fra Kejserens Side Skyld i, at der Intet var gjort ved Fæstningen. Gjedde maatte nu selv tage fat. Over Soldaterne blev der holdt Standret, 3 af dem maatte gaa under Kjolen; Christians Besætning lykkedes det ved Lofte om Tilgivelse at formaa til at vende tilbage; men Forhandlingerne med Kejseren i Kandy forte ikke til noget Kesultat, Gjeddes Sendebud bedrog ham dg kom ikke tilbage, og tilsidst maatte han sende Erik Grubbe op til Hovedstaden med Paalæg om at vende tilbage inden 8 Dage. Imidlertid forberedte Gjedde sig til Hjemrejsen, anskaffede hvad han kunde faae at' Proviant, Kis og andre Varer, lod grave Brønde for at laae Vand, og ordnede Besætningerne. Patimiia og Kjøbenhamn søndes til [s. 233] Trankebar for at faae Ladning hos Kompagniets Direktør, og- Henrik EFæss ansættes som Kommandør paa Dansborg. Tiden gaaer lien, der kommer ingen Efterretning fra Erik Grubbe, og Elefanten er omsider sejlklar. Gjedde kan nu ikke vente længere, han nodes til at overlade Grubbe til sin Skjæbne og efterlader Breve til ham for det Tilfælde, at han endnu er i Live [Fodnote: Han kom hjem til Danmark kort efter Gjedde med et af Handelsskibene.]; Anlæget af Fæstningen maa opgives, og den 1ste Juni om Morgenen letter Elefanten sit Anker og tiltræder Hjemrejsen. »Gud Almægtige — skriver Gjedde i sin Dagbog — forlene os en god lyksalig Rejse!» Hans Bon blev opfyldt, Hjemrejsen var efter hine Tiders Fordringer heldig. Han gik nu Syd om Madagaskar. Den 2den August traf han sammen med et hollandsk Skib, der førtes af en dansk Kapitajn; nogle Dage forud havde det anløbet Bantarn paa Madagaskar og kunde derfor opgive Bestikket temmelig nøjagtig. De to Skibe fulgtes ad i ti Dage, Officererne besøgte hinanden et Par Gange, men det besluttedes da, at de hver for sig skulde gjore deres Bedste for at naae Kap det gode Haab. Den 30te i samme Maaned ankom Elefanten til Taffelbay, hvor Hollænderen alt var indkommet og viste Gjedde den Opmærksomhed at sende ham en hel Baad fuld af ferske Fisk, inden han endnu var kommen til Ankers. Den 12te September sejlede Elefanten videre, anlob St. Helena fra den 2den til den 12te Oktober, fik Flores og Corvo, to af de Azoriske Øer, i Sigte den 30te December og var saa heldig nogle

Dage efter at træffe sammen med tre engelske Sejlere, der gav dem en højst fornøden Haandsrækning af friske Provisioner og tillige kunde bringe dem gode Efterretninger fra Danmark, hvor det ene af Skibene nylig havde været. Den 2den Januar 1622 lob Gjedde ind til Plymouth for at forfriske Mandskabet og rengjøre Skibet. Her erfarede han, at der var Is i Sundet, saa at han neppe vilde kunne passere Kattegattet, hvorfor han, efter igjen at have faaet sit Skib i Orden, forlod Plymouth den 25de Januar og sejlede op til Karmsund i Norge, hvor han ankom den 5te Februar, lagde Skibet ind i Kobbervigen, overgav det i Officerernes Hænder og rejste selv over Land ned til Kjobenhavn, hvor han ankom den 4de Marts, 9 Maaneder efter at han havde forladt Ceilon. [s. 234] Saaledes endte denne vigtige og interessante Rejse, hvorved Danmark, ved Flaadens Hjælp, havde erhvervet en fast Station paa Indiens Kyst og det nylig oprettede Kompagni et Støttepunkt for sin Handel, der forblev i de Danskes Besiddelse i over 200 Aar, indtil det i 1845 afhændedes til det engelsk-ostindiske Handelskompagni. At Traktaten med Kejseren af Ceilon ikke kom Danmark til Gode, maa have havt sin Grund i de politiske Forhold. Ove Gjedde havde forladt Danmark i November 1618 med en Eskadre paa fire store Skibe foruden en Proviantbaad; ved Kap Verde erobrede han to Skibe og sluttede dem til sin Flaade, men sendte Proviantbaaden hjem; i Taffelbay forliste det ene af de erobrede Skibe; paa Ceilon forliste et af Kompagniets Skibe, og et andet forlod uden Tilladelse den Kommanderende. To Skibe bleve tilbage ved Trankebar, Orlogsskibet Elefanten sejlede hjem uden Folge, og da dette endelig roaatte efterlades i Norge, kom Ove Gjedde alene til Danmark for at melde Kong Christian Udfaldet af sin Expedition. Saaledes gik det Skibene; men endnu værre Besætningerne, og de Fleste af dem, som i November 1618 forlode Slægt og Venner med Haabet om et lykkeligt Gjensyn, kunde intet Svar give, da der mønstredes af. En Kejse til Indien for 250 Aar siden var en ganske anden Begivenhed end nu, da Søfarten raader over langt fortrinligere Midler i enhver Henseende.

Jens Munks Rejse til Hudsonbugten.

1619–1620.

[s. 235] Medens den unge, dristige Ove Gjedde udførte sin mindeværdige Expedition til Indien, foretoges fra Danmark en anden, for hine Tiders Standpunkt i nautisk Henseende ikke mindre vovelig Rejse, tildels med samme Formaal, nemlig ad Søvejen at gaa til Indien. Gjedde havde søgt den allerede da bekjendte Vej om Sydspidsen af Afrika, gjennem Troperne og under Sydens brændende Sol; den anden Vej, som tillige skulde søges, den saakaldte Nordvestpassage, Nord om Amerika, laa i Isens og Sneens Regioner og var endnu fuldstændig ubekjendt; den existerede kun som en Formodning, en Passage, der skulde opdages. Der er i det Foregaaende givet en Skizze af Opdagelserne i det 15de og 16de Aarhundrede; det er viist, hvorledes Søvejen til Indien blev funden, hvorledes Amerika og det store Ocean hinsides denne Verdensdel bleve opdagede; men mange Aar forinden dette skete, havde dristige Nordboere allerede besejlet ikke alene Gronland, men ogsaa de nordlige Kyster af Amerikas Fastland. Henimod Slutningen af det første Aartusinde efter Kristi Fødsel flygtede en Normand ved Navn Torvald og hans Søn Erik, med [s. 236] Tilnavnet den Rødhaarede, fra Norge, paa Grund af et af dem begaaet Mord, og ankom til Island. Torvald dode der paa Øen, hvorefter Erik, som ikke folte sig sikker nogensteds, igjen forlod Island og sejlede imod Vesl, hvor han opdagede Grønlands Kyster og gik i Land. »Senere bragte han Efterretningen om det opdagede Land — hvor han havde forefundet en Menneskerace, de saakaldte Eskimoer eller Skrællinger — til Island, og herfra befolkedes nu efterhaanden det nye Land. I over 400 Aar blev Gronland søgt af danske og norske Skibe, ja det blev endogsaa kristnet og fik sin egen Biskop; men lidt efter lidt aftog igjen Forbindelsen med det kolde nordiske Land, til hvilket Sagnet knyttede saa mange eventyrlige Fortællinger, indtil det i Løbet af det 15de Aarhundrede ganske ophørte. Danmarks Konger kunde dog ikke glemme et Land, der var Kronens Ejendom, og af hvilket de tænkte muligvis at kunne faae Indtægt, hvorfor der flere Gange paatænktes Expeditioner dertil; men enten ere disse ikke komne istand, eller vi mangle Efterretninger om dem. Derimod vides det med Bestemthed, at der under Frederik den Anden udgik flere Opdagelsesrejser til Gronland, den forste i Aaret 1579 under Kapitajn Jakob Allday, den anden et eller to Aar efter under den tidligere omtalte saa haardt behandlede Mogens Hejnesen; men de bleve uden Udbytte, da Skibene søgte Ostkysten, hvor man vel fik Landet i Sigte i stor Afstand, men ikke kunde nærme sig det for Is. Fnist under Christian den Fjerde, der udsendte 3 Expeditioner efter hinanden i Aarene 1605—7, lykkedes det paany at naae Grønlands Kyster. Den første anførtes af Skotten John Cunningham (kaldet Hans Roning), under hvem Kapitajn Godske Linden o v — senere Holmens Chef —, som forte den næste Expedition Aaret efter, havde Kommando af et af Skibene, Den rode Leve. Begge Expeditioner, som tililcls lededes af en i de nordlige Farvande bekjendt engelsk Lods ved Navn.lames Hall, lob for saavidt heldigt af, som man naaede den sejlbare Sydvestkyst, opdagede tiere Bugter og Fjorde og havde Samkvem med Eskimoerne; men de Metaller, som førtes hjem med, og som antoges for Selvmalm, viste sig at være værdiløse Sager, og det indvundne tilhytte var uden Betydning. Nogle Grønlændere, som bleve tagne til Fange og førte med til Danmark, hengtes saaledes efter ilet, [s. 237] tabte Fødeland, at de tæredes hen og døde af Sorg og Hjemve. En af dem flygtede tilsoes i sin Kajak og maa være omkommen under Forseget paa at naae hjem. Den fcredie Expedition, der udsendtes i Aaret 1G07 under Kapitajn Karsten Richardsen med to Skibe for at gjenfinde den tabte Osterbøigd, var derimod uheldig; den naaede vel Østkysten, men kunde ikke komme ind til Landet for Is og maatte atter rende hjem til Danmark kort efter. Hermed ophorte Christian den Fjerdes Forsog paa at gjenopdage Gronland. Fra England vare imidlertid flere Expeditioner udgaaede, vel ikke netop for at opdage Grønland, men navnlig for at undersøge, om det stod i Forbindelse med Amerika eller adskiltes derfra ved et sejlbart Stræde. Til disse Expeditioner hørte Fro bi s her s i Aarene 1576 — 78, paa hvilke det nordlige Stræde, Frobisher - Strædet, opdagedes. John Davis gjorde ligeledes tre Kejser derop i Aarene 1585—89; paa den første opdagede han Sydvestkysten af Grønland, Da visstrædet (der antoges for en stor Bugt),

Baffinslandet og Cumberlandstrædet; senere traf han de Indfødte, med hvem han forhandlede, og fandt, foruden Frobisher- og Cumberland-Stræderne, tillige det sydlige Indløb til Hudsonbugten, der senere fik Navn af Hudsonstrædet. 1610 udrustedes fra England igjen en Expedition under H udson, som skulde opsøge en Xordvestpassage; han kom ogsaa igjennem Hudsonstrædet ind i Hudsonbugten, der begge bære Navn efter ham, men gjennemgik mange Besværligheder, maatte overvintre i Bugten, og faldt i Foraaret 1611 som Offer for et Mytteri blandt hans egne Folk. Saavidt var man altsaa naaet med de grønlandske Opdagelser, dengang Christian den Fjerde udkastede Planen til en ny Expedition til disse Egne, ikke for at opdage mere Land, men for at opsoge en Gjennemgang, ad hvilken Skibe kunde sejle til det rige Indien. Til at anføre denne Expedition behøvedes en dristig, erfaren, med Sejladsen imellem Isfjelde nøje kjendt Somand, og Valget faldt paa Jens Munk, der ved Kalmarkrigens Udbrud var bleven optagen som Kapitajn ved Flaaden, og som vi allerede have omtalt udmærkede sig ved Belejringen af Elfsborg. Jens Munk hørte til en Slægt, af hvilken ikke faa Medlemmer i det 16de og det 17de Aarhundrede gjorde hæderlig Tjeneste som [s. 238] Officerer ved Flaaden. Hans Fader, som var Søkapitajn og gjorde sig fortjent i den nordiske Syvaarskrig, blev af Kong Frederik den Anden adlet i Aaret 1580. Sønnen Jens fødtes den 3die Juni 1579 paa Barby i Keneslehn i det sydlige Norge, og han maa tidlig have mistet sin Fader; thi allerede i Aaret 1586 tog Moderen med ham til Frederiksstad, hvorfra han to Aar efter sendtes til en Faster i Aalborg. Hos hende var han i tre Aar, kom 1591 tilbage til Norge, og allerede samme Aar forlod den tolvaarige Dreng sit Fædreland for at soge Lykken i fremmede Lande. Han førte fra nu af et meget bevæget Liv. Han rejste over England til Portugal og kom i Kost hos en Kjøbmand ved Navn Duart Duez; men denne, som havde en Broder, der var bosiddende i Brasilien, raadede Drengen til at rejse over til ham for at søge sin Lykke i den nye Verden. Han tog som Følge heraf Aaret efter afsted med et hollandsk Skib, der hørte til en Expedition af 13 Skibe under Jan van Bossens Kommando; men da han ved sin Ankomst til Brasilien erfarede, at den portugisiske Kjøbmand var rejst bort, blev han ombord hos Hollænderen. Da den samlede Eskadre kort efter sejlede ned langsmed Kysten, blev den paa Højden af Bahia angreben af nogle franske Fribyttere under Anførsel af en Grev Kibold og fuldstændig ødelagt; Jan van Bossens Skib blev skudt i Sænk, og det samme var Tilfældet med det, hvorpaa Jens Munk befandt sig; men Drengen tilligemed 6 Mand af Besætningen klamrede sig fast til nogle Luger og Rundholter, som flød paa Vandet, og drev saaledes omkring, indtil de efter Kampen bleve optagne af Franskmændene, som satte Fangerne i Land paa Kysten i llaab om, at de skulde falde i Hænderne paa de vilde Indianere. Dette skete dog ikke; Munk og hans Kammerater naaede, skjøndt efter mange Besværligheder, velbeholdne til Bahia, hvor han opholdt sig i halvandet Aar, indtil den portugisiske Kjøbmand endelig kom tilbage og tog ham i sin Tjeneste. I Aaret 1598 kom der to hollandske Skibe paa Rheden ved Bahia; men da de ikke havde nogen Tilladelse af Kongen af Spanien-Portugal, der var i Krig med Holland, til at drive Handel paa Kysten, besluttede de brasilianske Portugisere at overrumple dem, og lode i den Hensigt 7 i Bavnen liggende Skibe bemande. Men denne lumske Plan imod [s. 239] fredelige Kjobmænd mishagede Jens Munks Principal, som formaaede sin unge Svend til at advare Hollænderne imod den Fare, der truede dem. Om Natten, medens Soldaterne, der skulde foretage Overfaldet, samlede sig ved Havnen, listede Munk sig ned til Stranden, sprang i Soen og svømmede ud til de hollandske Skibe, som ved den Efterretning, de modtoge, strax kappede Tougene og sejlede ud af Bugten. Neppe vare de komne udenfor, for de bleve forfulgte af de 7 portugisiske Skibe, der dog efter en kort og uafgjørende Kamp maatte vende tilbage med uforrettet Sag. Munk, som ikke turde gaa i Land igjen af Frygt for Portugiserne, maatte følge med Hollænderne til Amsterdam, hvor han belonnedes for sin raske Daad, og hvorfra han kort efter vendte tilbage til sit Hjem. Fra nu af foerMunk stadig til Soes og blev snart en duelig Skibsforer; han besogte Spanien, Frankrig, Østersøens Kyster, og ligeledes Island. 1609 udrustedes der fra Danmark to Skibe til en Expedition til Nowaja Somlia, og Munk fik Kommando af det ene, Jens Hvid af det andet. Skibene afgik fra Kjobenhavn den 21de Maj, og den 24de Juni naaedeMunk den ubeboede O Kialgoja, hvor det efter to Dages besværlig Kamp med Drivisen vel lykkedes ham at komme til Ankers med Skibet

og sætte sig i Forbindelse med Land; men snart efter nødtes han igjen til at flygte bort paa Grund af Isen, i hvilken han nu tumlede om, indtil den omsider skruede sig saaledes sammen omkring Skibet, at det blev knust, og Mandskabet maatte søge at redde sig i Skibsbaaden. I denne drev Munk om med sine Folk i flere Dage, indtil de vare saa heldige at træffe sammen med et russisk Fartøj, der bragte dem til Jens Hvids Skib, hvormed de sejlede tilbage til Archangel. Munk ankom til Kjobenhavn, uden at have naaet sin Rejses Maal, og ikke bedre gik det ham det næste Aar, da han igjen sendtes paa en Expedition til Nowaja Semlia; men denne Gang kom han dog hjem med sit Skib, fyldt med en i Rusland indkjobt Ladning. Da Kalmarkrigen udbrod og der blev Brug for alle gode Kræfter saavel paa Flaaden som ved Hæren, udnævntes Jens Munk til Kapitajn den 1ste Maj 1611. Han ansattes ved Admiral Daas Eskadre, der blokerede Goteborg, og fik Kommando af Orlogsskibet Dm sorte I firm I. Del er allerede i det Foregaaende omtalt, at denne Eskadre ikke [s. 240] udrettede synderlig andet end at blokere Fæstningen, Havnen og den der liggende svenske Eskadre, som kun een Gang om Sommeren vovede et Udfald, der blev slaaet tilbage med Tab. Først hen paa Vinteren lykkedes det at foretage et rask Angreb med Baade, og da netop dette lededes af Munk, fortjener det en nærmere Omtale. Det var kommet Admiral Daa for Ore, at Svenskerne i November Maaned pønsede paa et nyt Udfald. Han lod derfor alle forhaanden værende Baade, 9 i Tallet, bevæbne og stærkt bemande, og denne Styrke sneg sig om Natten ledsaget af en Brander ind i den fjendtlige Eskadre. Munk førte den forreste Baad og var selv den Første, som entrede det svenske Admiralskib Hektor, der blev taget tilligemed de fleste af de andre Skibe; men da der var spændt Bomme for Havnen, kunde de Danske ikke føre Skibene bort med sig, hvorfor Munk lod Branderen forhale hen under Hektors Boug og antænde. Da Luen steg tilvejrs, blev Angrebet opdaget fra Fæstningen Elfsborg, og de dristige Søfolk maatte trække sig tilbage med tre erobrede Flag, der senere bleve ophængte i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Den 13de December blev Angrebet gjentaget med 16 bevæbnede Fartøjer, og denne Gang lykkedes det at føre de svenske Skibe bort. Aaret efter, 1612, fik Jens Munk Kommando af 5 Skibe, der udrustedes i Kallundborg, og afsejlede med disse Nord paa til Gøteborg, hvor han atter underlagde sig Jørgen Daas Overkommando. I Begyndelsen af Maj ankom Kong Christian selv til Goteborg, og den regelmæssige Belejring begyndte, i hvilken Jens Munk udmærkede sig paa en hæderlig Maade. Han afskar med sine Skibe Forbindelsen iraellem Elfsborg og Guldborg, ledede og beskyttede de danske Troppers Landgang, gik selv i Land med sine Matroser, gravede Trancheer og Miner tæt under Fæstningen, ved hvilken Lejlighed han mistede mange af sine Folk, men bidrog ogsaa meget til Belejringens Fremgang. Den 22de Maj løb 'le Danske Storm, den 24de rykkede Kongen med Hoffanen ind i den erobrede Fivstning. Ikke længe efter blev Munk syg og maatte rejse hjem; Kongen, som havde fattet Yndest lil ham, sendte ham Hjalp og Opmuntring; men han maatte holde Sengen i 18 Uger og kom ikke mere til at deltage i Krigen, der endte med Freden i Knæred den 26de Januar 1613. [s. 241] Samme Aar, i Marts Maaned, fik Munk Kommando af en Eskadre paa 5 Skibe paa et kort Tog til Borckholm. I April forte han med Skibene Viktor og Hektor et stort Gesandtskab under Rigskantsleren Jakob Ulfeldt til Spanien. Aaret efter forte han nogle russiske Gesandter med et stort Følge Nord om Norge til Archangel. 1615 bleve to Skibe, Viktor og Jupiter, under Admiral Jørgen Daa opsendte til de nordlige Farvande for at beskytte disse imod Fribyttere, og Munk blev, paa Grund af sit Kjendskab til Sejladsen i disse Egne, ansat som Daas «Lieutenant». Han fik da atter Lejlighed til at udmærke sig. Det blev forebragt Daa, at en Fribytter ved Navn Jan Mand oses, som havde øvet Sørøveri under Færøerne, var sejlet til Nordlandene, og Daa satte derfor sin Kurs herhen. Ved Vardohus erfarede han, at Mandoses netop havde forladt dette Sted, og nogle Dage efter var han saa heldig at træffe sammen med Fribytteren. Mandoses havde to Skibe, et større paa 8 Kanoner med en Besætning paa 72 Mand og en Jagt, og da Mandskabet var baade vel øvet og dristigt, indlod han sig i Kamp med Viktor; Jupiter havde i en Storm mistet begge sine Stænger og var bleven et Stykke tilbage. Mandoses's Skibe lagde sig et paa hver Side af Viktor, en heftig Kamp aabnedes og varede i 28 Timer; da havde Viktor lidt betydeligt Havari paa Sejl og Rejsning, og Fribytterne vare ligeledes stærkt medtagne og begyndte at trække Vand. Mandoses fandt det

nu mådeligst at flygte, han kastede den ene Kasse af sin kostbare Ladning overbord efter den anden, for at holde Skibet oppe; men det sank dybere og dybere i Vandet, og han nødtes til at holde plat af for Vejret og løbe Skibet paa Land. Jagten undslap; men Viktor og Jupiter, som imidlertid var kommet til, sogte ind imod Kysten, som de dog paa Grund af en to Dages Snestorm ikke kunde nærme sig. Da Vejret bedagedes, blev der foretaget Landgang under Anførsel af Jens Munk og Chefen paa Jupiter; de gik imod Mandoses, som havde forskandset sig paa en Bakke, hans landsatte Skib blev beskudt, han selv omringet og tvungen til at overgive sig med hele sit Mandskab.- 53 Mand kastedes i Havet, sammenbundne to og to med Ryggen imod hinanden, de øvrige bragtes til Kjøbenhavn, hvor Mandoses, hans Lieutenant og Skipper bleve hængte udenfor Østerport. IG [s. 242] Aaret efter havde Munk Kommando af 3 Skibe i de nordlige Farvande; men da her Intet var at udrette, vendte han tilbage til Kj ©benhavn og gik strax efter med et Skib til Amsterdam, hvorfra han rejste over Land til Frankrig. Der sluttede han Akkord med nogle biskaiske Hvalfangere om at træffe sammen med ham det næste Aar i Amsterdam, og da de rigtig indfandt sig her, tog han dem med sig til Kjobenhavn og blev saaledes den Første, som bragte Hvalfangere til Danmark. Disse Træk af Jens Munks Liv vise, at det var en erfaren, øvet og paalidelig Mand, paa hvem Valget faldt til Forer for den vigtige Expedition til de grønlandske Farvande; han var vant til at sejle mellem Is, at doje Kulde og Storm, og havde i mange Aar næsten uafbrudt tumlet sig paa Søen. Da han udgik med Expeditionen til Grønland, var han endnu en ung Mand paa knap 40 Aar. Til Expeditionen udrustedes to mindre Skibe, nemlig Enhjørningen, med en Besætning paa 48 Mand, og Jagten Larnprenen, med 18 Mands Besætning, og den 16de Maj 1G19 afsejlede den fra Sundet Nord paa. I Kattegattet sprang en af Folkene overbord og druknede — et sørgeligt Varsel ved Hejsens Begyndelse om alle de Gjenvordigheder, som disse to Skibes ulykkelige Besætninger vilde komme til at lide! Efter at have besøgt Norge, kompletteret Besætningen og istandsat Jagten, der havde faaet en Læk, sejlede Skibene over Nordsøen og Atlanterhavet, Syd om Island, og fik den 20de Juni Grønlands Sydostkyst i Sigte; men herfra bleve de igjen drevne bort af Storm og Isgang, og naaede først 10 Dage senere Sydspidsen af Landet, »som de Engelske kalde Kap Farvel,...den som gav Stedet dette Navn agter ikke mere derhen at komme » [Fodnote: Citaterne ere af Jens Munks egen Beretning om Rejsen.]. Isen fra Østkysten og fra Davisstrædet, som samlede sig her, gjorde Sejladsen meget besværlig. Imidlertid sattes Kursen Vest til Nord hen »efter et ret Kompas, Variationen to Streger aftagen«, imellem Isfjelde, af hvilke nogle efter Munks Angivelse havde en Højde af indtil 40 Favne. Den 8de Juli fik de Sigte af den amerikanske Kyst; åen Nal frøa det saa stærkt, at der om Morgenen hang lange Istapper paa Skibet og i Rejsningen, medens det op ad Dagen blev saa varmt, at Folkene kastede deres Trojer. Da det viste sig, at Skibene [s. 243] vare nordligere end Hudsonstrædet, holdtes Syd paa, indtil man traf dette Stræde, som Munk kaldte Fretum Christiani til Ære for Kongen, medens han gav den nordlige Pynt Navnet Munke næs til Minde om sig selv. Nogle af Folkene sendtes i Land efter Vand; men da der ikke kunde ankres, blev Opholdet kun kort, og Skibene sejlede videre ind i Strædet. Her fik de den første baarde Dyst, idet de trængtes saaledes ind i Isen, at det var umuligt at slippe ud igjen; de bjergede da alle Sejl, fortøjede Jagten til det større Skib og gave sig Gud i Vold, ventende deres Skjæbne. Et stort Tommer ved Skibets Boug blev revet løst, og først efter megen Anstrængelse lykkedes det at bringe det nogenlunde i Orden igjen. Efter to Dages Besværligheder slap de omsider fri af Isen og naaede Nordkysten af Strædet, der dengang antoges at here til Grønland, hvor de, efter andre to Dages Kamp mod Naturforholdene, tilsidst vare saa heldige at bringe Skibene til Ankers. Dagen efter opdagede man Folk i Land paa den modsatte Side af Havnen; Munk lod strax Baaden bemande og sejlede selv derover for at see, hvad det var for en Slags Mennesker. Da han naaede Stranden, gjemte de i Hast deres Vaaben og Redskaber bag nogle Stene, og stode ganske stille, indtil Munk kom i Land. Al den Høflighed, han viste dem, besvarede de med lignende Fagter, men viste umiskendelig Frygt for, at Matroserne skulde opdage deres gjemte Vaaben; alligevel kunde Folkene ikke modstaa Fristelsen til at gaa hen bag Stenene og tage Vaabnene op, hvorover Eskimoerne bleve højst ulykkelige og gave ved Tegn tilkjende, at det var med disse Redskaber, de skulde søge deres Føde. Saa gav

man dem deres Vaaben igjen, hvorover de bleve saa glade, at de hoppede højt i Vejret, kastede Øjnene mod Himlen og teede sig meget lystige. Munk forærede dem Knive og andre Smaating, hvoriblandt et Spejl, og da en af Eskimoerne fik sit eget Ansigt at see i dette, greb han det i en Fart og gjemte det under sin Klædning. En af Matroserne, som havde sort Haar, et brunagtigt Ansigt og en bred Næse, blev omfavnet af dem allesammen, fordi de antoge ham for deres Landsmand. Disse vare de eneste menneskelige Væsener, Munk traf under hele sit Ophold i Amerika, og ikke engang dem fik han mere at see, skjøndt han opholdt sig flere Dage i Havnen. Stedet blev [s. 244] kakiet Ren -Sund, fordi man havde skudt flere Rensdyr der, og da Munk havde ladet Christian den Fjerdes Navn og Vaaben opsætte paa Landet, forlod han atter Havnen. Neppe vare Skibene komne ud i Strædet, for de igjen omringedes af Drivisen, og den haarde Kamp begyndte paany. En heftig Storm rejste sig, og Isen huggede saaledes imod Skibene, at man maatte surre Jagten til Enhjørningen, tage Ræer og Stænger ned og lade Skibene drive, hvorhen Isen førte dem. Det ene Havari kom paa efter det andet, og det kostede den største Anstrængelse nogenlunde at istandsætte den lidte Skade. Engang drev begge Skibene ind imellem nogle Skjær, hvorfra de kun ved et Guds Under igjen bleve befriede. Et Isfjeld, som var grundstødt paa 22 Favnes Dybde, gik i Stykker og væltede om med et saadant Brag, at Soen rejste sig og nær havde slingret Jagten under Vand. Efter en hel Uges Driven om paa denne Maade, førtes Skibene ved Højvande ind over nogle Skjær, som ved Lavvande laa tørre, og de kom derved nogenlunde i Sikkerhed for Isen. Her blev Munk liggende i 9 Dage, besøgte Landet, hvor der viste sig Spor af Befolkning, men ingen Mennesker, og efterat Skibenes Skade var istandsat paa bedste Maade, gik han igjen til Soes. Munk kaldte dette Sted, som ligger paa Nordsiden og efter hans Beregning 50 Mile inde i Strædet, Haresund. Det var den 9de August, at Skibene forlode Haresund; de sejlede først Sydvest hen, indtil de naaede den sydlige Kyst i Strædet, gik derpaa mere vestlig og kom ind i Hudsonbugten, hvis nordlige Del blev kaldet Mare novum eller det nye Hav, den sydlige Del Mare Christian i eller Christians Hav. Her sattes Kursen Sydvest hen, tværs over Bugten, hvor man vel var noget mindre besværet af Drivis, men hvor heftige Storme, det uroligste Hav, Munk nogensinde havde seet, og tætte, kolde Taager lagde dem Hindringer nok ivejen. Den 7de September kom Enhjørningen ind i en taalelig god llaui paa den modsatte Side, og T^amprenen^ som var bleven borte i Stormen og Taagen, kom ligeledes, to Dage senere, derind. Landet blev undertil begge Sider med Fartøjer; men da der ikke viste sig bedre Havne eller noget Stræde i Nærheden, og da Vinteren desuden begyndte ette ind temmelig atreengt, sammenkaldte Munk et Skibsraad, der lii'jlutti'de, al Skibene skulde overvintre der, hvor de nu laa; man saae [s. 245] desuden ikke nogen Udvej til at komme videre, og det var for sent paa Aaret til at vende om. Havnen blev kaldet Munks Vin ter havn; men Stedet, hvor deo har ligget, kan ikke med Bestemthed angives, da de Instrumenter, Munk havde med sig til at anstille Observationer med, vare altfor ufuldkomne til at give nogen paalidelig Stedbestemmelse. Breden maa have været henimod GSVa Grad, og Længden, der tilnærmelsesvis kunde beregnes efter en af Munk den 10de December iagttagen Maaneformorkelse, som samtidigen observeredes i Paris, maa have været omtrent 105 Grader Vest for dette Steds Meridian. Skibene bleve med megen Besværlighed halede over en Grund ind i et Bassin tæt ved Land, og da der var betydelig Stigen og Falden af Vandet (Ebbe og Flod), lykkedes det, skjondt forst efter et Par uheldige Forsøg, at grave det store Skib saa fast ned i Grunden, at det kunde modstaa Isens Tryk. De Lidelser, som de to Skibes Besætninger havde udholdt paa Rejsen, vare kun ringe, imod hvad der ventede dem i dette Vinterkvarter. I Begyndelsen gik det dog ret godt, og Arbejdet med Skibene gav dem Nok at bestille. De samlede Brændsel for Vinteren, skjode endel Vildt, saasom Ræve, Harer, Kyper og andre Fugle, og Munk fældede selv en hvid Bjorn, hvis Kjod de alle fandt meget velsmagende; men efterhaanden, som Tiden gik hen, blev Kulden strengere og besværligere. Alt Flydende fros, Vand, Vin og 01, saa at det maatte hugges i Stykker med Oxer og smeltes, for det kunde nydes; ja selv de Tønder og Dunke, hvori det opbevaredes, sprang i Kulden. Blev der efterladt Vand eller Vin i Krusene om Aftenen, da vare de sprungne i Stykker om Morgenen. Dog var Mandskabet endnu ved godt Mod og foretog flere Udflugter op over Kysten, hvor det fandt umiskjendelige Spor af Mennesker,

som maatte have været der for ikke længe siden; tiere Steder var der lagt Sten sammen i en stor Firkant, og i det ene Hjome oprejst et Slags Stenalter med nogle udbrændte Kul ovenpaa. Etsteds var der malet med Kul paa en Sten et Billede, der lignede en Djævel med to Horn. I November kom en Hund løbende over Isen til dem, og da en af Folkene antog den for en Ræv, skjød han den, hvilket bedrøvede Munk meget, da han muligvis kunde havt Nytte af Hunden. Dette Dyr bar Spor af, at det havde været belagt med Remme, [s. 246] og formodedes derfor at have været brugt til Slædekjorsel. Da Julen kom, Nordboernes glade Jul, da Gudstjenesten var holdt med Prædiken og Messe, og Folkene havde offret til Præsten, gjorde de sig saa lystige med Spil og Leg, som Lejligheden tillod, medens Munk lod uddele en dobbelt Ration Vin til dem Alle; under Festens Glæde glemte de for en Tid deres Stilling og Omgivelser. Isen havde imidlertid lagt sig fast omkring Havnen og naaet en meget betydelig Tykkelse, og efter Nytaarsdag 1620 tog Kulden til med en saadan Styrke, at Folkene ikke mere kunde modstaa den, men blevo angrebne af Sygdomme, den Ene efter den Anden. For Julen vare 3 Mand, hvoriblandt den ene Læge, døde paa Skibene, uden at endnu nogen fremtrædende Sygelighed havde viist sig blandt Mandskabet; men fra nu af, og indtil Munk slap bort fra Stationen, finde vi i hans Dagbog kun en sørgelig Beskrivelse af Sygdom og Dod. Det var Skjørbug og Blodgang, der fik Magt over Folkene; de, som angrebes, bleve blaa over hele Legemet, Tænderne løsnede sig i Munden, og de Fleste døde under heftige Smerter i alle Ledene. Officererne, Lægerne, Styrmændene, Præsten, Mandskabet døde, den Ene efter den Anden, og de, som ikke vare angrebne, havde Nok at gjøre med at pleje de Syge og begrave de Døde. Det varede ikke længe, før Munk selv maatte gaa omkring som Sygevogter, fra den ene Koje til den anden, benyttende sig efter bedste Skjøn af de Medicamenter, som han fandt i Doktorens Kiste; dog var ogsaa han svag og afkræftet og kunde ikke længe blive saaledes ved. Man var kommen hen i Marts Maaned; men Kulden var lige haard, skjondt den enkelte Dage afløstes af noget mildere Vejr, under hvilket Munk en Dag var i Land og fandt nogle Tyttebær under en ny faklen Sne. Endelig den 12te April faldt der Regn, den første efter syv Maaneders Forløb, og for muligvis at frelse nogle af de endnu Levende, fyldte Munk et stort Fad med Vand, hvori han blandede Urter, og heri badede han sig tilligemed flere af de Andre. Men Sygdommen standsede ikke; den tog tværtimod i Maj Maaned saaledes Overhaand, af der ikke mere var Nogen til at begrave de Døde, og Munk selv kunde ikke rejse sig af sin Seng. Hans egen Skildring af denne Tidfl I snivenheder er meget rorende; saaledes skriver han under 19de Maj: «Idag døde Erik Hansen Li, som den ganske hele Kejse havde været meget [s. 247] flittig og tjenstagtig og ikke fortørnet det ringeste Menneske eller fortjent nogen Straf, og havde da gravet saa mange Grave til Andre, og var nu Ingen, der kunde hjælpe ham til Jorden, men han maatte ligge ubegraven». I 4 Dage laa Munk uden Føde i sin Kahyt, og da han mistvivlede om nogensinde mere at kunne rejse sig fra Lejet, opsatte han sit Testamente, bad kristne Mennesker, om saadanne skulde finde hans Lig, da at begrave det og tage Lon derfor af Gud; sine Optegnelser bad han dem sende til hans Herre og Konge, og sluttede da med «al Verden god Nat og min Sjæl i Guds Haand!'> Men det var ikke Forsjnets Bestemmelse, at han skulde do her. Da han ikke længere kunde udholde at ligge i Kahytten for den kvalme Luft af de dode Legemer, anvendte han al sin Kraft og krøb op paa Dækket, «da han ligesaa godt kunde dø der som nede i Kojen«. Paa Dækket blev han liggende Natten over indtil den næste Morgen; han vilde da see til Skibsfolkene, men fandt kun to Mand endnu i Live, og disse laa udmattede og syge paa Jorden. Der blev stor Glæde hos de to Matroser, da de saae deres kjære Kapitajn endnu i Live; de krøb hen til Skibet, hjalp ham i Land, og alle Tre, den sidste Rest af en Besætning paa 04 Mand, kravlede nu paa alle Fire hen under en Busk, hvor de bleve liggende en lang Tid, holdt Modet i hinanden og fristede Livet ved at tænde Ild til Varme, krybe om paa Jorden, grave Huller i Sneen og opsøge Urter, af hvis Rødders Saft de ernærede sig. Da Vejret blev mildere, begyndte deres Kræfter ogsaa at tiltage saa meget, at de kunde tænke paa at forlade Stedet. De tre Mænd kom efterhaanden saa vidt, at de kunde gaa ud til Søen, som nu var bleven aaben, fange Fisk, hente fra Skibene hvad de behovede, bortrydde Ligene og skaffe sig bedre Kvarter og Føde. Det var den 8de Juni, at Munk havde forladt sinKoje; den 26de begyndte de at arbejde paa Lampretten, som sattes i Søen, udstyredes,

med hvad man behovede til Rejsen, fra Enhjørningen, og den 16de Juli afsejlede de med frejdigt Mod og Haab om Guds Bistand for at begynde den farefulde Rejse, idet de maatte efterlade det store Skib der, hvor det laa. Man kan gjore sig en Forestilling om de Farer og Besværligheder, for hvilke disse tre Mænd vare udsatte under en Rejse med et lille Skib gjennem Hudsonstrædet og over Atlanterhavet, naar man betænker, at [s. 248] de endnu vare syge og afkræftede, at Skibet var saa lækt, at de paa hele Rejsen maatte pompe Nat og Dag, at Sejl og Rejsning vare i en meget slet Tilstand, og Provianten neppe bedre. I Strædet laa de længe og drev om, kæmpende med Storm og Drivis, ja engang kom de efter en Sejlads paa ti Dage tilbage til det samme Sted, hvorfra de vare gaaede ud; Roret blev slaaet i Stykker og istandsattes kun med megen Møje. I Atlanterhavet maatte de udstaa flere Storme, og under en af disse blæste Storsejlet fra Masten og blev kun med megen Anstrængelse fisket ind igjen, medens Skibet drev om for Vind og Vove. Endelig den 26de September, ni og en halv Uge efter at de dristige Sofolk havde forladt Vinterhavnen, fik de Norge at see, kom Dagen efter indenskjærs paa et ubekjendt Sted med en flyvende Storm — men Skibet kunde hverken ankre eller fortøje, det havde kun et halvt Anker tilbage og ingen Baad. Mod Aften kom der Hjælp fra Land, og det viste sig da, at de vare inde i Bergens Led. «Der jeg nu havde Skibet udi god Salve — siger Munk — og var udi Kristen Land igjen" kommen, da græd vi arme Mennesker af stor Glæde og takkede Gud, at han os naadeligen den Lykke havde beskaaret«. Munk rejste nu over Bergen ned til Danmark for at melde sig hos sin høje -Øvrighed og hos Kongen. Rejsens Maal var ikke naaet, nogen Nordvestpassage var ikke funden, ja man var ikke engang kommen til Kundskab om, at Hudsonbugten er en lukket Bugt, fra hvilken der ikke udgaaer noget Stræde imod Vest. Aarhundreder skulde hengaa, og mange mislykkede Forsog gjores, inden man, hvad der forst er skeet i vor Tid, opdagede, at der virkelig existerer en Nordvestpassage, der ligger meget nordligere end Hudsonbugten; men den kan kun uegentligen kaldes en Passage, efterdi den bestandig er saa opfyldt med Is, at den ikke kan besejles. Den engelske Kapitajn M'Clure opdagede Passagen i Aaret 1850; han og hans Mandskab gjorde Rejsen ad denne Vej; men Skibet maatie de forlade, og noget Skib er aldrig gaaet helt igjennem Nordvestpassagen, der saaledes ikke er bleven nogen So vej til Indien. Om Jens Munk skulle vi endnu anføre, at han snart igjen efter sin Hjemkomst meldte sig til Tjeneste, og i de paafølgende Aar betroede Kongen ham Ledelsen af flere vigtige Sendelser, blandt andre i Aaret 1623 som Chef for 4 Skibe i de nordlige Farvande under Kysten af Rusland. Skjøndt [s. 249] hans Kejse til det nordlige Amerika havde sat ham i saa stor Fare og ikke aabnet ham nogen Udsigt til at opdage en Nordvestpassage, arbejdede han dog paa at faae Kommando over en ny Expedition dertil, i det Haab, at han med sin indvundne Erfaring nok skulde komme til et bedre Kesultat. Han skal ogsaa have faaet Lofte om en saadan, men den gik overstyr ved hans Dod, der allerede indtraf den 3die Juni 1628, samme Dag, som han fyldte sit 49de Aar. Om hans Dod fortælles Følgende, for hvis Eigtighed vi dog ingenlunde kunne indestaa. Det hedder nemlig, at da han havde Audients hos Kongen i Anledning af den projekterede nye Rejse, bebrejdede denne ham Uforsigtighed, som han skulde have gjort sig skyldig i paa sin første Expedition, hvorover Munk blev heftig og gav Gjensvar, saa at Kongen, vred over denne Tiltale, slog til ham med sin Stok. Fra denne Dag tæredes Munk hen og døde: <« thi Ingen kunde leve, paa hvem Christian den Fjerde havde lagt sin Haand i Vrede«.

Krigen med Tyskland.

1625–1629.

[s. 250] Christian den Fjorde tabte ikke i sin modne Alder noget af den Interesse, han fra sin tidligste Ungdom havde næret for en kraftig Udvikling af den danske og norske Sømagt. Uagtet de mange store Byggeforetagender, han havde i Gang, Slotte, Kirker, Byer, Havneanlæg m. m., hvoraf adskillige bære hans Navn og have virket til at bevare hans Minde hos sildige Slægter, fandt han dog ved Finantsernes ypperlige Forvaltning og en streng Økonomi Midler til at fremme og styrke det Værn, hvorpaa han med Bette satte saa hoj en Pris. Paa Bremerholm og paa private Værfter flere Steder i landet rejstes den ene Skibsbygning efter den anden og indlemmedes i den kjobenhavnske Flaade, der laa fortojet i en Linie indenfor Refsbalegrnnden, Nord for det nylig anlagte Christianshavn. Ogsaa i Norge byggedes Krigsskibe, dog navnlig Skjærbaade og Galejer, af hvilke der i l'.Jl adrustedes 38, som Kongen selv mønstrede i Frederiksværn. Daiiibroge vajede fra mangen en «Mesansru» (en langskibs Kaa eller Bom paa den agterste Mast) paa de Skibe, der i Østersøen, Nordsøen og fjernere Have krydsede om for at hævde Flagets Ære og rense Farvandene for Sørøvere. Den dansk - norske Flaade havde et stort Navn. var vel bekjendt og kunde maale sig med en hvilkensomhelst [s. 251] Sømagt i Europa. Instruktioner for Embedsmændene, Keglementer for Tjenesten paa Skibene og i Land, Sokrigsartikler for Opretholdelse af Disciplin og Orden forfattedes under Kongens umiddelbare Tilsyn. For Skibenes Bemanding og Mandskabets Forplejning blev der omhyggelig sørget. Overfor Bremerholm, paa det opfyldte Stykke Land mellem denne og Nikolaj Kirke, laa de saakaldte Skipperboder, hvor Holmens Folk, Arbejdere og Søfolk, havde deres Bolig; men da Kongen i Aaret 1615 havde ladet udskrive 1500 Søfolk i Kjøbstæderne og paa Landet til fast Arbejde paa Holmen og paa Skibene, blev Pladsen til disse her snart for indskrænket, og Bygningen af en ny Samling Arbejderboliger blev paabegyndt udenfor den daværende -Osterport ved St. Hans Bro. Saaledes grundlagdes Nyboder og den faste Stok, der siden hine Dage og lige indtil vor Tid have spillet saa vigtig en Rolle i Flaadens Historie. Disse Rækker af lave Huse med rode Tage, adskilte ved Gader med mærkelige Navne, lige fra Bjørne og Kæve ned til Timian og Merian, der dannede en afsondret Del af den stærkt opvoxende By, med sit eget Politi- og Kommunevæsen, denne bølgende, urolige Befolkning, der udgjorde en særlig Kaste og havde sit eget Udseende, hvorfra saamangen lystig Fortælling, saamange Ordspil og Æventyr udgik og vandrede om i Broderlandene, denne By og denne faste Stok, hvor Konen regerede, naar Manden var paa Holmen eller tilsøes, hvor Rygterne spredte sig, og hvor de store Børneflokke tumlede sig om i Gaderne, staa endnu for os som lyse Minder om en smuk Tid. I Aaret 1619 blev en af Holmens Bygninger indrettet til Kirke for Flaadens Mandskab; men da den snart viste sig at være for lille, blev den senere udvidet og i 1641 givet Form af en Korskirke, der bærer Navn af Holmens Kirke og bestemtes til Sognekirke for Alle, som henhørte til Flaaden, hvor de end boede i Byen. 1628 oprettedes en Skole for Mandskabets Børn; men noget Institut for vordende Officerer indstiftedes først langt senere. Paa Slotsholmen, bagved det gamle Slot, begyndtes i Aaret 1604 Opførelsen af det store Tøjhus, der indtil Aaret 1680 vedblev at være fælles for Hæren og Flaaden. De største Krigsskibe, der siden Frederik den Andens Tid kaldtes Orlogsskibe, havde fremdeles de hoje Agterkasteller og forte indtil 60 [s. 252] Kanoner. Paa denne Tid opstaaer Benævnelsen Fregatter, hvorved forstaaes Krigsskibe med 3 Mærs og kun eet Batteri, temmelig smaa Skibe, adskillige af dem ikke større end den nyere Tids Brigger. Desuden nævnes Bojerter, Jagter, Pinker og Pinasser. Defensionsskibene, af hvilke navnlig Norge stillede et større Antal, vare Handelsskibe, paa hvilke der hvilede den Forpligtelse, at de, naar der var Trang til dem, skulde stilles til Regeringens Raadighed. De nød derfor visse Begunstigelser, saasom Lettelse i Toldafgifter m. m. Denne Institution blev vel formelt hævet 1688 ifølge en Konvention med Holland, men Defensionsskibe omtales dog indtil ind i det attende Aarhundrede. Kanonfabrikationen var gaaet godt fremad, der støbtes Kanoner af Jern og af Metal; tidligere var der, saavidt man kan see, ikke fulgt noget bestemt System, idet Kanonerne kun vare tilvejebragte enkeltvis; men imellem Aarene 1603 og 1609 lod

Kongen støbe 100 14pundig Metalkanon, »Erik Ejegod., stobt 1605. Stkr. 14pundige Metalkanoner paa Kronborg og i Kjobenhavn, de saakaldte <'Konger» eller «gamle Konger«, til Forskjel fra nogle andre, lettere 14pundige Metalkanoner »Trianglerne", der støbtes omtrent paa samme Tid. « Kongerne •> vare meget pragtfuldt udstyrede med Ringe, Fniziiinger og latinske Indskrifter; de havde hver sit Navn efter en Konge, hvis Billede var støbt paa Oversiden af Forstykket, Hankene over Midterstykket havde Form af Lover, og « Druen«, eller Bøjlen ved Bunden, forestillede en abeagtig Figur, som holdt et Marsvin i Halen. Al disse Kanoner, som længe have været forsvundne fra Arsenalets Beholdninger, ere for nylig (1873) fem Exemplarer, rigtignok i en noget i Itagen Skikkelse, fremtraadte for Dagens Lys; de have henhørt til Bestykningen paa Linieskibet Danebrog, som den 4de Oktober 1710 Bprang i Luften i Kjøgebugt med Ivar Hvitfeldt og hans kjække [s. 253] Mandskab, og efter den voldsomme Stormflod den 13de November 1S72 paany have viist sig over Havbundens Sand paa 7 Favnes Dybde. Vi have her givet en Afbildning af en af disse Kanoner, »Erik Ejegod«, saaledes som den saae ud, inden den blev beskadiget. I Christian den Fjerdes senere Regeringsaar stobtes et Antal af omtrent GO Stkr. 24pundige Metalkanoner, der ligeledes vare prydede med Kongebilleder og derfor kaldtes de «nye Konger ». Fra Vraget af Danebrog er der i 1873 i det Hele opfisket 12 Metalkanoner, hvoraf foruden de 5 "Konger« tillige to Spundiger henhøre til den Periode, vi her tale om; de benævntes « Drager«, vare udstyrede omtrent som »Kongerne« med Hanke og Drue i Form af Delfiner, Christian den Fjerdes Navnetræk paa Bundstykket og Billeder af en Tudse, Snog eller andet Dyr paa Forstykket. Den »Drage«, hvoraf vi her levere en Afbildning, er støbt i Aaret 1623. løvrigt tildeltes der Kanonerne mange forskjellige Navne Spundig Metalkanon, »Drage«, støbt 1623. efter de Billeder, som fandtes derpaa, skjøndt de derfor godt kunde henhøre til den samme Klasse eller Kaliber; men naar der tales om hele og halve Kartover, Slanger, Skjærbrækker, Falkuner m. m., da maa herved tænkes paa forskjellige Klasser. Kanonerne anvendtes ikke alene til at udskyde Kugler, Jernkugler, hvis Bestemmelse var at trænge ind i de fjendtlige Skibes Skrog og om muligt bore dem i Sænkved vel anbragte Grundskud; men ogsaa andet Skarp omtales, saasom Lænker, Lod og Stangkugler, der anvendtes imod Skibenes Rejsning, »den levende Del«, der gav Skibet Liv og Bevægelighed, men reducerede det til et hjælpeløst Vrag, naar den blev nedskudt eller gjort ubrugelig. At ødelægge det fjendtlige Skibs Rejsning, skyde Master og Ræer overbord, var et meget vigtigt Formaal; thi derved blev Skibet ikke alene ude af Stand til at manøvrere, men Dækket og Kanonerne [s. 254] bleve som oftest saaledes belemrede af det nedfaldende Gods, at Skydningen maatte standses. Med den smukke og velordnede Flaade havde Kong Christian været istand til at mode og bekæmpe en mægtig Modstander; men forst henimod Slutningen af hans Liv skulde det falde i hans Lod at levere et storre Søslag. I den Krig, som brod ud med den tyske Kejser, fik Flaaden en anden Opgave at løse, vel ikke mindre betydningsfuld, men langt mindre taknemmelig og opsigtvækkende end den at besejre fjendtlige Flaader. Det har været den danske Flaades Lod under enhver Krig med Tyskland, at der kun er givet den ringe Lejlighed til at udøve nogen aktiv Virksomhed og tilegne sig Berømmelse, hvorimod den ved at holde Farvandene ryddelige har gjort det umuligt for Fjenden at besætte øerne eller ganske undertvinge Landet, medens den har gjort det muligt for os selv at fore Tropper fra Sted til Sted, opbringe fjendtlige Skibe og afspærre Fjendens Havne. Dette Maal har en stor Betydning, men bliver ikke altid rettelig vurderet; man er vred paa Flaaden, naar den ikke træder aktivt op, men har dog en Følelse af Tryghed, naar den frit kan krydse under Kysterne. I Tyskland rasede Trediveaarskrigen siden Aaret 1618, og Christian den Fjerde kunde ikke forblive uberort af denne, skjondt han kun høstede ringe Tak og ingen Løn for sin Indblanding. Hans Troesfæller i Tyskland, de protestantiske Fyrster, anmodede ham stærkt om at yde sig Bistand og valgte ham ved en Fyrsteforsamling i Lauenborg den 25de Marts 1625 til Kredsoberst i den nedersaxiske Kreds. I Begyndelsen af Maj næstefter forlod Kong Christian sit Hjem i Frederiksborg, tog over til Halvøen, satte sig i Spidsen for Hæren og drog imod Kejserens Tropper, der anførtes af Tilly. Dette Aars Felttog blev dog uden Betydning, til noget Møde med Tilly kom det ikke, og de protestantiske Fyrster ydede kun ringe Bistand. Forst det paafølgende Aar, nemlig den 17de August 1626, kom det til et

afgjorende Slag ved Lutter am Barenberg i det Brunsvigske, hvor Kong Christian efter en hæderlig, med stor Dygtighed fort Kamp, der endog opvakte hans krigsvante Modstanders Beundring, led fuldstændigt Nederlag, navnlig paa Grund al' dm lunkne Understøttelse. Kongen selv kom i personlig Fare, omringe! og forfulgt af fjendtlige Byttere, <>- del var med Ned at. [s. 255] han slap derfra mod Livet. Desuagtet holdt han sig endnu i nogen Tid i det nordlige Tyskland, efterat have samlet Resterne af sin Hær, og først i det paafolgende Aar, 1627, da Kejserens beromte Generaler Tilly og Wallenstein samlede droge Nord paa med en talrig Hær, lykkedes det dem uden synderlig Modstand at trænge op gjennem Hertugdommerne og besætte hele Halvøen. Saavidt kunde de hovmodige Tyskere med deres mange Tropper sagtens naae; men her traf de Kysterne og Havet, udover hvilke de ikke kunde række. Wallenstein spillede Herre i Jylland, han og hans stolle Kejser havde store Planer for med det lille Danmark, Nøglen til Ostersoen; men de indsaae snart, at uden Flaade lod det sig ikke undertrykke, en saadan maatte man see at skaffe tilveje, og det første Skridt hertil blev gjort derved, at Kejseren, som havde forlehnet Wallenstein med det erobrede Meklenborg, udnævnte sin berømte General til Admiral over Ostersoen og overlod til ham selv at skaffe sig Skibe i de tyske Havne; men den danske Flaade var ham for stærk. Ved Krigens Udbrud i Foraaret 1625 udrustedes 24 Orlogsskibe og 6 Fregatter, der deltes i forskjellige Grupper til Kysternes Bevogtningog Hærens Understøttelse, nogle sendtes til Bælterne, andre til Elben, hvor Gliickstadt nylig var anlagt, og hvor der var etableret en fast Station til Sikkring for Elbtoldens Hævelse, samt til Weseren. Andre Skibe sendtes til Ostersoen og Nordsøen lige indtil Island og Grønland, for at hævde Højhedsretten, beskytte danske og norske Handelsskibe og standse Fjendens Sofart. Kapitajn Børge Juel paa Orlogsskibet Trost havde Kommando i Bæltet, Kapitajn Henrik Wind, Orlogsskibet Sorte Rytter^, paa Elben, og Kapitajn Jørgen Ulfeldt, Orlogsskibet Hummeren, paa Weseren; men da Henrik Wind snart efter maatte forlade Elben paa Grund af Sygdom paa Skibene, blev han afløst af Jørgen Ulfeldt, som igjen afløstes paa Weseren af Kapitajn Jens Munk, Orlogsskibet Havhesten, der her havde Kommando, foruden over tre andre Orlogsskibe, tillige af sin gamle Jagt Lamprenen. Der blev dog hverken i dette eller det paafølgende Aar nogen Lejlighed for Flaaden til umiddelbart at gjøre Fjenden noget Afbræk, idet den maatte indskrænke sig til at krydse i Nordsøen, rense Farvandel for fjendtlige Kapere, understøtte Hæren ved Elben og overføre Tropper; [s. 256] men da Slaget ved Lutter atu Barenberg var tabt, begyndte Virksombeden. Flere storre Skibe sendtes til Elben for at standse Fjendens Fremrykning, Tropper bragtes til Jylland og atter bort derfra, da de tyske Generaler trængte op paa Halvoen, og Christian den Fjerde trak sig tilbage med Hæren til Fyen, hvor Foranstaltninger bleve trufne for at hindre Fjendens Overgang. Under disse ulykkelige Forhold sogte Kongen, forladt af sine tyske Medforbundne, at finde Understøttelse i de protestantiske Lande, Sverig, England og Holland, hvorfra ogsaa sendtes nogen Bistand i Skibe og Tropper, og Lybek, hvis Handel led ved de danske Krydsere, sluttede sig ligeledes til Kong Christian. Dog maatte de Danske næsten ganske støtte sig til deres egen Magt for at hindre Landets Erobring, og saalænge Flaaden beherskede de danske Farvande, lod det sig heller ikke undertvinge. Om Foraaret 1628, saasnart Isen brød op, stak Flaaden i Søen og samledes i den sydlige Del af Store Bælt for at gjøre Angreb paa Femern; Kong Christian forte selv Kommandoen, hans Kongeflag vajede paa Orlogsskibet Hummeren. Angrebet skete ved Puttgarden paa Femerns Nordkyst, 3000 Mand kastedes i Land, -Øen blev erobret og 500 Tyskere gjorte til Krigsfanger. Derfra drog Kongen til Ekernførde, som overrumpledes og indtoges, og 300 tyske Soldater bleve nedsablede; derimod mislykkedes et forsøgt Angreb paa Kiel. Da Kongen forlod Flaaden, blev Kapitajn Gabriel Kruse med Titel af Admiral Hojstkommanderende i Østersøen. Samtidig hermed krydsede Kapitajn Pros Mundt med Orlogsskibet Havhesten og nogle andre Skibe om langsmed den tyske Kyst, trængte ind i Havnene, ødelagde, opbrændte eller borttog de Skibe, som Wallenstein havde ladet udruste i Wismar, Warnemunde, Greifswalde og andre Steder, og som skulde have været anvendte til Landgang paa de danske Kyster; Ødelæggelsen var saa fuldstændig, at den tyske « Admirals ☐ Herredomme over Østersøen kun blev en Drøm. Til Elben afsendtes en Eskadre under Kapitajn Henrik Wind, der gjorde Forsøg paa at undsætte

det stærkt betrængte Stade, som endnu var i de Allieredes Besiddelse, og han indbragte mange fjendtlige Skibe til Glfukstadt, der under hele Krigen forblev i de Danskes Besiddelse. [s. 257] Af storst Betydning i dette Aar var dog Kampen ved Strå Is und, hvor de Danske holdt sig tappert, og som den tyske Kejser satte stor Pris paa at komme i Besiddelse af. Kongen sendte friske Tropper derover, og lod Pros Mundt krydse med sine Skibe udenfor Strædet Nydyb, der adskiller Rygen fra Fastlandet. Fæstningen belejredes med stor Hæftighed, navnlig efter at Wallenstein selv i Slutningen af Juni havde overtaget Ledelsen og svoret paa, at han vilde indtage Stralsund, «om det end hang med Jernkjæder ved Himlens men Besætningen holdt tappert Stand, og Belejringen maatte opgives sidst i Juli. En stor Del af Flaaden samledes imidlertid om Rygen, Kongen selv ankom til den i August Maaned, overtog Kommandoen, bemægtigede sig Oen Usedom og erobrede Fæstningerne Wolgast og Peenemiinde; men det Erobrede maatte atter overgives til den tyske Overmagt, og Christian den Fjerde forlod Flaaden, efter at have delt den i to Eskadrer under Gabriel Kruse og Henrik Wind. Stralsunderne, som truedes med en ny Belejring, henvendte sig om Hjælp til den med saa meget Held i Polen kæmpende svenske Konge Gustav Adolf, og da Wallenstein i September atter lagde sig for Fæstningen, modte han saa eftertrykkelig Modstand af de forenede nordiske Folk, at han snart paany maatte trække sig tilbage. Ved Vinterens Komme blev Flaaden lagt op, nogle Skibe paa Albufjorden, Resten i Kjobenhavn. Kulden blev streng, og Isen laa til heni Marts 1629; men skjondt man allerede i Januar Maaned havde begyndt at indlede Fredsunderhandlinger i Lybek og de Danske længtes efter at see Halvøen befriet for de hensynsløse tyske Troppers Udsug-eiser, forberedtes dog et regelmæssigt Tog i det nye Aar. Skibe udsendtes til Kysternes Bevogtning, og desuden udrustedes en stor Landgangsexpedition, der deltes i to Afdelinger, af hvilke den ene gik til Vestkysten, den anden under Kongens egen Overkommando til Ostkysten. Paa denne Maade kastedes paa en Gang 10,000 danske Tropper ind i Slesvig, hvilke fordrev de tyske Tropper derfra og truede Besætningen i Jylland. Under disse heldige Forhold afsluttedes Freden i Lybek den 12te Maj 1629 paa nogenlunde gunstige Vilkaar, Kong Christian blev i Besiddelse af hele sit Land paa nogle tyske Stifter nær, men [s. 258] maatte til Gjengjæld love, at han ikke mere vilde tage Del i Trediveaarskrigen. Intet var vundet i Krigen, uden Erkjendelsen om Flaadens store Betydning for Landets Forsvar; derimod var Meget tabt, Finantserne komne i slet Tilstand, Danmarks lykkelige Periode under den dygtige Konge, dets Udvikling og Fremgang i Hæder og Velstand hemmede.

Christian den Fjerdes sidste Søkrig.

List og Colberger Hejde.

[s. 259] Øresundstolden var for KongChristian en god Kilde at ese af under Landets slette Finantstilstand efter den tyske Krig, og den blev rigeligt benyttet. Allerede under Kalmarkrigen var den bleven forhøjet, og skjøndt den atter nedsattes efter denne Krig, blev den dog senere paany flere Gange forhøjet, saa at den bestandig hvilede som en betydelig Byrde over Handelen paa Østersøen. Herover yttrede de søfarende Nationer, navnlig Holland og England, som rimeligt var, stor Misfornøjelse, der endog brød ud i aabenbar Trusel, da Holland 1640 vilde passere Sundet med nogle Skibe uden at erlægge Told; men det kom dog ikke til Fjendtligheder. Værre gik det paa Elben, hvor Hamborgerne følte sig meget trykkede ved, at Danmark opkastede sig til Herre over Floden, hævede Told af deres Skibe og fra den faste Station ved det ny anlagte Gliickstadt forbød ethvert Skib at passere uden at erlægge Afgiften. Hamborgerne gjorde Indsigelse herimod; men da dette ikke frugtede, udrustede de 1630 en Flaade, hvormed de blokerede Gliickstadt, beskød Fæstningen, satte Tropper i Land, erobrede nogle Smaafartojer og haanede det danske Flag. [s. 260] Det var paa høje Tid, at den dansk - norske Flaade stak i Søen. 22 Orlogsskibe og Fregatter, foruden endel Galejer og mindre Fartøjer, Ibrlode i Begyndelsen af August Kjobenhavn for at gjenoprejse Kong Christians Højhedsret over Elben. Flaaden fortes af Kongen selv paa Orlogsskibet St. Sophia og var delt i 4 Afdelinger, den første under den til Rigsadmiral nylig udnævnte Klaus Daa, hvis Flag ligeledes vajede paa St Sophia, de andre under Admiralerne Gabriel Kruse, Henrik Wind og Holger Rosen k ran tz paa Orlogsskibene Oldenborg, Lindormen og Justitia. Det var en prægtig Flaade at see til med dens mange Master og Sejl, foruden Kongeflaget, de mange Admiralsflag og brede Vimpler paa Toppen og under Mesanruen, som det efter hine Tider var Skik og Brug at føre. Sejladsen blev imidlertid besværlig paa Grund af stormfuldt Vejr, fiere Skibe led Havari, blandt hvilke St Sophia, der maatte sendes tilbage, og Flaaden maatte ty ind til Flekkerø. Kongen flyttede sit Flag over paa Hummeren. Først den 4de September lykkedes det at naae Elben. Flaaden, som undervejs var bleven forøget med flere tilstødende Skibe, skal da have talt 42 Sejlere. Med en vestlig Brise sejlede den op ad Floden og nærmede sig den hamborgske Flaade, der talte nogle og tyve Krigsskibe og omtrent ligesaa mange Handelsskibe og laa til Ankers ved Gliickstadt. Hamborgerne lettede strax, sejlede op ad Floden, bleve forfulgte, og en Kamp udspandt sig, der varede i fem Timer. Om Aftenen ankrede begge Flaader i Kanonskuds Afstand fra hinanden. De paafolgende Dage fortsattes Forfølgelsen, indtil den 7de, da Hamborgerne vare saa højt oppe paa Floden, at de storre og mere dybtstikkende danske Skibe ikke kunde forfølge dem længere. Hermed havde Hamborgerne tabt deres Krigslyst og begyndte at underhandle; de betalte fremdeles Tolden, men vilde ikke anerkjende Danmarks Højhedsret, og Forhandlingerne trak ud i samfulde 13 Aar, indtil Kong Christian, kjed af den lange Parlementeren, i 1:643 atter sendte en Flaade til Elben og lod Hamborg blokere. Saa faldt Kræmmerne tilføje, gjorde offentlig Afbigt og betalte en klækkelig Sum Penge i Bede. Nan disse Stridigheder undtages, havde Danmark i den lange Periode Biden den tyske Kri<_r Fred, og Plaadens vigtigste Opgave var at [s. 261] beskytte Kysterne under den Krig, Trediveaarskrigen, som rasede i Tyskland, at hævde Danmarks Højhedsret i Østersøen og i de nordlige Have, at rense Farvandene for Kapere, beskytte Handelen, konvojere Handelsskibe og Lignende. Men Forholdet til Sverig var spændt, til Holland og England lidet venskabeligt paa Grund af Sundtoldens Forhojelse, og Tilstanden i Landet ugunstig under Adelens hovmodige Hersken og Uvillie til at bære sin Part af Statens Byrder. Kong Christian kunde kun med Mistillid og Utilfredshed see den glimrende Maade, hvorpaa hans Rival Gustav Adolf formaaede at understøtte de tyske Protestanter, fremfor hvad han havde været istand til; han kunde ikke uden Ængstelse være Vidne til den svenske Konges næsten æventyrlige Fremgang paa Fastlandet, hans Erobring af hele Tyskland lige indtil Alperne, hans Sejrvindinger over Kejserens berømteste Generaler, idet Kong Christian maatte frygte for, at den sejrrige svenske Hær vendte sig imod ham selv, en Frygt, som end ikke kunde dæmpes, efterat den heltemodige Kong Gustav havde fundet sin

Død paa den blodige Valplads ved Ltitzen den 6te November 1632; de svenske Generaler vedbleve at husere i Tyskland. Hertil kom i de senere Aar flere Omstændigheder, som tjente til at stramme Knuden. Sverig havde Toldfrihed i Sundet, og da flere fremmede Skibe benyttede sig heraf til at slippe forbi Kronborg under et falsk svensk Flag, mistænktes Sverig for at have hemmelig Del i disse Bedragerier. Gustav Adolfs Enke, den i Sverig forhadte Dronning Maria Eleonora, blev af Kong Christian hjulpen til at flygte bort med to danske Skibe, som toge hende op under Gulland og bragte hende til Danmark, hvor Kongen tog hende under sin Beskyttelse; dette vakte megen Harme i Sverig. Man pønsede paa at angribe Danmark, hvilket Kongen muligvis har mærket, og han vilde i hvert Fald værne sit Land; men de høje Adelsherrer, og blandt dem fornemmelig hans hovmodige Svigersøn, Rigshofmesteren Korfitz Ulfeldt, paastode, at der ikke var nogen Fare. I Maj Maaned 1643 afsendte den svenske Regering en hemmelig Ordre til General Torstenson, som kommanderede Hæren i Tyskland, at han skulde falde ind i Danmark og bemægtige sig saa meget af Landet, som han formaaede. Torstenson, denne mest berømte af Gustav Adolfs dygtige Feltherrer, der ved sine hurtige Bevægelser og [s. 262] uventede Marcher havde faaet Tilnavnet den svenske Lynild, havde allerede i flere Aar lidt saa meget af Gigtsmerter, at han ofte hverken kunde gaa eller ride; men dette forhindrede ham dog ikke fra at anføre Hæren med stor Dygtighed, idet han lod sig bære omkring fra Sted til Sted i en Bærestol. Befalingen om at rykke ind i Danmark modtog han først i Slutningen af September, holdt den fremdeles hemmelig og søgte at maskere sine Bevægelser ved forskjellige Marcher; derefter drog han Nord paa, meddelte endelig sine Officerer hvad han havde for, og brod den 13de December over Elben ind i Holsten, uden nogen Krigserklæring. Nu gik det rask fremad uden synderlig Modstand; i Januar 1644 trængte Hæren ind i Jylland, og snart var hele Halvøen lige til Skagen, paa Fæstningerne Gliickstadt og Krempe nær, i de Svenskes Besiddelse. Samtidig hermed rykkede en svensk Hær ind i Skaane og bemægtigede sig hele Provindsen paa Malmo nær, der gjorde tapper Modstand. Det uforberedte Danmark var saaledes pludselig blevet stædt i samme Vaande som under den tyske Krig, da Tilly og Wallenstein havde besat Halvøen; men Faren var større nu end dengang. Tyskland ejede ikke og kunde ikke skabe sig nogen Krigsflaade, saaledes at Danmark uden stor Vanskelighed kunde beskytte sine -Øer; desuden havde det Fred med Sverig og behøvede ikke at frygte noget Angreb paa de østlige Provindser. Nu var det Sverig, som førte Kampen baade fra Vest og -Øst, og det var i Besiddelse af en meget god Flaade, hvormed det kunde møde de Danske paa Søen; desuden kunde det vente Bistand fra Holland, som var opbragt over -Øresundstolden. Christian den Fjerde modtog Efterretningen om Svenskernes Indfald, medens han opholdt sig paa sit kjære Slot Frederiksborg. Den 67aarige Konge, den kjække Helt, betænkte sig ikke, forlod strax sin venlige Arne, idet han udbrød: « Hvor jeg ikke selv er med, der bliver Intet udrettet«, og begav sig først til Fyen, som han satte i Forsvarsstand, og derefter til det Vaaben, som nu havde størst Betydning og maatte frelse Fædrelandet, hvis Frelse var mulig: han tog Kommando over Flaaden. Denne havde allerede begyndt sin Virksomhed, Udrustningen var i fuld Gang, Skibe afsendte til Kysternes Bevogtning, Defensionsskibe indkaldte og bevæbnede, Matroser hvervede, da den laste Stok langtfra [s. 263] var tilstrækkelig til Skibenes Bemanding, og Kaperbreve udstedte. Den danske Flaade var ikke i saa god Stand som tidligere; dog var det navnlig Personellet, som i Fredsperioden var gaaet tilbage, medens der fandtes mange prægtige og for sin Tid kraftige Skibe. Blandt disse kan nævnes Trefoldighed paa 48 Kanoner, bygget 1639; Trekroner paa 42, St. Sophia, Tre Lover, Patientia, Norske Løve, Phoenix o. s. V. Norske Love. Af Norske Love findes paa Rosenborg Slot en mindre Model, hvoraf vi her levere en Tegning, og som er den ældste Skibsmodel, vi besidde. Den er forfærdiget i Aaret 1650 af en Normand ved Navn Jakob Jensen og synes at være temmelig paalidelig. Rejsningen er mærkelig ved sit langskibs Raasejl under Mesanraaen paa den agterste Mast, sine Raasejl paa Sprydet, de svære Skinkler og store Blokke, som anvendtes paa den Tid; Skroget udmærker sig ved sit hoje Agterkastel [s. 264] og rejsende Boug. Der er 22 Kanoner i underste Lag, 18 i øverste og 4 paa Dækket agter, ialt 44, samt desuden 4 paa Dækket med Mundingerne vendte indad for at forsvare dette under en Entring. Ifolge Skibslisten for 1648 var Norske Love da et

gammelt Skib med 52 Porte, 44 Kanoner og 230 Mands Besætning. 1 Begyndelsen af April 1644 hejste Kong Christian sit Flag paa Trefoldighed, tog Kommando af en Eskadre paa 9 å 10 Skibe og sejlede Nord paa til Goteborg for at begynde sine Operationer mod denne By og Fæstningen Elfsborg. Den væsentligste Opgave, Flaaden havde at lose, var at bevare Samfærselen imellem de danske øer indbyrdes samt imellem disse og Fastlandet, og holde Farvandene ryddelige; folgelig gjaldt det især om at hindre de Svenske fra at opkaste sig til Herrer i disse. Danmark havde henvendt sig til flere venskabelige Magter om Bistand imod det mod al Folkeret stridende, uventede Indfald i dets Lande, og skjondt det i det Hele taget traf Sympathi, viste Magterne dog kun Lunkenhed til at yde Hjælp. Danmark stod ene mod en mægtig Fjende; ja England og navnlig Holland følte endog en hemmelig Tilfredshed ved at see det ydmyget til Straf for den høje Sundtold. Den svenske Flaade var i den sidste Tid gaaet fremad baade i Materiel og Personel, og samledes nu ved Elgsnabben i den Del af Skjærgaarden, som forer ind til Stockholm: men den troede sig dog ikke stærk nok til at gribe an med Christian den Fjerdes Flaade og søgte Bistand, som den svenske negering haabede at finde i Holland. Den sendte derfor allerede i December Maaned 1643 Louis de Geer, en rig hollandsk Kjobmand, der var bleven naturaliseret og adlet i Sverig, og som var meget opbragl paa Danmark for Sundtolden, til Holland, for at søge at faae udvirket, at en Flaade sendtes til Ostersoen til Sverigs Bistand imod Danmark. Dette lykkedes vel ikke, da Prindsen af Oranien var venlig sindet imod Christian den Fjerde, som havde tilstaaet de hollandske Skibe flere Lettelser i Tolden, og da den Alliance, som nogle Aar forud rar sluttet imellem Holland og Sverig, kun gik ud paa at beskytte Søhandelen i Østersøen, og ikke paa noget Forbund imod Danmark; men den hollandske Regering saae dog igjennem Fingre med, at de Geer hyrede Skibe i Bolland, bevæbnede og bemandede dem, samlede en Flaade paa nogle og tredive Skibe under Kommando af den hollandske [s. 265] Kapitajn Mårten Thijssen og forberedte sig paa at afgaa med denne til Ostersoen for at forene den med den svenske Flaade ved Elgsnabben. Thijssen afsejlede fra Holland i Slutningen af April eller Begyndelsen af Maj Maaned. Saasnart Kong Christian fik Underretning om, at de Geer havde hvervet en Flaade i Holland og agtede at begive sig til Ostersoen, besluttede han at opsoge og om muligt odelægge den, forinden den forenede sig med den svenske Flaade og derved kunde blive meget farlig. Han opgav Belejringen af Elfsborg i Begyndelsen af Maj, lob den 8de ind til Flekkerø, men sejlede strax efter videre med Eskadren, der nu talte 9 Skibe, ud i Nordsoen og ned til Fohr. Her fik han at vide, at den hollandske Flaade var lobet ind til Kongens Havn, saaledes kaldtes Rheden indenfor List, den nordlige Ende af øen Sylt, hvor Vandet er dybt, men hvortil man kun kan naae fra Soen ved at sejle ind gjennem det smalle med en Sandbarre belagte Lob Listerdyb. Der findes som bekjendt her regelmæssig Ebbe og Flod, og kun under Højvandet kunne større Skibe sejle ud eller ind gjennem Lobet. Kongen lagde strax en Plan for Angrebet og meddelte den til sine Skibschefer den 15de Maj. Skibene skulde sejle i en Linie i hinandens Kjolvand med Trefoldighed i Spidsen ind gjennem Listerdyb, dersom Vinden var gunstig, i modsat Fald varpe sig op, omgaa de fjendtlige Skibe og ødelægge dem ved Skydning og Entring; men Planen kom ikke til Udførelse. Dagen efter, den 16de, kom nemlig den hollandske Flaade, der talte 24 — 28 Skibe under svensk Flag og med svenske Musketterer af Torstensons Hær ombord, varpende og sejlende ud gjennem Løbet. Det var næsten ganske stille Vejr, og for at gaa Fjenden imode, maatte der ligeledes føres Varp med et Varpanker ud fra Trefoldighed; men omtrent Kl. 8 om Morgenen vare dog begge Flaader under Sejl med en let Brise. De Danske søgte at lokke de mindre hollandske Skibe ud paa dybere Vand, men det lykkedes ikke, og Angrebet maatte udføres tæt under Grundene. Kl. 10 begyndte Skydningen og varede til Kl. 4 om Eftermiddagen; Kong Christian gik selv først i Ilden, udholdt en kort Tid Kampen med Fjendens Admralskib og Viceadmiralskib, men snart blev Fægtningen almindelig, de talrigere, men mindre hollandske Skibe søgte at omringe de færre, men større danske og gjorde [s. 266] flere Forsøg paa Entring; men de bleve slaaede tilbage. De led forfærdelig af de Danskes Ild. Forst maatte Mårten Thijssen trække sig tilbage med sit Skib i en ynkelig Forfatning, Skrog og Rejsning forskudt, Roret i Uorden, derefter fulgte de Andre, indtil hele Flaaden var flygtet ind gjennem Listerdyb, hvor de store danske Skibe ikke kunde følge den. Havet var opfyldt af Stykker af

Rejsninger og Sejl, og Hollænderne mistede et stort Antal Dode og Saarede. I to Dage endnu holdt Kongen krydsende udenfor List, indtil den 18de Maj, da han overgav Bevogtningen af Lobet til Ove Gjedde, der kommanderede den saakaldte norske Flaade, navnlig Defensionsskibe, samlede i Norge, hvormed han netop var ankommen fra Flekkerø, samt til Pr o s Mundt, der ligeledes førte en mindre Eskadre, som ankom samtidig med Gjeddes. Kong Christian sejlede da selv tilbage til Flekkerø for at proviantere. Den 25de Maj stod der atter en Kamp ved List, hvor Hollænderne bleve stærkt beskudte; men Thijssen kunde nu ikke længere holde sine Skibe samlede, da Besætningerne paa Grund af Nederlagene og en slet Behandling og Forplejning viste sig modvillige, ja endog paa nogle af Skibene brød ud i aabenbar Opstand, og da de dansk -norske Skibe i nogle Dage maatte søge tilsoes paa Grund af Stormvejr, benyttede han Lejligheden til at sejle hjem til Holland, hvor Opsætsigheden imod ham, og navnlig imod de Geer, brød frem med stor Styrke og ikke uden Vanskelighed lod sig dæmpe. I Flekkerø forberedte Kongen sig imidlertid til et nyt Angreb paa Hollænderne, lagde en Plan for dets Iværksættelse, forlod Norge og ankom til List den 12te Juni; men da Hollænderne vare borte, ansaae han denne Del af Opgaven for lost, og sejlede tilbage til Kjobenhavn for at vende Opmærksomheden imod den svenske Hovedflaade. Ved hans Hjemkomst var Landet i stor Fare. Den store svenske Flaade var ankommen til Krigsskuepladsen under Kommando af Admiral Klas Fleming og laa ved Kieler Fjord; man kunde frygte for, at den vilde støtte Torstensons Overgang til Fyen, der forsvaredes af Marsken Anders Bilde. Ogsaa i Skaane, hvor Ebbe Ulfeldt kommanderede de danske Tropper imod Gustav Horn, stode Sagerne slet, og de Indfald i Svcrig, som vare gjorte fra Norge under Hannibal Sehestedts Anførsel, vare slaaede tilbage. Her var ingen Tid at spilde, [s. 267] den svenske Flaade maatte rammes hurtigt, man udsatte sig ellers for, at den fik Understøttelse fra Holland; thi vel var Thijssen sejlet hjem med sin Flaade i en ynkelig Tilstand, men den energiske og meget formaaende de Geer vilde sikkert nok snart faae en Flaade samlet paany, og de norske Defensionsskibe under Ove Gjedde vare ikke stærke nok til at yde en saadan alvorlig Modstand. Den gamle Konge drev selv paa Udrustningerne med al Kraft og var paafærde sent og tidlig, kun han personlig kunde overvinde de mange Vanskeligheder, som ophobede sig, da der navnlig viste sig Mangel paa Folk, Proviant og Krigsfornodenheder. Hans Sind var tungt, hans Hjerte beklemt, han havde en Foleise af, at det nu gjaldt at sejre eller falde, at maaske hans eget Liv stod paa Spil. Allerede for sin Afrejse fra Frederiksborg ved Krigens Begyndelse havde han indsat sin Son Kronprinds Christian til midlertidig Regent; nu tog han Afsked med sin Slægt, som om han ikke mere skulde gjensee den. Der hengik dog, under denne utrættelige Virksomhed, ikke mange Dage, inden Flaaden, der talte 39 Sejlere af de bedste Skibe, var færdig til at afgaa. Den deltes i tre omtrent lige store Eskadrer, hver under sin Admiral, en Ordning, som allerede var indfort i flere Krigsmariner, og hvorved et Angreb paa Fjenden kunde indrettes saaledes, som Omstændighederne fordrede, enten ved at soge ind paa ham fra flere Sider, eller angribe i flere Hold, eller andet. Kongen forte selv Overkommandoen over hele Flaaden paa Orlogsskibet Trefoldighed, der henhørte til den tredie Eskadre, og under ham kommanderedes denne Afdeling af Admiral Pros Mundt; den første Eskadre kommanderedes af den i Aaret 1G43 til Rigsadmiral udnævnte Jørgen Wind paa Orlogsskibet Patientia, og den anden Eskadre af Admiral Peder Galt paa Trekroner. Den 30te Juni forlod denne store Flaade Kjøbenhavn og sejlede gjennem Drogden Syd paa forbi Møen og rundt om Gjedser for at opsøge den svenske Flaade. Denne, der skal have talt omtrent 46 Skibe, hvoraf flere vare større end de dansk-norske, som kun vare væbnede med højst 48 Kanoner, havde Dagen forud, den 29de, erobret Femern og laa nu Vest for denne O, i det store Bassin mellem Holsten og Ærø. Kong Christian, der ikke kunde give sig Stunder til at tilbageerobre Femern, før den svenske [s. 268] Flaade var overvunden, sejlede videre med sin Flaade op igjennem Femer-Bælt, mellem denne G og Lolland, og allerede den 1ste Juli om Morgenen havde man Fjenden i Sigte. Vinden var vestlig, den dansk-norske Flaade laa altsaa i Læ og kunde ikke naae op til Fjenden uden at krydse; den svenske Flaade havde derimod Fordelen af Vinden og kunde sejle ned mod de danske Skibe og begynde Kampen, naar den vilde. Paa dansk Side sejlede den første Eskadre foran med Patientia i Spidsen. Henimod Midten

holdt Klas Fleming, hvis Admiralsflag vajede paa Orlogsskibet Scepter, af for Vinden og angreb, tilligemed to andre svenske Skibe, det danske Admiralskib Patientia, der blev stærkt medtaget af Skydningen og fik mange Døde og Saarede, blandt hvilke Bigsadmiralen, den tappre Jørgen Wind selv, som mistede det ene Ben. Dette skal være forefaldet under den holstenske Kyst, mellem Femern og Kieler Fjord, paa Colberger Hej de, hvorefter Slaget har faaet Navn. Kongen pressede strax op efter mod Vinden med Orlogsskibet Trefoldighed for at komme det betrængte Patientia til Undsætning; men ikke mindre end fire svenske Krigsskibe holdt ned paa det, og de to danske Admiralskibe bleve voldsomt beskudte, medens deres Landsmænd, som laa i Læ, havde Møje med at arbejde sig op imod Vinden til dem. Splinter af de overskudte Planker, iturevne Bolte og Jernstykker floj omkring, dræbte og saarede Mange, endog omkring Kongen selv. Da faldt der et skjæbnesvangert Skud, som slog gjennem Skibssiden og afrev Splinter, der saarede Kongen, som blev stødt overende af den døende Ejler Ulfeldt. "Kongen er falden!« raabte man overalt, og Nogle vilde allerede stryge Kongeflaget. « Kongen er kun een Mand — svarede en slesvigsk Matros — vi ere alligevel Nok til at slaa Fjenden!« thi Mandskabet paa Trefoldighed kæmpede tappert og ivrigt efter det lysende Exempel, det havde for Oje. Men i det samme rejste Christian den Fjerde sig, bedækket med Blod; han havde mistet det hejre øje og flere Tænder, faaet en Flænge i det venstre Ore og var i del lide saaret paa 23 Steder. «Vel er jeg saaret — sagde han — men ikke farligt. Gud har endnu levnet mig Liv og Styrke, til at staa mit Folk bi, naar kun Enhver vil gjore sin Pligt«. Den gamle Helt holdt Torklædet for Ojet, indtil Hovedet blev nogenlunde forbundet; lian støttede sig til sit Sværd, blev staaende paa Dækket og vedblev at lede Kampens Gang.

[s. 269]

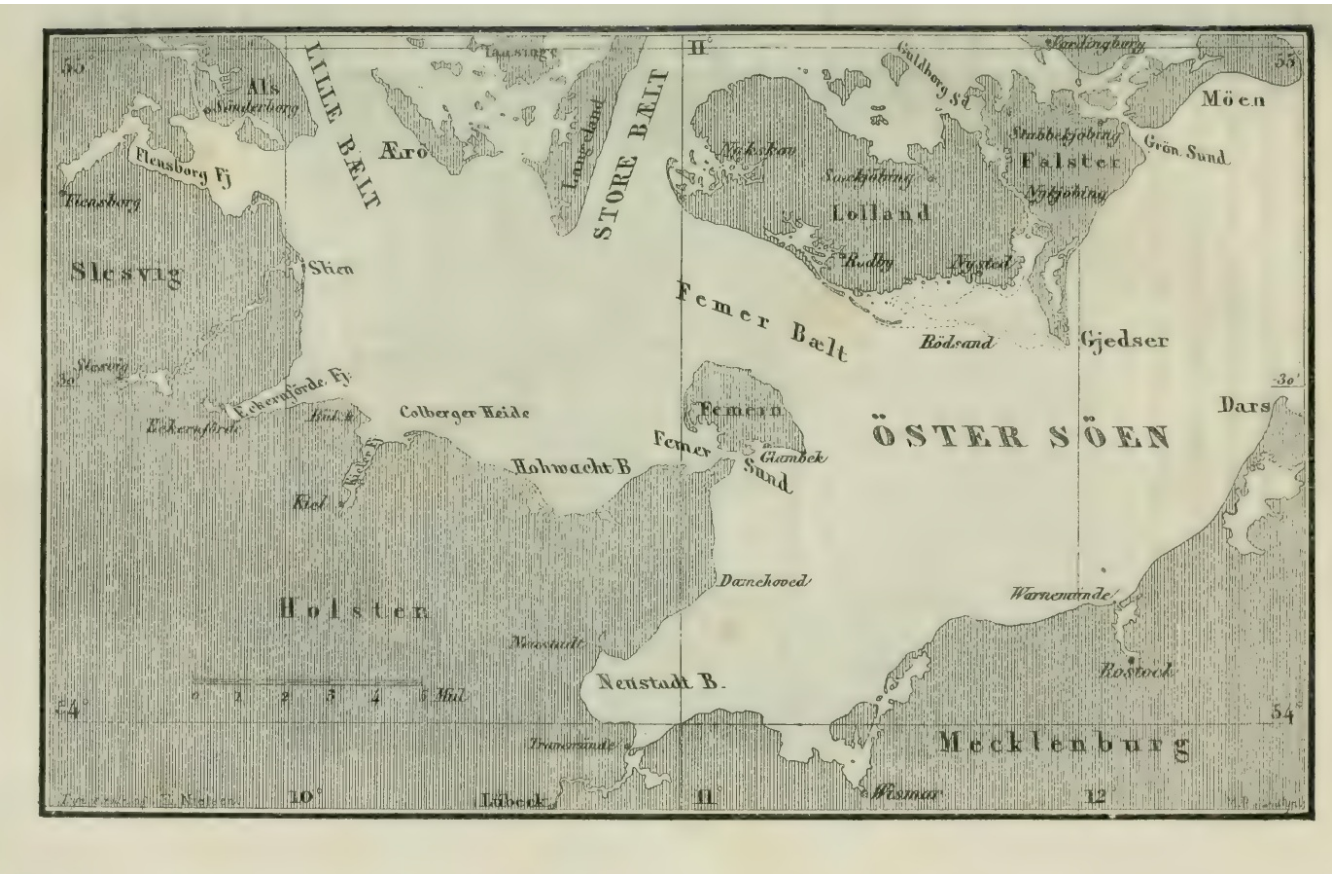

Billedside: Kort over farvandene ved Danmark og den nordtyske kyst.

[s. 270] Hvorledes denne har været, have vi kun ringe Efterretning om. Den skal have varet i 10 Timer, indtil Mørket faldt paa, tre Gange i Løbet af denne Tid skal der have været Standsning, og tre Gange igjen en Fornyelse af Kampen. De danske Skibe, som laa i Læ, havde ikke nogen heldig Stilling, idet det var

vanskeligt for dem at arbejde sig op Christian den Fjerde paa Trefold'vjhed (1ste Juli 161 1. imod Fjenden; men liere af dem vare heller ikke ivrige til at forsøge herpaa, og Kongen tiltalte senere deres Officerer meget strengt, fordi de havde svigtet ham under den haarde Kamp. «Jeg havde mine Admiraler og deres Officerer ombord — skriver han den 14de Juli — og gav dem ordn- I il, hvorledes de skal fægte, naar vi skal daran igjen, samt [s. 271] gjorde dem stor Fortrøstning om Stejle og Hjul, om de ikke fægte bedre end de gjorde sidst. Rigsadmiralens Trop lod ham fægte en god Stund ganske alene. Mig brugte de til et Skjærmbræt mellem sig og Fjenden. En af Mine skjod mig igjennem Fokken, saa jeg haver det rette Selskab at drages med». Nogen Undskyldning kan vistnok hentes fra, at en Del af Skibene forst nogle Dage forud vare blevne udrustede og havde uøvede Besætninger. Den svenske Flaade, som var større og havde større Skibe og Fordelen af Vinden, kan ikke have benyttet disse Fordele tilstrækkelig; thi det var den, som blev værst medtagen, og om Aftenen maatte Fleming med hele sin ilde tilredte Flaade søge Tilflugt i Kieler Fjord, hvor den de følgende Dage holdtes indespærret af den danske Flaade. Begge Modstandere, baade de Dansk-Norske og de Svenske, tilskreve sig Sejren i Slaget paa Colberger Hejde; men dette er Uret. Den Flaade, som søgte Ly i Fjorden, var ikke den sejrende; den derimod, som blokerede sin Fjende og beholdt Herredømmet i Østersøen, maa efter alle Krigsregler kaldes Sejrherre. Kun eet Skib, Patientia, blev nødt til at søge til Kj ©benhavn for at faae sin Skade istandsat. Antallet af Døde og Saarede kjendes ikke; Ejler Ulfeldt døde ved Kongens Side, Knud Ulfeldt blev dødelig saaret, og Jørgen Wind døde af sit Saar den 17de Juli. Det var den 4de Juli, altsaa tre Dage efter Slaget, at Kongen sendte Peder Galt med en Del af Flaaden, formodentlig den af ham kommanderede anden Eskadre, ned til Kieler Fjord, for at bevogte den fjendtlige Flaade, og nogle Dage efter stødte den gamle Konge, uagtet sine Saar, til ham med Trefoldighed og de andre Skibe, og lagde sig tæt under Bulk ved Fjordens Munding. Flaaderne laa saa nær ved hinanden, at man paa den ene kunde høre den andens Klokker slaa; «der har vel ikke i nogle hundrede Aar — skriver Kong Christian i et af sine Breve — ligget tvende Potentaters Flaader, som vare Fjender, saa nær ved hinanden«. Der blev truffet Disposition til, hvorledes Fjenden skulde angribes, om han vovede sig udenfor Fjorden. Den svenske Flaade var iovrigt stedt i megen Nød, ogsaa ved Afskæring imod Landsiden: thi den kejserlige tyske General Gallas var rykket ind i Holsten for at gaa imod Torstenson, og Tilførsel af Proviant til [s. 272] FlaadeD blov derved vanskelig; «dot skortede paa Proviant paa den svenske Flaade», skriver Kongen; "Vandet var brak og utaaleligt, hvoraf de Syges og Dodes Antal tog stærkt Overhaand. Kort sagt, deres Flaade havde været forloren, hvis det skulde vare længe«. Heraf maatte de Danske drage Fordel. En Skandse blev opkastet ved Neumi'ihlen, og Flaaden var beordret til at nærme sig de Svenske og angribe; men disse varpede sig hojere op paa Fjorden, hvor den var saa snever, at de Danske ikke kunde forfølge dem. Der sendtes da 1200 Mand Tropper i Land til Skandsen, hvorfra Ilden aabnedes den 26de Juli; dette gjorde vel ikke stor Virkning, men en Kugle rammede Admiral Fleming selv, medens han stod og vaskede sine Hænder, og afrev ham det ene Ben, saa at han dode nogle Timer efter. Torstenson formaaede da den under ham kommanderende Generalmajor Karl Gustav Wrangel til at tage Kommando af Flaaden. I de sidste Dage af Juli maa Christian den Fjerde være sejlet op i Østersøen eller idetmindste have forladt Stationen ved Kieler Fjord; thi man hører nu der kun tale om Peder Galt. Svenskerne pønsede paa at slippe ud. Den 30te varpede de et Stykke ud ad Fjorden; men de bleve ikke angrebne af Galt, hvad han dog havde bestemt Befaling til. Natten imellem den 31te Juli og 1ste August lykkedes det Wrangel med hele den svenske Flaade at liste bort fra sit Fangehul, alle Sejl sattes til, med flyvende Fart gik Sejladsen Oster paa, gjennem FemerBælt, forbi Falster, Bornholm og videre lige indtil Elgsnabben, hvor de ankom allerede den 5te August. Ved Kiel erobrede Torstenson den af i li' Danske opkastede Skandse, og hele Besætningen maatte springe over Klingen. Kongen blev rasende, da han erfarede, at Fjenden var undsluppen; den næsten 70 Aar gamle Peder Galt blev kaldet hjem, stillet for en Krigsret, dømt og henrettet paa Slotspladsen i Kjøbenhavn den 31te August. Men hvad der var skeet, kunde ikke gjøres om, og en endnu større Ulykke skulde snart ramme den dansk- norske Flaade. Det var i Holland lykkedes de Geer paany at

faae samlet en Flaade paa nogle og tyve Skibe, der stilledes under Mårten Thijssens Kommando og i Juli Maaiifd afsejlede til Kattegattet for gjennem Store Bælt at komme den Bvenske Flaade til Undsætning. Ved GOteborg, hvorfra den fordrev dm [s. 273] norske Defensionsflaade under Ove Gjedde, som laa paa Bevogtning udenfor Skjærgaarden, erfarede Thijssen, at Svenskerne vare undslupne fra Kiel, og hans Maal stod nu til at naae den stockholmske Skjærgaard. Christian den Fjerde, som laa med Trefoldighed og nogle andre Skibe ved Oerne Syd for Sjælland, lod trælle alle Slags Foranstaltninger for at opsnappe de hollandske Skibe og hindre deres Forening med den svenske Flaade; to Eskadrer sendtes til Farvandet under Bornholm, hans egen Eskadre vogtede Passagen Syd om Lolland og Falster, bevæbnede Framme henlagdes i Drogden og Skandser opkastedes paa Amager; men den 9de August, Dagen efter at Kongen var gaaet i Land i Skaane for at tage Kommando over Hæren imod Gustav Horn, strog hele den hollandske Flaade under svensk Flag for en stiv Kuling af nordlig Vind ned gjennem Sundet og Flinterenden, Ost om Saltholm, hvorved den undgik Drogden og alle de Hindringer, der vare opstillede paa dens Vej, og fjorten Dage efter havde den naaet Kalmar uden Uheld. Thijssen modtoges med stor Fryd og Pragt, Dronning Christina optog ham i den svenske Tjeneste og adlede ham under Navnet An ker hjelm. Da Hollænderne vare undslupne til Østersøen og der sandsynligvis vilde hengaa nogen Tid, inden begge Flaader bleve forenede og satte i god kampdygtig Stand, mente man i Danmark, at Aarstiden vilde skride saa langt frem, at der ikke mere i dette Aar kunde være noget Angreb at vente fra de forenede Flaaders Side, og der blev kun holdt tilbage i Østersøen en mindre Flaade paa sytten Skibe under den tappre Admiral Pros Mundt, der holdt sig i Farvandet Syd for Lolland og kun sendte enkelte Skibe ud imod Øst, henad Bornholm til, for at vogte paa Fjenden. Men Beregningen, hvortil man endvidere lededes ved nogle opsnappede Depecher, slog ikke til. Svenskerne, under den virksomme General Wrangels Kommando, spildte ikke Tiden, det var dem om at gjøre at faae de danske Farvande ryddede for muligt at kunne overføre Tropper, og Øjeblikket var belejligt, da Kong Christian selv var i Skaane. Den 29de September ankom Wrangel med den svenske Flaade til Kalmar, hvor han forenede sig med Ankerhjelm; den 3die Oktober stak de forenede Flaader i Søen, og nærmede sig, 42 Sejlere stærk med Smaaskibe og Brandere, de danske Farvande. Vejret var meget stormfuldt, og Sejladsen gik kun langsomt. Den 13de Oktober løb Flaaderne [s. 274] gjennem Femer -Bælt, traf i Farvandet mellem Femern, Lolland og Langeland i den sydligste Del af Store Bælt den dansk-norske Flaade, og her stod da, paa denne Dag, et af de blodigste Søslag under hele Christian den Fjerdes Regering. Pros Mundt havde sit Flag vajende paa Patientia; desuden fandtes i Flaadcn Orlogsskibene Oldenborg og Tre Lover paa 46 og 42 Kanoner, 12 Fregatter paa 38 til 14 Kanoner, samt 2 Galejer. Wrangel selv med sit Admiralskib Smaalandshe Lejonet angreb tilligemed to andre Skibe Patientia, og hvert af de danske Skibe fik to eller tre Modstandere. Overmagten var næsten knusende; men de Dansk -Norske kæmpede med stor Tapperhed og Sejghed. Smaalandske Lejonet fik saa varm en Hilsen af Patientia, at det snart maatte trække sig ud af Ilden; men Pros Mundt faldt, og hans Skib blev entret; Oldenborg toges ved Entring; Tre Løver erobredes; 2 Fregatter brændte, 4 andre drev i Land paa den lollandske Kyst, andre erobredes. Ikkun tre af Fregatterne, flinke Sejlere, og de to Galejer lykkedes det at undslippe og naae Kjøbenhavn, Resten var ødelagt eller erobret; men den forenede Flaade var ogsaa under den haarde Kamp og tappre Modstand bleven saaledes medtagen, at den maatte søge til Kieler Fjord for at sættes istand. Sorgen var stor over det lidte Nederlag; men Fjenden høstede ikke nogen Fordel af sin Sejr, og Tropper bleve ikke overførte til -Oerne. Den hollandske Flaade sejlede hjem, den svenske gik til "Wismar for at overvintre der, efterat den et Par Dage havde opholdt sig i Sundet. Danmarks Tilstand var sørgelig. Den største Del af Landet var besat af Fjenden, Flaaden havde faaet et haardt Stød, og Svenikerae vare Herrer i Østersøen. Vel lykkedes det i Vinterens Løb at faae nogle Skibe, som vare under Bygning, færdige, og andre bleve indkjøbte i Holland; men den svenske Flaade var dog endnu meget større end den danske, og Ankerhjelm viste sig desuden allerede i Forsuret paany med endol hollandske Skibe og tog Station ved Gøteborg. Ove Gjedde, der var udnævnt til Rigsadmiral, gik imod ham med en Flaade paa 6 Orlogsskibe og 10 Fregatter for at

spærre Hollænderne inde; men hans Admiralskili Si. Sophia strandede paa et Skjær, og der blev Intet udrettet. Torstenson havde forladt Jylland og trukket sig Syd paa, da bane Tropper havde tømt de jydske Gryder; men Helmuth Wrangel var [s. 275] bleven tilbage med 5000 Mand, og den kejserlige General Gallas gjorde Intet til Danmarks Forsvar. Adelen og Kigsraadet holdt paa Fred for enhver Pris, Kongen fandt ingen Stotte hos sine Nærmeste. Frodsunderhandlinger aabnedes i Brømsebro den 8de Februar 1645 mellem 4 danske og 4 svenske Kigsraader under Frankrigs Mægling ved dets Gesandt la Thuillerie; den danske Leder var Korfitz Ulfeldt, den svenske Axel Oxenstjerna, og Hollænderen de Witt var med ved Forhandlingerne. Disse trak i Langdrag; Kong Christian vilde nødig gaa ind paa de haarde Betingelser, der bleve ham foreskrevne, men han maatte dog tilsidst give efter for den danske Adels Forestillinger, og den for en saa stolt og mægtig Konge som Christian den Fjerde ydmygende Fred blev undertegnet den 13de August 1645. Danmarks Beklipning, der Skridt for Skridt skulde fortsættes lige indtil vore Dage, begyndte; det tabte øerne Gul land og Osel, samt Landskaberne Jæmteland og Herjedalen, maatte tilstaa Sverig uindskrænket Told- og Visitationsfrihed i Sundet og Bælterne, og stille Halland som Pant herfor i 30 Aar. Endvidere afsluttedes med Holland en særlig Traktat i Christianopel, hvorved der indrømmedes dette Land gunstige Betingelser med Hensyn til Tolden. Denne sank fra 600,000 Rdl. ned til 160,000 Rdl. om Aaret. Saamegen Modgang var mere, end den gamle Konge kunde bære. Hans Sind var tungt, ofte sad han stille og nedbøjet, og skjøndt han endnu søgte at virke for sit Lands Opkomst og sin kjære Flaades Udvikling, kunde Kraften ikke mere række til. Den 2den Juni 1647 havde han den Sorg at miste sin ældste Søn, Kronprinds Christian, der i længere Tid havde været nedbøjet af Sygdom, og Aaret efter, den 28de Februar 1648, bukkede han selv under for legemlig og sjælelig Sygdom, henimod 71 Aar gammel og efter at have regeret i næsten 60 Aar. Christian den Fjerde har efterladt sig et stort og herligt Minde i Danmark og Norge; erkjendtlige Efterkommere have rejst et smukt Mindesmærke over hans Grav i Roeskilde Domkirke, hvor Marstrands store og herlige Maleri, den tappre Konge i Slaget paa Colberger Hejde, bedækker den ene Væg. 18"

Søtaktikens Udvikling.

[s. 276] Herlof Trolle var den Første, der i Sejlkrigsskibs-P^rioden her hos os havde gjort Forsøg paa at indføre en Søtaktik, det er, at anvise en Maade, hvorpaa Sejlskibene kunde ordnes, før eller under en Kamp, eller naar Flaaden bevægedes fra Sted til Sted; men hans Planer bleve ikke iværksatte. Grunden hertil falder temmelig naturlig. De Skibe, hvoraf Flaaderne vare sammensatte, vare saa forskjellige i Størrelse, Bygningsform, Styrke og Sejlevne, at der ikke kunde tænkes paa at forene dem til et eneste større Legeme, i hvilket de enkelte Led passede ind i hverandre, og som var istand til at virke som en eneste stor Maskine. Herlof Trolles Plan gik derfor ogsaa kun ud paa at inddele Flaaden i lutter smaa Dele, hver paa tro Skibe, nemlig et kraftigere Orlogsskib med to Sekundanter, hvilke Dele vel kunde slutte sig til hinanden, den ene følgende efter den anden, naar Flaaden nærmede sig Fjenden, men som det dog vistnok var Meningen at skille ad, naar Kampen begyndte. Disse smaa Led kunde dog ikke holdes sammen, ja der er vel endog neppe gjort Forsug derpaa; Skibene [s. 277] kæmpede fordetmeste enkeltvis, eller flere af dem, som laa hinanden nærmest, søgte at forene sig imod en fælles Modstander, at skyde ham i Sænk, entre eller paa anden Maade ødelægge eller erobre ham, for derefter at vende sig imod en anden Fjende. Naar først Slaget var i Gang, gik det paa bedste Maade, Enhver gjorde hvad han fandt rettest til Fjendens Ødelæggelse. Heri maatte der indtræde Forandring, efterhaanden som Krigsflaaderne udviklede sig, Skibene forbedredes, bleve mere ensartede, i det Hele stærkere og kraftigere bevæbnede. Den gamle Tid med sine talrige Smaaskibe, sine vandrende Hære paa Søen, var forlængst forbi, og Overgangstiden, paa hvilken Minderne om den gamle Krigsføring endnu udøvede deres Virkning, naaede ogsaa en Ende. Sejlkrigsskibsflaaderne voxede vel ogsaa efterhaanden til store Dimensioner, men de udgjorde dog et Vaaben for sig selv og vare ikke mere udelukkende en Del af Hæren. Denne Betydning og denne Udvikling fremkaldte af sig selv en ny Taktik. Christian den Fjerde havde givet den dansk- norske Flaade et godt Stød fremad; rigtignok fortsattes dette kun svagt under Pengenøden efter den tyske Krig, ligesom Flaaden led store Tab i Krigen med Sverig 1643—45; men dog fik den en ikke ringe Tilvæxt i de sidste Aar af denne berømte Konges Regering eller kort efter hans Død, saasom i Skibene Frederik paa 90, Viktoria paa 52, Pelikanen paa 36 Graa Ulv paa 30 Kanoner, alle byggede i Neustadt, Sofie Amalie paa 78 og Hannibal paa 60 Kanoner, byggede i Norge o. s. v. To Aar efter Kongens Død talte Flaaden 20 til 24 Orlogsskibe og 26 mindre Skibe foruden Defensionsskibe og Skjærbaade eller Skjøtningsbaade. At Kong Christian ogsaa har tænkt paa at indføre taktiske Regler, have vi blandt andet et Bevis for i den Maade, hvorpaa han inddelte Flaaden forinden Slaget paa Colberger Hejde. Hvad der endnu mere end Flaadens forbedrede Tilstand maatte virke til en Udvikling af Maaden at føre Søkrigen paa, var det Exempel, man havde for -Oje hos andre europæiske Sonationer, med hvilke Danmark tildels stod i Forbindelse. Som den første af disse maa nævnes Holland, der endogsaa svang sig op over det engang saa stolte Spanien. Hollændernes Magt og Betydning var paa denne Tid meget stor; [s. 278] de dreve en udstrakt Sehandel, saavel i Europa som paa Indien, hvor de havde betydelige Kolonier, og en stor Søkrigsstyrke var nødvendig for at beskytte Handelen og det hollandske Flag. De havde udmærkede Firere, baade Admiraler og Skibschefer, og flinke Skibsbesætninger, uddannede i en fortrinlig Skole. Hollænderne vare Monstre for andre Nationers Søfolk, der lærte af dem og uddannede sig efter dem, og paa Norden havde de stor Indflydelse; men Moderlandet var ikke stort nok til at forsyne de mange Krigsskibe med Besætninger, naar ikke Handelsflaaden ganske skulde blottes, og en Mængde Fremmede gik derfor i Hollændernes Tjeneste. Navnlig var det fra Danmark og Norge, at Søfolkene droge til Holland. Paa den anden Side kom der ogsaa fra Holland ikke faa Officerer, Underofficerer og Matroser til Danmark og gjorde Tjeneste paa Flaaden, og det hændtes da ikke sjelden, at naar vi under Krigsberedskab trængte til erfarne Søfolk og desaarsag sendte Bud til Holland, hvor de bedste Matroser fandtes, for at formaa et fornødent Antal af dem til at træde i dansk Tjeneste, var en Mængde af dem, som kom, vore egne Landsmænd. Det Hollandske blev ved Søvæsenet saaledes sammenblandet med Norsk og Dansk, at det

ikke alene fik Indflydelse paa Skibenes Form og Udrustning, paa Exercicen og Krigsmaaden, men ogsaa paa Sproget, og endnu den Dag idag er der i vort Sømandssprog, i Benævnelserne af Sejl, Touge, Manøvrer o. s. v., indflettet en stor Mængde hollandske Ord. Braser, Bugliner, Gaardinger, Skjøder ere hollandske Ord; Udtrykkene bojten, binden, boven, som bruges for ydre, indre, ovre, Bekajer for Nedhaler o. s. v. o. s. v. ere lutter Minder fra den hollandske Sømandsskole. Hollænderne fik paa denne Tid en ny Rival paa Søen, og det var England. I Dronning Elisabeths Tid havde den engelske Flaade ikke nogen stor Betydning; den udvikledes vel noget mere under de fniste Stuarter, men det var dog forst, efterat England 1(>4!» var bleven en Republik og at Oliver Cromwell havde udstedt Navigationsakten (1651) imod Holland, at den engelske Flaade kom til at spille en betydningsfuldere Kolle. England havde nu at stride med Holland om Herredømmet paa Havet, store, vel organiserede Flaader havde al maale sig med hinanden, og den Krigsførelse, som England med Held havde anvendt imod den uovervindelige spanske Flaade under Medina Sidonia, [s. 279] de Krigsmaader, af hvilke Mænd som Drake, Hawkins og Frobisher havde beljent sig, kunde ikke række til overfor de søkrigsvante Hollændere. Den korte og blodige Krig, som udbrod 1652 og varede indtil Bfteraaret 1(553, i hvilken det ene Soslag afioste det andet, i hvilken Mænd som Mårten Tromp, de Witt, Michael de Ruiter kæmpede paa den ene, Blake og efter ham Monk paa den anden Side, kan vistnok betegnes som den, der i væsentlig Grad har virket til at fremme Søtaktikens Udvikling. Hos os heri Norden trængte den nyere Taktik vel ikke hurtigt ind, forst under Niels Juel see vi den træde frem med større Bestemthed, og endnu senere, i Krigen med Sverig under Karl den Tolvte, at blive yderligere udviklet af Generaladmiral Grev Ulrik Gyldenløve og Admiral von Stocken; men det kan dog antages, at den allerede paa den Tid, hvorom vi her tale, er begyndt at fremtræde i sine almindelige Former, og naar vi nu skulle søge at give en kort Fremstilling af denne Taktik, er det muligt, at enkelte Træk heraf maa tilskrives en senere Tid. Først maatte hvert enkelt Skib indøves, naar dets Besætning var skaffet tilveje, sammensat dels af de faste Officerer og Matroser, dels af hvervede Folk, hvilket imidlertid ikke medførte stor Vanskelighed, skjøndt Sammensætningen i Reglen var meget broget. Befalingsmændenes Opdragelse var ikke ens for dem alle, der fandtes ikke nogen Kadetskole, som forst indstiftedes i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, og den store Masse af dem uddannedes i den praktiske Skole, paa Søen, kun understøttet af hvad vi nu vilde kalde en tarvelig Undervisning i Navigationens Grundregler, der enten bibragtes den Yngre af den Ældre ombord paa Skibene, eller lededes ved de faa tildels private Navigationsskoler i Land. Det kan derfor ikke dølges, at der blandt Befalingsmændene fandtes Mange, som kun vare i Besiddelse af ringe Dannelse, at det strenge Liv paa Søen, Mangelen paa Bekvemmeligheder og god Føde, paa de Hjælpekilder, vi nu besidde til Aandens og Legemets Uddannelse, ofte medførte en Raahed, der yttrede sig igjennem en med Eder stærkt blandet Tale og en mange Gange for stærk Nydelse af hidsende Drikke. De egentlige Sømænd vare kort sagt i hine Tider ikke velsete Medlemmer af det fine Selskab, og de mange hollandske Befalingsmænd, som toge Tjeneste i Norden og vare opdragne i en [s. 280] lignende Skole, og som ovenikjøbet ikke tjente deres eget Fædreland, virkede ikke til at forædle Tonen. Denne forbedredes derimod væsentlig ved, at mange hojbaarne Mænd, der vel ikke fra Barndommen af vare bestemte for Sølivet, men som, efter en omhyggelig Opdragelse og efter at have seet sig endel om i Verden, hengave sig til det for Fædrelandet saa betydningsfulde Søforsvar, ledede det og indlagde baade det og sig selv Berømmelse. Det var da, som alt tidligere nævnet, til disse, at den egentlige Krigsledelse blev overdraget, medens den mere underordnede Skibs- og Sømandstjeneste paalagdes de praktisk øvede Befalingsmænd. Ogsaa Sammensætningen af den lavere Del af Besætningerne, Underofficerer og Matroser, var meget broget. Sødygtigheden, Matrosskabet, var et.Haandværk, der kunde drives lige godt i Holland, England, Norge, Danmark eller et hvilketsomhelst andet Land; Matroserne vare Verdensborgere, og hvad Sproget angik, saa havde de ikke saa ondt ved at forstaa hinanden. Naar en Mand kunde taale Sølivets Besværligheder, tumle sig i Rejsningen, beslaa og rebe Sejl, døje Kulde, Fugtighed, Savn og smal Kost, da kunde man bruge ham lige godt, hvadenten han talte hollandsk eller norsk. Exercicen med Vaabnene

havde ikke saa meget at betyde som nu; en rask og kraftig Matros lærte snart at exercere med de smaa Kanoner, hvor det navnlig kom an paa at skyde meget hurtigt, og om øvelse i Brugen af Spyd, Huggert, Luntebøsse og Pistol gjaldt det samme. Indøvelsen af det enkelte Skib medtog derfor ikke lang Tid, det til Kanonerne bestemte Mandskab lærte snart at lade, rette og afskyde disse hurtigt og sikkert — noget hvori det synes, at de Danske og Norske altid stode over de Svenske — Folkene i Mærsene lærte at bruge deres Bøsser og være rede til at hugge Entredræggene fast i et fjendtligt Skibs Rejsning, naar man smekkede paa Siden af det, Mandskabet paa Dækket at gribe Huggerter og andet Haandvaaben for at entre eller afslaa en Entring. Alt dette øvedes saa hurtigt, at der ofte kun hengik faa Dage, efterat et Skib havde modtaget sin Besætning, inden det blev en virksom Deltager i et større Søslag, saaledes som vi f. Ex. have seet det i Slaget paa Colberger Hejde. Da Flaaderne ofte vare meget store og altid sammensatte af forB^jelligartede Elementer, store og smaa, kraftigere og svagere, mere og [s. 281] mindre velsejlende Skibe, og da Forholdene desuden kunde medføre, at ikke den samlede Styrke skulde anvendes paa samme Tid eller samme Sted, bleve de delte i flere Afdelinger eller Es kadrer, saaledes at hver Eskadre fik sin egen Overbefalingsmand, Admiral, hvert Skib sin egen Chef, Kapitajn, og en hojstkommanderende Admiral styrede det Hele. De største og kraftigste, mest ensartede Skibe samledes i Hovedstyrken, den egentlige Kampafdeling, der i Reglen var delt i tre Eskadrer, den tidligere omtalte Tredeling; kun naar Flaaden var lille, deltes den i to Eskadrer, og var der saa faa Skibe, at de kun udgjorde een Eskadre, bar den ikke Navn af Flaade. Af de tre Eskadrer hed den fornemste Corps-de-Bataille, der kommanderedes af Flaadens Admiral, som havde sit Admiralsflag vajende paa Stortoppen af sit Skib; den anden kaldtes Avantgarden eller den forreste Eskadre, der førtes af en Viceadmiral med sit Flag paa Skibets Fortop, og den tredie Eskadre kaldtes Arrieregarde eller den agterste Eskadre, der førtes af en Schoutbynacht, Kontreadmiral, med sit Flag paa den agterste Mast, Krydstoppen. Skibscheferne førte brede Vimpler paa Toppen, hvilke ligeledes vajede paa Admiralskibene. De mindre, lette og velsejlende Skibe anvendtes til Jagere eller Spejdere og til de saakaldte Repetitører, hvis Hverv vi strax skulle lære at kjende. Var Flaaden stor nok, da udskiltes fra den endel større og mindre, ofte uensartede og mindre kampdygtige Skibe, der samledes i en Reserve eller saakaldet let Eskadre og som paalagdes særlige Hverv. For tydeligt at kunne gjøre os en Forestilling om en saadan Flaades Sammensætning og Beskaffenhed, ville vi tænke os den i Bevægelse. Det maa da for det Første erindres, at Skibene vare hvad man kalder sidebevæbnede, det vil sige, at Kanonerne vare stillede saaledes, at de skød ud til Siderne igjennem Kanonportene; vel vare disse Porte saa store, at Kanonerne kunde drejes noget og bringes til at skyde skraat forud eller agterud, og fremdeles kunde et Par af de forreste Kanoner flyttes hen i Bougportene, naar Skibet forfulgte en Fjende, og et Par af de agterste Kanoner flyttes hen i Spejlportene, naar det blev forfulgt af en Fjende; men Forenden og Agterenden vare dog Skibets svageste Dele. Naar man kunde sejle foran eller agten om et fjendtligt Skib og give ham glatte Lag af sine Kanoner langskibs, da var det en ypperlig [s. 282] Manøvre, som let kunde føre til fuldstændig Ødelæggelse af Fjenden. I en Flaade kom det altsaa an paa, at man sikkrede Skibenes Ender, og endvidere maatte Skibene ordnes saaledes, at det ene ikke kom i Vejen for det andet under en Kamp. Derfor lagde man Kampskibene i en Linie, det ene tæt i Hælene paa det andet, og en saadan Linie, sammensat af saakaldte Linieskibe, kunde have en stor Udstrækning og fremviste altid paa enhver af sine Dele et gabende Svælg af Kanoner til begge Sider. □ xJtu> Sejlkrigsskibs - Slaglinie. At holde Linien vel" sluttet var en Kunst, der blev lagt stor Vægt paa; thi jo tættere og fastere den var, desto vanskeligere lod den sig overvinde. Der maatte altsaa passes meget nøje paa, thi Skibene sejlede ikke ganske ens; nogle vare hurtigere, andre langsommere, og hvert Øjeblik maatte et Sejl sættes til eller bjerges, nu paa et, nu paa et andel af Skibene, for at Farten kunde være ens. Naar Flaaden sejlede bort fra Vinden med rask Fart, var det næsten ikke muligt at holde den i en tæl sludet Linie. Farten kunde ikke reguleres: men naar den sejlede bidevind, Baa blev det lettere; thi man kunde da med ringere [s. 283] Vanskelighed, ved kun at dreje lidt paa Ræerne, mindske eller ege Farten og holde Linien sluttet. Denne Stilling var derfor den egentlige Slaglinie, i hvilken Flaaden helst gik i Kamp; den skal første Gang være

bleven anvendt i Soslaget ved Lowestoff den 14de Juni 1665 mellem Hollænderne under Opdam og Englænderne under Hertugen af York, der siges at være Liniens Opfinder; men den har dog vist været kjendt tidligere. I Slaglinien kunde Skibene holdes saa tæt sluttede, at den yderste Ende af Bougsprydet paa det ene Skib næsten ragede ind over Agterspejlet paa det, som sejlede foran, og det kunde undertiden lykkes at kaste en Gjenstand fra det ene Skib over paa Dækket af det andet; paa denne Maade skal man engang i en lang Slaglinie have ført en Flaske Brændevin fra det agterste Skib gjennem hele Rækken hen til det forreste. En Flaades Hovedstyrke eller Slaglinie maatte idetmindste bestaa af 9 Linieskibe, saa at hver Eskadre kom til at tælle tre. Avantgarden sejlede da i Reglen forrest, derefter kom Corps-de-Bataille i Midten, og endelig Arrieregarden agterst. Admiralskibene havde deres Plads midt i Eskadrerne, saaledes at den Højstkom manderende i Reglen havde sit Flag vajende midt i Flaaden. Admiralskibene vare som oftest af de største Skibe; dog brugte man ogsaa at anbringe de stærkeste, bedst sejlende Skibe og mest erfarne Chefer paa Fløjene. Befalingerne uddeltes fra Skib til Skib ved Hjælp af Signalflag, der ved at hejses i forskjellige Sammensætninger udtrykte de Tal, der bleve at eftersøge i Signalbøgerne, der som Ordbøger indeholdt alleslags Sætninger, Ord og Befalinger, Flaaden kunde komme til at udføre. Kan man tænke sig noget stoltere Syn end en saadan Række af 30, 40, 50 store, kraftige Krigsskibe med høje Rejsninger og bugnende Sejl, der i en sluttet Linie skred vuggende frem over Søen, mægtig og bydende, og for hvilken alle mødende Sejlere maatte vige til Side! Liv var der over den hele Linie, de hvide Sejl skinnede i Solen, nogle bleve strakte op, andre rullede sammen, røde, hvide og blaa Flag med Striber og Figurer hejstes op og ned, Matroser entrede omkring i Rejsningerne, og morke Kanoner kigede frem gjennem Portene, nu og da udsendende en Flamme og en Røgsøjle, efterfulgt af et varslende Drøn. Det forreste Skib ledede Kursen; nu drejede det tilhøjre nu tilvenstre, nu [s. 284] vendte det til den anden Side, og hele Flaaden fulgte med, Skib for Skib, som en uhyre Søslange, der bugter sig frem over Havet. Saaledes saae Hovedstyrken ud; men der hørte jo ogsaa andre, Dele med til en Flaade. For det Første var der Repetitorerne, det vil sige Gjentagerne, de Skibe, som gj en toge saadanne Flagsignaler, eller om Natten Lanternesignaler, som i Linien bleve givne fra eller til den Højstkommanderende. Det var mindre, letsejlende Skibe, der havde deres Plads tværs ud for Linien, sædvanligvis paa Vindsiden, saaledes at de kunde sees fra alle Skibene og selv havde et Overblik over hele Flaaden. Naar der paa Admiralskibet blev ophejst et Flagsignal, kunde dette ikke sees fra Linieskibene, det ene laa det andet i Vejen og skjulte ganske det kommanderende Skib; Signalet blev da gjentaget paa Repetitørskibene, og Alle kunde see det; den samme Fremgangsmaade anvendtes, naar et eller andet Skib ved Signal henvendte et Spørgsmaal eller en Melding til Admiralen. Ligeledes hændtes det jævnlig, at Admiralen henvendte Spørgsmaal til Repetitorerne, om Skibene i Linien vare tæt sluttede eller der iøvrigt var Noget at bemærke ved dem, som Repetitorerne kunde see. Foruden disse var der ogsaa andre mindre Skibe, Fregatter, Korvetter eller Brigger, udenfor Linien, med Plads paa forskjellige Steder, tæt ved den forreste eller den agterste Afdeling; de benyttedes som Jagere eller Spejdere, bleve sendte ud nu i en, nu i en anden Retning for at spejde efter Fjenden, opjage Skibe, som viste sig over Kimingen, undersøge et eller andet Skib, gaa'med Depecher, indhente Efterretninger, see ud efter Land, lodde efter Grunde og andet Lignende. Saa var der endelig den lette Eskadre eller Reserven, der udgjorde en særskilt Deling, en mindre Flaade, ligeledes i en Linie med sine Repetitorer o. s. v., og som fulgte efter Hovedstyrken, et Stykke bagved denne. Denne korte Fremstilling vil formentlig være tilstrækkelig til at give den usokrigskyndige Læser en Forestilling om en saadan af Sejlskibe sammensat Flaade. Midt i denne see vi den højstkonmianderende Admiral, der holder alle Traadene i sin Haand; lian er i Ordets bogstavelige Forstand Flaadens Hoved. Saasnart han giver en Befaling, a nogle Flag; el Øjeblik efter kommer der Flag op paa alle [s. 285] Skibene, Formanden gjer en Drejning, den store Søslange bugter sig, nogle af de stnaa Skibe udfolde alle deres Sejl og fare afsted i forskjellige Retninger, de komme tilbage, behængte med Flag, der give Udtryk for de Efterretninger, de have indhentet, kort sagt, der er Liv og Bevægelse overalt, Regelmæssighed og Orden, og Bevægelserne ledes med en Lethed, som den, der igjennem Nerverne udgaaer fra den menneskelige

Hjerne. Ofte kan det rigtignok briste. Mørke og Storm, Taage og Regn, ja selv stille Vejr kunne bringe Forstyrrelse ind i den store Maskine; men saasnart dette ophører og Vejrliget atter er tilpas, da vise Flagene sig paany og Ordenen gjenoprettes. Med Flaadens Hovedstyrke kunde der udføres mange forskelligartede Manøvrer i Overensstemmelse med de skrevne taktiske Regler. Naar den laa i en Kjølvandslinie bidevind, altsaa i Slaglinie, kunde den vende igjennem Vinden, saaledes at Formanden begyndte og de andre Skibe fulgte efter, et efter et, i hans Kjolvand, indtil der var dannet en Slaglinie over den anden Boug. Saaledes kunde Flaaden krydse op imod Vinden. Skibene kunde ogsaa vende fra Kjølvandslinien, Alle paa engang; de kom da til at ligge i Skak. Der kunde sløres bort for Vinden i Kjølvands- eller andre Linier; der kunde brydes af i Kolonner; Eskadrerne kunde bytte Plads, Skibene omfiyttes i Linien o. s. v. Hvorledes man med en saadan Flaade skulde manøvrere imod Fjenden og aabne en Kamp, var naturligvis afhængigt af mange Omstændigheder, af Farvandet, af Flaadernes indbyrdes Størrelse, af Vind, Vejr og meget mere; Søslagene vare derfor ogsaa ofte meget forskjellige, og det gjaldt navnlig for de Kommanderende om at benytte enhver for dem gunstig Lejlighed eller et heldigt Træf. Det var saaledes for det Første en Fordel, naar man kunde komme op paa Vindsiden af Fjenden, saaledes at han fik al Krudtrøgen ned over sig; thi da valman mest Herre over sine Bevægelser, man kunde sejle ned til de fjendtlige Skibe, eller holde sig fra dem, som man ønskede, og mærkede man, at de begyndte at vige, da kunde man strax forfølge dem. For det Andet maatte man see at bringe Forstyrrelse i den fjendtlige Linie, at adsplitte Skibene, f. Ex. ved at gjennembryde Linien; man styrede [s. 286] da lige ned paa denne, helst imod den svageste Del, brod igjennem og tildelte Skibene langskibs Lag. Ved saaledes paa forskjellige Maader at fremkalde Forstyrrelse, kunde man afskære Dele af Fjendens Flaade, kaste sig over dem med storst mulig Kraft, bringe dem under dobbelt Ild, ødelægge dem og derpaa vende sig mod andre Dele. De vigtigste Opgaver bestode derfor i at foretage Gjennembrydninger og Afskæringer, samt søge at overvinde Fjenden delvis; hvorledes man da skulde fortsætte, maatte bero paa Omstændighederne.

Krigen med Karl Gustav.

1657–1660.

[s. 287] Frederik den Tredie havde efter en ydmygende Strid med den hovmodige danske Adel besteget sine Fædres Throne, to Maaneder efter Faderens Dod. Denne kundskabsrige, alvorlige og besindige Konge var Christian den Fjerdes tredie Son, født den 18de Marts 1609, havde nydt en omhyggelig Opdragelse, studeret paa Sorø Akademi, og i nogen Tid opholdt sig i Udlandet, navnlig i Frankrig. Han var ved Faderens Bestræbelse bleven valgt til Coadjutor for Ærkestiftet Bremen og Bispedømmet Verden, hvad der gav ham særlig Anledning til at lægge sig efter Theologi og deltage i den Tids theologiske Stridigheder. Han skildres som en temmelig høj og svær Mand af et anseeligt Ydre, med langt, mørkt Haar, et alvorligt Ansigt og et lille Mundskjæg. Den 18de Oktober 1643 var han bleven formælet med den 15aarige Sofia Amalia af Brunsvig-Llineburg, der fremhæves for sin Skjønhed og Ynde, sit indtagende Væsen, Lethed i Dandsen. Kraft og Behændighed, naar hun tumlede sin vælige Hingst og deltog i Jagtens Glæder. Thronen stod ledig, dengang Christian den Fjerde døde: der var ikke nogen Arvefølgelov, og den til Thronarving i Danmark og Norge